DOĞAN KARDEŞ ■ SEÇME ÖYKÜLER

Sabahattin Ali

Kamyon

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

SABAHATTİN ALİ

Kamyon

Seçme Öyküler

Hazırlayan:
Sevengül Sönmez

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 2782
Doğan Kardeş Kitaplığı - 231
—ilkgençlik—

Kamyon / Sabahattin Ali
Hazırlayan: Sevengül Sönmez

Kitap editörü: Selahattin Özpalabıyıklar

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

1. baskı: İstanbul, Ekim 2008
10. baskı: İstanbul, Ocak 2015
ISBN 978-975-08-3304-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2015
Sertifika No: 12334
Bu yapıtın yayım hakkı Sabahattin Ali'nin temsilcisi
Telif Hakları Onk Ajans Ltd. Şti.'den devralınmıştır.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Sabahattin Ali'nin Öyküleri

Edebiyatın farklı pek çok türünde eser verse de öykücü olarak anılan Sabahattin Ali'nin beş öykü kitabı vardır: *Değirmen*, *Kağnı*, *Ses*, *Yeni Dünya* ve *Sırça Köşk*.

Sabahattin Ali öykülerinde, zorluklarla mücadele eden küçük insanın günlük dertlerini anlatır. Öykülerinin konularını da yaşamdan seçer: aşk, düşkün kadınlar, hapishane ve mahkûmlar, hastane ve doktorlar, işçiler, memurlar, aydınlar. İlk öykülerinde küçük insanın başından geçenleri anlatırken, zamanla bozuk düzenin eleştirisi ve bu düzenin değiştirilmesi gerekliliği de öykülerin bir parçası haline gelir.

Kendisinden önce Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Kenan Hulusi Koray, Sadri Ertem gibi yazarlar Anadolu'yu anlatmışlarsa da; Sabahattin Ali, gerçeği kavrama ve ifade etmede kendisinden önceki yazarların yapamadığını yapmış, gerçeği olduğu gibi, yorumlamadan, duygularını katmadan ele almış, olguları olay düzeniyle –olay ölçüsünde– anlatmıştır. Böylece, öğreten, belleten, düzelten ya da acıyan, şefkat gösteren, taraf tutan yazarlardan olmamıştır. Nâzım Hikmet'in şu tespiti bu nedenle son derece doğrudur: "Evet, Türkiye orta sınıflarının, köylüsünün, fukarasının hayatını bizde anlatan ilk yazar Sabahattin Ali değildir. Fakat bunu büyük bir ustalıkla ve inkılâpçı, halkçı, gerçekçi bir görüşle yapan ilk hikâyecimiz, romancımız odur."[1]

Benimsediği dünya görüşü doğrultusunda "halkçı sanat" anlayışını savunan Sabahattin Ali, öykülerinde romantik konular işlese bile, duygularını gizlemiş, nesnel sayılabilecek yalın ve açık bir anlatımı benimsemiştir. Halk için yazmakla popülist olmak arasında ince ayrımı her zaman gözetmiş, kendi deyişiyle "samimi bir realizm"le Türk edebiyatının en beğenilen öykülerini kaleme almıştır.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde "olay" önemli bir yer tutar ve öykülerin yapısı klasik olay düzenine dayanır: giriş-gelişme-düğüm-çözüm. *Varlık*

dergisinde kendisiyle yapılan bir söyleşide öykü anlayışı ve öykülerinin yapısı hakkında kısa bir açıklama yapmıştır: “Hikâye yazmak hayli güç bir iştir. Güçlüğü nisbetinde nankördür. Şiir insanda yarattığı lirik heyecanının derecesi kadar uzun ömürlü olur, fakat epik eserin hayatı yarattığı insanların hakiki bilgisine, canlılığına tâbidir. Hikâyede ise insan yaratmak pek zor, bazan imkânsızdır. Hikâyenin merkez sıkleti vaka, (anekdot) olduğuna, ve vakalar pek çabuk aktüel olmaktan çıkacağına göre, hikâyelerin uzun ömürlüleri parmakla gösterilecek kadar azdır. Garba baksanız, orada bile bugün ayakta durabilenler Boccacio, Poe biraz da Çekof’dur...”[2]

Maupassant tarzı öykücülüğü benimseyen Sabahattin Ali öyküleriyle bu anlayışı geliştirir. Bu türde yazan öykücülerden farklı olarak, kahramanları sınıfsal ilişkileri içinde, yaşayan “gerçek” kişilerdir. Bir tezi savunmak için değil, bir olayı yaşatmak ve yaşatırken okurda kalıcı değişiklikler yaratmak arzusuyla yazdığı öykülerde merak unsuru hep üst düzeydedir, merak yavaş yavaş başlar ve sona doğru artar.

Bütün bu özellikleriyle Sabahattin Ali, Türk öykücülüğünde Orhan Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz, Yaşar Kemal’le sürecek yeni bir çığırın öncüsü olmuştur. Sabahattin Ali’nin açtığı bu çığır, “toplumcu gerçekçilik”, “eleştirel gerçekçilik”, “romantik ve psikolojik gerçekçilik”in iç içe geçtiği, insanı anlama ve kavramada natüralizme yaklaşan özellikler taşımaktadır.

Kahramanların doğayla ilişkisi, kendilerini doğanın bir parçası saymaları ve doğadan uzaklaştıkça mutsuz olmaları (“Ses”te kahraman doğadan aldığı güç ve yalınlıkla türküsünü söyleyebilmekte, doğadan kopunca bu yeteneğini kaybetmektedir, “Bir Orman Hikâyesi”nde orman köylülerin koruyucusudur, orman yok olunca onların hayatı da yok olacaktır) natüralizmin habercisi sayılabilecek bir doğacılık, doğallık belirtisidir.

İlk öyküsünden son öyküsüne kadar karakteristik çizgiler taşıyan, olay eksenli bir yapı kuran Sabahattin Ali’nin öykü kitaplarına tek tek bakıldığında yapısı değişmese de öykülerinin konu ve anlatım olanakları açısından zamanla geliştiği görülecektir:

Değirmen

1926-29 yılları arasında yazılmış öykülerden oluşan kitabın ilk bölümünde (Değirmen, Kurtarılamayan Şaheser, Viyolonsel, Birdenbire Sönen Kandilin

Hikâyesi vb.) Sabahattin Ali'nin olağanüstü ve düşsel bazı motifleri ve olayları ele aldığı görülmektedir. Bu öykülerin dili dönemine göre sade olsa da anlatım şairanedir. Betimlemelere ve benzetmelere fazlaca yer verilmiştir.

İkinci bölümdeki öyküler (Bir Delikanlı Hikâyesi, Bir Orman Hikâyesi, Kazlar, Bir Firar, Kanal vb.) yeni bir anlatıma yönelişin habercisidir. Bazılarında romantik öğeler bulunsa da bunlar Sabahattin Ali öykücülüğünün karakteristik özelliği "gerçekçiliği"yle yoğrulmuş, çarpıcı öykülerdir.

Kağnı

Biri dışında hepsi 1935-36 arasında yazılan öykülerin çoğu köy ve hapishane yaşantılarını anlatmaktadır. İlk kitaptaki acemiliklerden, şairane söyleyişten ve süslü anlatımdan uzaklaşan Sabahattin Ali, özellikle "Kağnı", "Apartman", "Düşman" öykülerinde sınıf kavramına, ekonominin insan hayatındaki belirleyici özelliğine göndermeler yapar. Hayatın içinden gözlem yoluyla devşirilen olaylar, sorgulayan ve eleştiren birer öyküye dönüşür.

Ses

1936-37 yıllarında yazılan, pek çoğu, işçi ve köylülerin yaşamlarıyla ilgili öykülerdir. "Ses", "Köpek", "Sıcak Su" gibi öykülerde Sabahattin Ali'nin yurt sevgisini açıkça görmek mümkündür. Anadolu köylüsünü yabancı bir seyyah gözüyle kaleme alan yazarları konuşmalarında sıkça eleştiren Sabahattin Ali, "Ses"te Anadolu'nun çileli, çaresiz ve kimsesiz insanlarını çok içten ve yalın biçimde dile getirmektedir.

Yeni Dünya

1936-42 yıllarında dergilerde yayımlanan öykülerden oluşan kitap Sabahattin Ali'nin ustalık ürünüdür. Öykücülüğünün temeli olan klasik olay yapısı değişmez; ama dil çok daha yalın ve pürüzsüzdür. Dış dünyaya ait gözlemler, kahramanların iç dünyasıyla çok başarılı bir şekilde buluşturulur ve ortaya derinlikli öyküler çıkar. "Asfalt Yol", "Bir Konferans" öykülerinde eleştirilerine mizahi bir üslup sinmiştir.

Sırça Köşk

1944-47 yılları arasında yazılan öykülerden oluşan kitap Sabahattin Ali'nin son öykü kitabıdır. Bu öykülerinde Sabahattin Ali artık "kent"e bakmakta, halkı

sömüren tüccarları, doktorları ve sözde aydınları eleştirmektedir. “Böbrek”, “Cankurtaran”, “Dekolman” hastane öyküleridir ve bu öyküler konu bakımından Türk edebiyatında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Kitabın sonundaki dört masaldan “Bir Aşk Masalı” aşk öyküsüdür, diğer üçü “Sırça Köşk”, “Devlerin Ölümü” ve “Koyun Masalı” alegorik anlatımlı eleştirel öykülerdir. Özellikle “Sırça Köşk”te Sabahattin Ali içinde yaşadığı çağı, iktidarı ve giderek tehlikeli bir hal alan faşizmi çok sert eleştirir. Siyasi olarak daha sert bir söylemin habercisi olan bu masallar, etkisini kısa sürede gösterir, 1947’de yayımlanan *Sırça Köşk* Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılır.

Sabahattin Ali’nin gerçeği ve acıyı katıksız bir yalınlıkla anlatan öyküleri, modern tragedya olarak değerlendirilebilecek ölçüde etkileyicidir.

Sevengül Sönmez

1 Nâzım Hikmet, “Sabahattin Ali Üstüne”, *Yarına Doğru*, (14), Aralık 1975.

2 Umran Nazif, “Sabahattin Ali İle Bir Konuşma”, *Varlık*, (108), 1 Ocak 1938

Değirmen

Hiç sen bir su değirmeninin içini dolaştın mı **adaş**ım?..

[3]Görülecek şeydir o… Yamulmuş duvarlar, tavana yakın ufacık pencereler ve kalın kalasların üstünde simsiyah bir çatı… Sonra bir sürü çarklar, kocaman taşlar, miller, sıçraya sıçraya dönen tozlu kayışlar… Ve bir köşede birbiri üstüne yığılmış buğday, mısır, çavdar, her çeşitten ekin çuvalları. Karşıda beyaz torbalara doldurulmuş unlar…

Taşların yanında, duman halinde, sıcak ve ince zerreler uçuşur. Halbuki döşemedeki küçük kapağı kaldırınca aşağıdan doğru sis halinde soğuk su damlaları insanın yüzüne yayılır…

Ya o seslere ne dersin adaşım, her köşeden ayrı ayrı makamlarda çıkıp da kulağa hep birlikte kocaman bir dalga halinde dolan seslere?.. Yukarıdaki tahta oluktan inen sular, kavak ağaçlarında esen kış rüzgârı gibi uğuldar, taşların kâh yükselen, kâh alçalan ağlamaklı sesleri kayışların tokat gibi şaklayışına karışır… Ve **mütemadiyen**[4] dönen tahtadan çarklar gıcırdar, gıcırdar…

Ben çok eskiden böyle bir değirmen görmüştüm adaşım, ama bir daha görmek istemem.

* * *

Sen aşkın ne olduğunu bilir misin adaşım, sen hiç sevdin mi?..

Çoook desene! Sevgilin güzel miydi bari? Belki de seni seviyordu… Ve onu herhalde çok kucakladın… Geceleri buluşur ve öperdin değil mi? Bir kadını öpmek hoş şeydir, hele adam genç olursa…

Yahut sevgilin seni sevmiyordu… O zaman ne yaptın? Geceleri ağladın mı?.. Ona sararmış yüzünü göstermek için geçeceği yolda bekledin, ona uzun ve acındırıcı mektuplar yazdın değil mi?..

Fakat herhalde ikinci bir aşka atlamak, senin için o kadar güç olmamıştır. İnsan evvela kendi kendisinden utanır gibi olur ama, bilir misin, bizim en

büyük **maharet**imiz[5] nefsimizden beraat kararı almaktır. Vicdan azabı dedikleri şey, ancak bir hafta sürer. Ondan sonra en aşağılık katil bile yaptığı iş için **kâfi**[6] mazeretler **tedarik et**miştir.[7]

Ha, sonra bir üçüncü, bir döndüncüyü sevdin ve bu böyle gidiyor.

Peki ama, bu sevmek midir be adaşım, bir kadını öpmek, onu istemek sevmek midir?..

Çırçıplak soyunarak şehrin sokaklarında koşabiliyor musun?..

Bir bıçak alarak kolundaki ve bacağındaki adalelere saplamak ve böylece bir nehre atılarak yüzmek elinden geliyor mu?

Bir şehrin adamlarını öldürmek cesareti sende var mı? Bir minareye çıkarak bütün dünyaya işittirecek kadar kuvvetle bağırabilir misin?

Aşk sana bunları yaptırabilir mi? İşte o zaman sana seviyorsun derim…

Sen sevgiline ne verebilirsin sanki? Kalbini mi? Pekâlâ, ikincisine? Gene mi o? Üçüncü ve dördüncüye de mi o?.. Atma be adaşım, kaç tane kalbin var senin?.. Hem biliyor musun, bu aptalca bir laftır: Kalbin olduğu yerde duruyor ve sen onu filana veya falana veriyorsun… Göğsünü yararak o eti oradan çıkarır ve sevgilinin önüne atarsan o zaman kalbini vermiş olursun…

Siz sevemezsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar; siz, birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz, birisinden korkan ve birisini tehdit edenler… Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz… Bizler: Batı rüzgârı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz Çingene'ler.

Dinle adaşım, sana bir Çingene'nin aşkını anlatayım…

* * *

Bir gün –karların erimeye başladığı mevsimdeydi– bütün **çergi**[8], –otuza yakın kadın, erkek ve çocuk, dört beygir ve iki defa o kadar da eşek– Edremit tarafına doğru göçüyorduk.

Can sıkan ve bize hiç uymayan bir kıştan sonra ısıtıcı güneş ve yeni belirmeye başlayan yeşillikler hepimize tuhaf bir oynaklık vermişti. Sırtlarında beyaz ve kısa bir gömlekten başka bir şeyleri olmayan küçük çocuklar hiç durmadan koşuyorlar, bağırıyorlar ve şose yolunun kenarındaki hendeklerde yuvarlanıyorlardı.

Delikanlılar keman ve klarnet çalarak yürüyorlar, genç kızlar parlak

sesleriyle su gibi türküler söylüyorlardı.

Ben de etrafı gözden geçirerek bir köy, bir çiftlik, yanında kalabileceğimiz bir yer araştırıyordum.

İkindiye doğru siyah zeytin ağaçlarının arasında yükselen açık renkli çınar ve kavaklar gözüme ilişti. Burası küçük bir değirmendi. Suyu bol bir çay küçük söğüt ağaçlarının arasından geçtikten sonra dar ve taş bir **mecra**ya[9] giriyor, oradan da dört tane tahta oluğa **taksim ol**uyordu.[10]

İhtiyar çınarlar çukura gömülen eski değirmenin siyah kiremitli çatısını örtüyorlar ve ön tarafındaki geniş meydanı gölgeliyorlardı.

Ağaçların hışırtısını bastıran bir gürültüyle değirmenin altından fıkırdayıp çıkan köpüklü sular iki sıra taze kavağın ortasından geçip ilerideki sazlıkta kayboluyordu.

Burada **çergile**mek[11] hiç de fena değildi. Yüklü eşeklerle sık sık gelip giden köylülerden, değirmenin işlek olduğu anlaşılıyordu. Ve bir kurşun atımı ötede beyaz minaresiyle bir köy görünüyordu.

Daha çadırları kurmadan Atmaca, klarnetini alarak, kanatlarının biri açık duran kocaman kapıya yanaştı, çalmaya başladı.

İçeride sesi duyan köylüler, oraya birikerek dinliyorlardı. Değirmenci de bunların arasındaydı, beyaz sakalını karıştırarak **lakayt**[12] gözlerle bakıyordu.

Bilir misin adaşım, bu köylüler tavuk ve oğlak çaldığımızı söyleyerek bizden şikâyet ettikleri halde bizi gene severler.

Aralarında bir **kile**ye[13] yakın buğday toplayarak Atmaca'ya verdiler. Ve değirmenci buna iki çömlek de yoğurt ilave etti.

Biz bu güzel kabulden cesaret alarak, biraz ötedeki zeytin ağaçlarının arasında çadırlarımızı kurduk.

* * *

İşler iyi gidiyordu. Kadınlar taze söğütlerden yaptıkları sepetleri yakın köylerde satmakta güçlük çekmiyorlardı. Çalgıcılarımız yarım gün uzaktaki köylerden bile düğüne çağırılıyorlardı.

Atmaca tabii en baştaydı…

Sen bu Atmaca gibisine daha rastlamamışsındır.

Bir kere heybetli delikanlıydı: **Yağız**[14] derisi, yüzüne delice dökülen simsiyah saçları ve koyu gözleri…

Sonra burnu… Uzun, sivri, ucu biraz aşağı kıvrık burnu…

Bunun için biz ona Atmaca derdik…

Başı, geniş omuzlarının üstünde bir arapatındaki gibi dik dururdu ve bir arapatı ondan daha çevik değildi…

Bütün çergilerde onun cesareti, onun güzelliği, onun çalgısı söylenirdi.

Başka Çingene'ler gibi çalmazdı o, adaşım: Bir kere nota bilirdi. Şehir mektebini okumuş, bitirmişti; sonra içliydi… Sanırdın ki, klarneti çalarken, havayı ciğerlerinden değil, doğrudan doğruya yüreğinden veriyor.

Geceleri tek başına bir ağacın dibine çekilirdi. Biz de çadırların önüne çıkıp yüzükoyun yatar, çenemizi toprağa dayayarak onu dinlerdik.

Hiçbir sevgilisi yoktu. Ne geçtiğimiz Türkmen köylerindeki al yanaklı güzeller, ne de ince dudaklı Çingene kızları onun bakışlarını bir andan fazla üzerlerinde alıkoyabilirlerdi…

Halbuki çalgı çalarken büyük gözlerde –oradaki kıvılcımları söndürmek ister gibi– bir nem belirdiğini, esmer yanaklarında –bir ateşe rastgelmiş gibi derhal kuruyan– birkaç ufak damlacığın yuvarlanmak istediğini görmüştük.

Çok konuşmaz, konuştuğu zaman da içindekilerden bize bir şey sezdirmezdi. Neler hisseder, neler düşünürdü? Onu bu dünyaya bağlayan şey neydi? Hiçbirimiz bilmezdik. Acaba birisini sevdiği için mi, yoksa hiç kimseyi sevemediği için mi, bu kadar yanık, bu kadar derinden çalıyordu?..

Ara sıra uzun müddet kaybolur, başka çergilerde dolaştığı, şehirlere inip büyük beylerin meclisine girdiği söylenirdi.

Kasabadaki efendiler ona **akran**[15] **muamelesi ed**erlerdi[16], fakat o davarlardan bizimle beraber koyun **uğru**lar[17], düğünlerde bizimle beraber çalgı çalardı.

* * *

Hemen her akşam değirmenin önündeki meydanlıkta toplanıp **ahenk yap**ıyorduk.[18] Şimdilik bir şey **anaforla**madığımız[19] için değirmenci de memnundu. Kızıyla beraber büyük çınarın altına bir hasır atıyor, bağdaş kurup oturarak bizi dinliyordu.

Değirmencinin kızı tam bir köy güzeliydi.

Yuvarlak bir yüzü, kalın dudakları, kalçalarına kadar uzanan ince örgülü saçları vardı.

Ama yüzü hep soluktu. Etrafındaki şeylere, kendisiyle alışverişi yokmuş gibi, dümdüz bir bakışı ve dudaklarının kenarından dökülüyormuş gibi, isteksiz bir gülüşü vardı.

Bu kızcağız sakattı adaşım, küçükken sağ kolunu değirmenin çarklarından birine kaptırmıştı.

Şimdi onun yerinde şalvarının beline iliştirilen boş bir **yen**[20] sallanıyordu.

Ve bu onu insanlardan ayırıyordu.

Düşünebilir misin, güzel bir kızın bir kolu olmazsa bu ne demektir? Derenin üst başında çıpıl çıpıl yıkanan genç kızlara karışamıyordu. Vücudunu ve ondaki ayıbı her zaman örtmeye mecburdu…

Geceleri birbirlerinin evinde toplanıp cümbüş yapan kızlarla da birleşemezdi, çünkü ne tef çalmak, ne de parmaklarının arasına tahta kaşıklar alarak oynamak elinden gelirdi…

Belli ki onun bütün çocukluğu bitmez tükenmez bir hasretle geçmiş; belli ki zeytin dallarına sincap gibi tırmanan, birbiriyle alt alta, üst üste güreşen, değirmenin önünde erkek çocuklarla su fışkırtmaca oynayan akranlarına bir duvara yaslanarak istek dolu gözlerle bakmıştı.

Şimdi bütün bunlara alışmış görünüyordu. Başka insanların yaptığı birçok şeyleri yapmak hakkının kendisinde olmadığını biliyor ve hiçbir şey istemiyordu.

Değirmenin kapısı yanındaki taş sedire saatlerce oturup meydanda eşelenen tavuklara, yahut kocaman çınarın kıpırdayan yapraklarına yarı yumuk gözlerle bir bakışı vardı ki, adamı ağlamaklı ederdi.

Geceleri babasıyla beraber gelir, onun yanında diz çöküp oturarak bize bakardı…

* * *

Sözü kısa keselim adaşım, bizim mağrur ve insafsız Atmacamız, değirmencinin bu sakat kızına vuruldu.

Tavuslara, sülünlere bakmaya **tenezzül et**meyen[21] yabani kuş, kanadı kırık bir **çulluğ**un[22], **şikâr**ı [23]oldu.

Eyvah bana ki meselenin çok geç farkına vardım. Ben anladığım zaman alev saçağı sarmıştı… Yoksa çoktan çergiyi toplar, başka yere göçerdim…

Atmaca hiç kimseyle konuşmuyor, düğünlere gitmiyor, zeytinlerin altında tek

başına çalıyordu. Ama geceleri çınarın altında adamakıllı coşar, gözlerini kıza diker, üfler, üflerdi…

Ve biz titrediğimizi, bağırmak, konuşmak, yahut yerlere atılıp ağlamak istediğimizi hissederdik…

Onun çalışında, bir ateş yığını etrafında haykıran ateşe tapanların, yahut batmakta olan bir gemiye çarpan dalgaların feryadı ve inleyişi vardı.

Atmaca'nın kanatları düşmüştü adaşım. Sarardıkça sararıyordu. Değirmencinin köye indiği günler kapının yanındaki taş sedirde kızla beraber oturduğunu ve tırnaklarını, parçalamak ister gibi, iki tarafındaki sert kayada gezdirdiğini görünce, bu işin böyle gitmeyeceğini anladım…

Bir gece onu çağırdım, derenin alt başına gittik, kavak fidanlarının arasına oturduk.

Çakıllarda acele acele seken sulardan ve uzaklardan gelen bir kurbağa sesinden başka hiçbir şey duyulmuyordu.

Atmaca önüne bakıyor, niçin çağırdığımı, ne söyleyeceğimi sormuyordu.

Elimi omuzuna koydum, gözlerini bana kaldırdı:

"Seviyorsun!.." dedim.

"Öyle…" dedi.

"Ne yapacaksın?.."

Bu sualin cevabını bulmak ister gibi gözlerini yukarıya, yıldızlı göğe çevirdi; uzun uzun baktı, birdenbire:

"Sen bizim **çeribaşı**mızsın[24]" dedi, "gezdiğin yerler benden çok, tecrübelerin fazla, aklın, **dirayet**in[25] bütün Çingene'lerden üstündür. Sana açılmalıyım…"

Gözlerini hiç indirmeden, sanki yıldızlara anlatıyormuş gibi, söylemeye başladı:

"Onu seviyorum, ne yapacağımı da hiç düşünmedim. Sen benim sevmemin nasıl olacağını bilirsin… Ben ki, arkamdan uşaklarını koşturan konak sahibi hanımlara başımı çevirmedim; yedi köye **hükmed**en[26] **eşraf**[27] banzelilfa gelip: 'Kızım senin için yataklara düştü, Çingene olduğunu unutup seni evlat gibi sineme basacağım, yalnız gel, gel de kızımızı kurtar!..' diye yalvardılar da, gene cevap vermeden yoluma gittim; işte şimdi bu bir kolu olmayan kızı seviyorum.

Onu alamam, onu kaçıramam… Halbuki o da beni seviyor. Bunu bana

evvelisi gün ağlayarak söyledi. ‘Gel,’ dedim, ‘beraber kaçalım.’ Acı acı güldü, ‘Ağam,’ dedi, ‘ben senden noksanım, bana sadaka mı veriyorsun?..’ Onu nasıl sevdiğimi anlattım: ‘Bana kolunun yerine kalbini veriyorsun,’ dedim, ‘bir kalp bir koldan daha mı az değerlidir?’

“Tekrar gözyaşları boşandı: ‘Olmaz’ dedi, ‘düşün ki, her karşına çıktığımda senden utanacağım, başım yerde olacak, beni böyle **zelil et**mek[28] ister misin? Bırak beni, ne olduğumu bilerek ihtiyar babamın yanında kalayım, sen de bir daha buralara uğrama. Bana sakatlığımı unutturarak deli deli rüyalar gördürdün, seni ömrümün sonuna kadar unutamam, ama olmayacak şeylere beni inandırmaya kalkma, eğer sahiden beni seviyorsan hemen buralardan git!..”

Atmaca burada bir nefes aldı ve gözlerini yere indirdi:

“Düşünüyorum, birleşirsek bu ikimiz için de sahiden azap olacak. Aramızda anlaşılmaz, boğucu bir havanın dolaştığını hissedeceğiz. Eğer o bana açılamaz, bana naz edemez, bana içinden geldiği gibi sarılamazsa, gözleri her zaman: ‘Ne diye gençliğini benim için **nâra yak**tın[29], sana yazık değil mi?’ demek isterse, ben ne yaparım? Her sözümden, her tavrımdan alınır; kızsam ona dokunur, sevsem ona acıyormuş gibi gelir, kucaklasam boş olan kolunun yerinde bir sızı duyar ve bunlar hep böyle sürüp gider…

Ne yapacağımı, bu halin beni nereye götüreceğini sorma, bende artık kuvvet yok, akıl yok, düşünce yok, yalnız aşk var. **Mavzer**[30] kurşunu gibi çarptığını yere seren bir aşk… Senin Atmacan artık kanatlarını kımıldatacak halde değil!..”

Sustu, son sözler öyle acınacak bir tavırla ağzından dökülmüştü ki, fazla bir şey sormaya, hatta teselli etmeye kalkışmadım; ona bu halde ne söz söylenebilir, ne de o söyleneni duyardı.

Koluna girip çadıra kadar götürdüm.

İşler gittikçe sarpa sarmıştı adaşım, Atmaca’nın hali beni korkutuyordu. Fakat yapılacak hiçbir şey yoktu. Şimdilik işi oluruna bırakmaya karar vererek yattım. Bütün gece, büyük çınarın altında kollarını açarak sabırsızca bekleyen Atmaca’yı ve dudaklarının kenarında geniş bir sevinç, soluk yanaklarında görülmemiş bir pembelikle ona doğru koşan değirmencinin kızını gördüm. Fakat birbirinin kucağına atılacakları zaman şekli belli olmayan tuhaf bir cisim ikisinin arasına giriyor, bir çark gibi fırıl fırıl dönerek ve gittikçe büyüyerek onları ayırıyordu.

* * *

Günler, kuvvetli bir rüzgârın sürüklediği beyaz bulut kümecikleri gibi birbiri arkasına geçip gidiyorlardı. Ve biz, bunların sonunda **muhakkak**[31] bir fırtına kopacağını seziyorduk. Herkes müthiş bir şeyden korkuyor gibiydi. Bütün çergiyi ağır bir durgunluk kaplamıştı.

İhtiyar ve tecrübeli Çingene karıları bildikleri **afsun**ları[32] okuyorlar, bütün iyi ve fena ruhları zavallı Atmaca'nın imdadına çağırıyorlardı. O, gittikçe çöken yanakları, nereye baktığı belli olmayan şaşkın gözleriyle geçerken delikanlılar başlarını yere eğiyorlar, genç kızlar ölü gibi sararan benizleri ve titreyen dudaklarıyla arkasından bakıyorlardı.

Kadın, erkek, genç, ihtiyar hiçbir şeye karar veremeyerek bekliyorduk. Sanki serseri bir rüzgâr kafalarımızdan her düşünceyi silip süpürüyor, bizi şaşkın ve **meyus**[33] buralarda bırakıyordu.

* * *

Bir gün Atmaca yanıma sokuldu.

"Bu akşam değirmende ahenk yapacağım, ben ihtiyarla konuştum!.." dedi.

Hafif yağmur çiseliyordu. Akşama kuvvetli bir yaz sağanağı gelmesi çok mümkündü. Bunu ona da söyledim.

"Değirmenin içinde çalacağım!" dedi.

"Değirmen geceleri de işliyor, o gürültüde mi?"

Tuhaf tuhaf güldü:

"Korkma!" dedi, "Klarneti o gürültüde de size duyururum. Nefesim daha o kadar kuvvetten düşmedi."

Yağmur akşama doğru sahiden arttı. Karşı tepedeki palamut ormanına birbiri arkasına yıldırımlar düşüyor, iri damlalar zeytin ağaçlarının siyah yapraklarını garip tıpırtılarla oynatıyordu.

* * *

Hepimiz değirmenin içine dolduk. **Tavla**da[34] sallanan iki tane gaz lambası etrafa yarım bir aydınlık serpiyordu ve çarklar, taşlar, tozlu kayışlar dönüyorlar, dönüyorlardı.

Hepsinin birden çıkardığı yırtıcı gürültü yağmurun alçak tavandaki kesik hıçkırığına karışıyor, birbirini kovalayan gök gürültüleri bu korkunç ahengi

tamamlıyordu.

Değirmenci ve kızı duvarın dibindeki sedire oturmuşlardı. Sallanan lambalar genç kızın yüzünde acayip gölgeler oynatıyordu.

Bütün gürültüleri bastıran ince bir ses birdenbire yükseldi: Kendisini değirmenin karanlık bir köşesine çeken Atmaca çalmaya başlamıştı.

Adaşım, ben o gece dinlediğim şeyleri öldükten sonra bile unutamam.

Dışarıda fırtına gittikçe artıyor ve rüzgâr ıslak kamçısını kerpiç duvarlarda gezdiriyordu. Yükselen sular tahta oluklardan taşıyor, haykıra haykıra yerlere dökülüyordu.

İçeride taşlar **nihayetsiz**[35] bir coşkunlukla homurdanıyor; çılgın gibi dönen kayışlar şaklıyor; birbirine geçen tahta çarkların dişleri ağlar gibi gıcırdıyordu. Ve bunların hepsini bastıran deli bir ses kâh yalvarıyor, kâh hiddetle kıvranıyor, susacak gibi olduktan sonra tekrar yükseliyordu.

Alacakaranlıkta Atmaca'nın siyah ve parlak gözleri hiç kıpırdamadan genç kıza bakıyorlardı, genç kızın acınacak bir perişanlıkla çırpınan büyümüş gözlerine…

Ve öyle şeyler çalıyordu ki adaşım, onları anlatmaya bizim kullandığımız kelimelerin takati yoktur…

Bazan okşayan, ısıtan bir sabah güneşiydi… Fakat derhal yüzümüzü yırtan, gözümüzü kör eden, içindeki ateşleri kum tanesi gibi etrafa saçan bir çöl fırtınası oluyor, yahut bağrımıza işleyen bir bıçak haline geliyordu.

* * *

Son ve keskin bir çığlıktan sonra Atmaca'nın ayağa kalktığını gördüm. İki üç adım ilerledi ve klarneti bir köşeye fırlattı.

Herkes doğrulmuştu. Üzüntülü gözlerle ona bakıyorlardı. O, yüzüne büsbütün dökülen kara saçlarını eliyle geriye attı. Birdenbire çukura gitmiş gibi görünen gözlerle etrafını araştırdıktan sonra onları değirmencinin kızına dikti, uzun uzun baktı…

O dakikayı ömrümde unutamam adaşım; dışarıda fırtına arttıkça artmıştı, duvarlar sarsılıyor, tepemizdeki kiremitler uçuyordu. Ve değirmen, azgın bir hayvan gibi homurduyor ve dönüyordu. Ve o, lambanın sönük ışığında, olduğundan daha büyük, adeta bir gölge gibi duruyordu. Gözleri genç kızın üzerindeydi. **Tahammül edil**mez[36] bir acı yüzünün şeklini tanınmayacak hallere

sokmuştu. Kâh esmer derisini şişiren bir kan gözlerinin kenarına kadar fırlıyor, kâh dişlerinin arasında ezilen dudakları bile bembeyaz oluyordu. O dudaklar ki, bir şey söylemek ister gibi kıpırdıyorlardı ve kenarları ağlayacak gibi aşağıya çekiliyordu.

Bu bakış ancak bir an kadar sürdü. Sonra gözkapakları yavaşça düştüler ve o, yere yıkılacak gibi sallandı. Fakat hemen kendisini topladı. Bir kere daha etrafına bakındı. Sanki bir imdat bekliyor gibiydi: Kendisini bu kahredici, bu parçalayıcı ağrılardan kurtaracak bir imdat… Nihayet kafasına bir şey vurulmuş gibi inledi. Gerisingeriye dönerek değirmenin öbür başına, çarkların ve kayışların kudurmuşçasına döndükleri köşeye doğru atıldı.

Bir nefes alımı kadar hepimiz olduğumuz yerde kaldık, sonra delice bağırarak arkasından koştuk…

Heyhat adaşım, çok geçti. Atmaca yerinden fırlayan ve "iş işten geçti" demek isteyen gözlerle bize doğru geliyordu.

Sağ kolu yerinde değildi ve oradan oluk gibi kan fışkırıyordu. Birkaç adımdan sonra sendeledi, ayaklarımızın dibine yıkıldı.

* * *

İşte adaşım, sana seven bir Çingene'nin hikâyesi.

Çiçeklerin açtığı mevsimde, senin kollarına yaslanan ve çiçekler kadar güzel kokan bir vücutla uzak su kenarlarında oturmak ve öpüşmek, yoruluncaya kadar öpüşmek hoş şeydir…

Seni gördüğü zaman zalimce başını çeviren **mağrur**[37] bir dilberin kapısı önünde ve ay ışığı altında sabaha kadar dolaşmak, bunu candan arkadaşlara ağlayarak anlatmak, –söz aramızda– gene hoş şeydir.

Fakat sevgili bir vücutta bulunmayan bir şeyi kendisinde taşımaya tahammül etmeyerek onu koparıp atabilmek, işte adaşım, yalnız bu sevmektir.

1929

3 Adları aynı olanlardan her biri.

4 Ara vermeden, sürekli.

5 Beceri, ustalık.

6 Yeterli.

7 Bulmak, sağlamak.

8 Göçebe çadırı.

9 Su yolu, akarsu yatağı.

10 Bölünmek

11 Çadır kurmak, yerleşmek.

12 İlgisiz, umursamaz.

13 Tahıl ölçmede kullanılan belirli hacimde bir ölçek.

14 Esmer

15 Yaş, meslek, konum bakımından birbirine eşit.

16 Davranmak.

17 Çalmak.

18 Çalgılı eğlence düzenlemek.

19 (Argo) haksız yoldan kazanç elde etmek.

20 Elbise kolu.

21 Alçakgönüllülük göstermek.

22 Kahverengi tüylü, eti için avlanan göçmen bir kuş.

23 Av.

24 Çingene topluluklarının başı.

25 Zekâ.

26 Egemenliği, yönetimi altında bulundurmak.

27 Bir yerin zenginleri, ileri gelenleri.

28 Aşağılamak, hor görmek.

29 Biri ya da bir şey yüzünden birini (bir şeyi) büyük zarara uğratmak.

30 Atış hızı dakikada ortalama altı olan bir tür tüfek.

31 Kesinlikle.

32 Büyü.

33 Üzgün.

34 At ahırı.

35 Sonsuz, bitip tükenmez.

36 Katlanılmak.

37 Gururlu.

Kırlangıçlar

Şehrin kıyısında, ufacık bir derenin kenarında, dalları suya sarkan ihtiyar bir söğüt ağacı vardır. İlkbaharın başlangıçlarında bu söğüdün dallarına bir dişi kırlangıç gelip kondu; derenin bir başından bir başına yıldırım gibi uçan, beyaz göğüslerini suya dokundurarak şeffaf kanatlı küçük böcekleri yakalayan diğer kırlangıçlara bakmaya başladı. Başını hafif hafif sallıyordu. Derin düşüncelere daldığı belliydi.

Söğüdün dalları hışırdadı. Bir erkek kırlangıç geldi, dişinin karşısındaki dala kondu.

Kırlangıçlar arasında pek teklif yoktur. Uzun uzadıya takdim filan edilmeden konuşmaya başladılar ve pek az sonra da ahbap oldular.

Evvela havadan, sudan bahsedildi. (İki kişi birbirlerini yeni tanıdıkları zaman havadan sudan bahsetmek âdettir.) Fakat biraz sonra erkek bir iki dal ileri geldi, dişi daha az çekingen bir hal aldı.

Muhabbeti kaynattılar.

“Olur ya!” demeyin, iki kırlangıcın ilkbaharda, herkes dört tarafa koşup çalışırken bir söğüt dalında oturup **yarenlik**[38] etmeleri gündelik işlerden değildir.

Bizim kırlangıçların ikisi de **antika**[39] mahluklardı, yani öteki kırlangıçlara benzemiyorlardı. (Başkalarına benzemeyenlere antika derler.) Evvela dişi kırlangıç lafı derin tarafından açtı:

“Siz hiç çalışmıyorsunuz?

Başka bir kırlangıç olsaydı hemen: “Ya siz neden burada oturuyorsunuz?” diye ikinci bir sorguya kalkışırdı. Fakat bizimki derin derin içini çekti ve sustu.

Ve dişi onun söylediği şeyleri anlıyormuş gibi başını salladı ve gözlerini aşağıda şıpırtıyla akan suya dikti.

Bir müddet daha sustular. Erkek birdenbire gözlerini dişiye dikerek söze

başladı:

“Bakınız şunlara…” Ve aşağıda birbirini çaprazlayarak uçan ve dokuma tezgâhının mekiklerine benzeyen kırlangıçları gösterdi. “Bakınız şunlara… Sabah akşam demeden, yaz kış demeden çalışıyorlar. Ben bunlara çok kere sordum: Neden böyle durmadan uğraşıyorsunuz, dedim, cevap vermediler. Omuzlarını silkip yanımdan uzaklaştılar.”

Dişi:

“Birbirimize sen diye hitap etsek nasıl olur?” dedi. Erkek, okkalı sözlerine cevap olmayan bu lafı beklememekle beraber, bu tekliften hoşlandı ve tekrar başladı:

“Adeta utanıyorum…” dedi, “Bütün kuşları sıraya dizseler biz herhalde sonuncu gelmeyiz. Kılığımız, kıyafetimiz düzgündür. Aklımız, şu sabahtan akşama kadar avaz avaz bağıran bülbülden herhalde üstündür. Kanadımızı bir vursak en hızlı güvercinden daha çok yol alırız. Halbuki bütün kuşların en zavallısı bizmişiz gibi hiç durmadan didiniyoruz. Şu budala serçe bile üç günlük ömrünü keyifle geçiriyor da, biz, arasından uçtuğumuz ağaçları bile fark etmiyoruz.”

Biraz durdu, dişiye doğru yandan bir göz attı:

“Yarın öldüğümüz zaman birisi bize sorsa: ‘Dünyada neler gördünüz?’ dese herhalde verecek cevap bulamayız. Koşmaktan görmeye vaktimiz olmuyor ki…”

Dişi, gözlerinin içi buğulanarak:

“Ah” dedi, “tıpkı benim gibi düşünüyorsun.”

Erkek cevap verdi:

“Zaten seni burada tek başına görünce benim gibi düşündüğünü anlamıştım. Doğru değil mi ama? Şu dünyayı adamakıllı görmeden, dünyanın ne olduğunu adamakıllı anlamadan buradan gidecek olduktan sonra ne diye buraya geldik sanki? Yaşadığımızın farkına varmayacak olduktan sonra ne diye yaşıyoruz?”

Dişi tasdik eder gibi başını salladı:

“Etrafımıza göz gezdirince” dedi, “ben de senin gibi, dört tarafa koşan kırlangıçlardan başka bir şey görmüyorum. Ben de bunlardan mıyım, diyorum, sonra da bunlardan değilim galiba, diyorum. Onlar da beni pek istemiyorlar. Ne yapayım, burada oturup etrafa bakıyorum. Siz de, şey, sen de gelmesen böyle yapayalnız bu yazı geçirecektim.”

Akşama doğru lafları daha derinleştirdiler… Sonra ayrıldılar. Ve her gün buluşmaya başladılar.

Aman yarabbi, neler konuşmuyorlardı!.. Eğer kırlangıçlarda kitap yazmak âdet olsaydı, bunların yazacakları kitaplar muhakkak ki üniversitelerde okutulurdu.

Gitgide birbirlerine daha çok alıştılar. Çok kere dişi daha evvel gelir, gözlerini suya dikerek erkeği beklerdi.

Bir gün çiçeklerden, bir gün yıldızlardan, bir gün öteki kırlangıçlardan bahsederlerdi. Hep düşünceleri birbirine uygundu.

Yalnız her ikisinin de içinde gizliden gizliye büyüyen bir korku vardı: Bir gün gelip ayrılmak korkusu.

Hiçbirisi bu korkusunu ötekine söylemeye cesaret edemiyordu. Kim bilir, belki öbürünün yanlış anlayacağından çekiniyordu. (Çünkü içten duyulan şeyler hep yanlış anlaşılır.)

İçlerinde bu ayrılık korkusu büyüdükçe bunu **münasip**[40] bir şekilde diğerine söylemek için düşünmeye başladılar.

Mesela:

“Hiç ayrılmayalım, olmaz mı?” demek vardı, fakat bu pek geniş manalı ve **müphem**di.[41] Nasıl ayrılmayalım?..

“Bir yuva kuralım!” deseler, bu da pek bayağı kaçacaktı. Hem o zaman başka kırlangıçlara benzeyeceklerini sanıyorlardı.

Dünyanın geçiciliğinden, gökyüzünün sonsuzluğundan, sulardan ve diğer kuşların yaşayışlarından bahsederlerken, gözleri birbirine hasretle bakar ve: “Birbirimizden nasıl ayrılacağız?” demek isterlerdi.

Tesadüfün pek merhametli olmadığını ve birbirine böyle yakın olanları bir ikinci defa karşı karşıya getirmediğini biliyorlardı. Fakat konuştukları dil, diğer kırlangıçların diliydi ve bu dilde, söylemek istedikleri şeyleri söylemekten utanıyorlardı. Bu dil, onların içindeki şeylere uygun değildi.

Yavaş yavaş gözlerine ve bakışlarına bir gamlılık çöktü. Dostluktan filan bahsederken, sesleri titriyor gibiydi; yahut onlar böyle zannediyorlardı. Fakat böyle zamanlarda hemen birinden biri, bir kahkaha atar ve işi alaya bozardı: İçi burkulduğu halde… Nihayet günün birinde ikisi de bunun böyle sürüp gidemeyeceğini anladılar. İkisi de birbirlerine açılmaya karar verdiler.

Sabahleyin karşı karşıya gelince dişi söylemek istediği şeyleri gözleriyle

anlatmak istedi. Tam bu sırada, üzerinde oturdukları söğütten sarı bir yaprak koptu, iki tarafa sallanarak aralarında geçti ve dişinin en manalı baktığı zamanda gözlerinin önünü kapattı.

Erkek bu bakışı göremedi.

Fakat her ikisi de sarı yaprağı gördüler.

Erkek ağzını açtı:

“Senden hiç ayrılmak istemiyorum…” demek üzereydi ki, buvvv diye soğuk bir rüzgâr esti…

Dişi, erkeğin sözlerini işitemedi.

Fakat her ikisi soğuk rüzgârın sesini duydular.

Birbirlerinin gözlerine baktılar; artık yuva kurmak zamanının geçtiğini, sonbaharın geldiğini, ayrılacaklarını anladılar.

İkisi de içini çekti.

Tepelerinden birçok kırlangıçlar geçti: Sıcak yerlere dönüyorlardı.

Ayrıldılar… Ve bir daha birbirlerini görmediler.

Fakat ikisi de küçük derenin kenarındaki söğüdü ve orada geçirdikleri güzel ilkbaharı ve yazı unutmadılar.

Ve ikisi de, böyle bir yaz geçirmemiş olan diğer kırlangıçlara tepeden baktılar… (Çünkü azlıkta kalanlar çok olanlara nedense tepeden bakarlar.)

1933

Varlık, (40), 1 Mart 1935

38 Muhabbet, dostça konuşma.

39 (Mecaz) acayip, tuhaf.

40 Uygun, yerinde.

41 Belirsiz.

Bir Orman Hikâyesi

“Orman bizim her şeyimizdir delikanlı, anamız, babamız, evimiz…” diye, yanımda oturan ihtiyar anlatmaya başladı. Alacakaranlık gittikçe artıyordu. Güneş, aşağılarda uzanan ovadan tamamen çekilmişti. Yalnız arkamızdaki büyük ormanda, ağaçların üstüne atılmış kırmızı bir **çuha**[42] gibi rüzgârla hafif hafif kıpırdıyordu. Biraz sonra büsbütün kayboldu. Ve o anda her şey değişiverdi. Şimdiye kadar yaşayan, kımıldayan, ses çıkaran ova artık ölüydü ve beyaz, ince bir sisle örtülmeye başlamıştı. Buna karşılık orman canlanıyordu. Sabahtan beri ancak mırıltıları duyulabilen ağaçlar konuşuyorlar, bağırıyorlar, sallanıyor ve ellerini birbirine uzatıyorlardı. Yalnız ağaçlar değil, yerdeki otlar, kuru yapraklar, çalılar, ağaçların gövdesine sarılan sarmaşık soyundan nebatlar, hatta kahverengi mantarlarla koyu yeşil yosunlar bile canlanmıştı. Gürültülü bir kımıldama, bir ses kargaşalığı ormanın kenarlarından dışarı dökülüyordu. Arkamızda büyük bir şehir gerinerek uyanıyor zannediyordum. Birden bir işaret almışlar gibi bu ahenge hayvanlar da karışıverdiler. Kuş haykırışları, ulumalar, acele koşan ayakların altında kırılan dalların sesi birbirini kovalıyordu. Ara sıra ovaya kadar uzanarak oradaki mutlak sessizliği bile yırtan acı ve keskin bir feryat, arkasından bir boğuşma gürültüsü ve uzun hırıltılar, bu karanlıkla beraber canlanan şehre korkunç bir **mahiyet**[43] veriyordu.

Biraz ileride ön ayağıyla hırçın hırçın eşelenen atım kişnedi ve başını bana doğru çevirerek inler gibi sesler çıkardı. Sonra tekrar otlamaya başladı.

Yanımdaki ihtiyar, dirseklerini dizlerine dayamış oturuyor ve sigara içiyordu. Buruşuk dudaklarının bir kenarından aşağı doğru sallanan bu küçük ateş, sakallarına tuhaf bir kırmızılık veriyordu. Sıkarak ufalttığı gözlerini ayaklarının ucuna, yahut yüzüme dikerek kırpıştırıyordu.

“Her şeyimiz, delikanlı, varımız yoğumuz ormandır bizim…” diye devam etti. “Ormanı evimizden iyi tanırız, her ağaç bizim kahrımızı anamızdan çok

çekmiştir. Köyümüz bir ormanın ortasındaydı, etrafını ağaçlar bir duvar gibi sarmıştı. Biz onun dışında da dünya olduğunu bilmezdik bile. Çocukken değneklerden yaptığımız kağnılara kuru yaprak doldurur, arabacılık oynardık. Daha sonraları babalarımıza yardım etmeye özenir, kaybolan deve **torum**larını aramak için en sık yerlere dalardık. Orada kaybolmamız mümkün değildi. Hiç bilmediğimiz yerlerde bile sıkıntı çekmeden yolumuzu bulurduk. Kırık dallar, devrilmiş kütükler bize yol gösterirdi. Hem insan kendi evinde kaybolur mu? Büyüdükçe ormanın, bizim için daha başka şeyler olduğunu da anladık: Sırtımızı o giydiriyor, karnımızı o doyuruyor, evimizin kerestesini o veriyordu. Ormansız yaşamak!.. Bunu aklımıza getirmiyorduk bile…”

İhtiyar, kolumu tuttu. Elleri titriyordu. Kendisine bir şey olmuş gibiydi. Küçük, dermansız gözleri yaş doluydu. Buruşuk yüzünde birçok çizgiler daha belirmişti. Bir şey söylemek istiyor, fakat tıkanır gibi oluyordu. Yüzünden, ağzının kenarlarından, gözlerinden, hatta vücudunun her sarsıntısından dökülen bir acı beni sarıyor, kucaklıyordu. Nihayet, boğazını tıkayan bir şey varmış da onu fırlatmaya **muvaffak ol**muş[44] gibi birdenbire ve bir haykırışa benzeyen bir sesle:

“Delikanlı, bizim elimizden ormanımızı aldılar, bizi ormansız bıraktılar… Bizi bir tek ağaçsız bıraktılar!..” diye bağırdı.

Sonra elini başına götürdü. Kasketini geri iterek seyrek beyaz saçlarını yakaladı. Böylece bir müddet kaldı. Ben onun içerisindeki **vukuat**ı[45] takip ediyor ve kurulması biten bir duvar saatinin **rakkas**ı[46] gibi nasıl yavaş yavaş **sükûnet**e[47] geldiğini görüyordum.

Dudaklarını yakmaya başlayan cıgarayı attı. Sakalından külleri silkti ve yüzüme bakmadan, oldukça sakin bir sesle, şöyle anlattı:

“Babalarımız dedelerimizden, biz de babalarımızdan ne gördükse onu yapıyor, tıpkı onlar gibi yaşıyorduk. Bundan memnunduk. Zaten yeryüzünde başka bir şeyin de olabileceğini bilmiyorduk ki memnun olmayalım. Bütün vazifemiz, bize verilen emanetleri oğullarımıza vermek, onlara da böyle yapmalarını söylemek zannediyorduk. Dışarıdan gelecek bir elin bunların hepsini altüst edeceğini düşünmüyorduk bile…

Bir gün hükümetin bir şirkete ormanın öbür başında işlemek müsaadesi verdiğini duyunca, ihtimal bunun ne demek olduğunu pek bilmediğimizden, hiç aldırış etmedik…

Fakat çok geçmeden ormanın öbür ucunda birbiri arkasına devrilen ağaçları, gittikçe büyüyen meydanları görünce nasıl bir tehlikenin yanaştığını fark eder gibi olduk; bu tehlikeyi gücümüzün yettiği kadar kendimizden uzak tutmaya çabaladık. Fakat ormana düşen bu yara, yavaş yavaş yayıldı, kökleşti. En eski, en büyük ağaçlar, önünde bilmeden ürperdiğimiz, **cedd**imizmiş[48] gibi çekindiğimiz ihtiyar gövdeler birbiri arkasına devriliyor, çıplak meydanlar gün günden artıyordu. Çocukluğumuzda güçbela aralarından geçebildiğimiz, güneşin bile giremediği kuytu, sıkı yerlerde şimdi kel birer meydan vardı. Üzerlerinde yalnız ezilmiş otlar, ufak **yonga**lar[49] görülen bir meydan… Sonra bu yara, işleyerek, büyüyerek bizim köyün baltalıklarına kadar dayandı. Biz buraya yabancı bir baltanın girmemesi için hep birden karşı koyduk. Ne para, ne tehdit bizden ağaçlarımızı alamayacaktı. Fakat şirket öyle dalavereler, dolaplar çevirdi ki, nihayet odunumuzu satamaz olduk. Kerestemiz elimizde kaldı, yok pahasına gene şirkete verdik. Hatta işsizlikten bazı gençler şirkete baltacı girecek oldular, hepimiz olmaz dedik. Fakat nihayet ormanımızı parça parça elimizden almalarına razı geldik.

Delikanlı, biz köylü adamlarız. Aklımız çok ilerisine ermez. Şirket bize, bu ormanları son sistem işleteceğim, dedi. Ormancılığın usulü budur, dedi. Siz beceremiyorsunuz, dedi. Belki doğru söylüyordu. Fakat bu işteki geriliğimizden **istifade ed**erek[50] bizi eli böğründe bırakmak **revayıhak**[51] mıydı? O bizim cahilliğimizi, zavallılığımızı kesesini doldurmak için bahane yaptı. Kendisiyle at yarıştıramayacağımızı biliyordu. Hiç insaf etmeden hepimizin canına okudu.

Artık çocukluğumuzun, delikanlılığımızın geçtiği yerlerde yüreğimiz sızlamadan dolaşamıyorduk. Gençliğimde kız kaçırdığım zaman arkasına sığınıp dört kişiyle dövüştüğüm bir ağaç vardı. Gövdesinde o zamandan kalma kurşun yaraları dururdu. Onu devirirlerken uzakta durup baktım. Bir bacağımı, bir kolumu kesiyorlarmış gibi oluyordum. Ne gelir elden delikanlı? Gözümün yaşını silip ayaklarımı kuru otlarda sürüyerek uzaklaştım.

Her şey, her şey bitmişti artık… Hiçbirimizin yüzünde gülmek **takati kalma**mıştı…[52] Köy bile artık eski köy değildi. Biz ihtiyarlar, onu tanımakta güçlük çekiyorduk. Etrafını ağaçtan duvarların çevirdiği, dünyadan uzak köy değildi bu… Şimdi kasaba yolunun kenarında, bir kulübede, yabancı biri şirketin amelesine yiyecek ve içecek satıyordu. Bunlar da köy sokaklarında

yıkılarak dolaşıyorlardı.

Fakat beş altı yüz ağaçlık bir parça, bir koru vardı ki, bütün köy, ölse burasını satmamaya, kaptırmamaya karar verdi. Artık bununla geçinmeye çalışacaktık. Çocuklar, babalarının anlattığı eski, büyük ve esrarlı ormanı burada bulmaya çalışacaklardı. Bu, köye eski günlerinin bir **yadigâr**ıydı.[53] Hiçbirimiz, ama hiçbirimiz buraya el sürdürmek istemiyorduk. Şirket de, galiba ileri gitmekten korktuğu, bizi darıltmayı da **menfaat**ine[54] uygun bulmadığı için, burayı elde etmeye pek hevesli görünmüyordu. Fakat bunun uzun sürmeyeceğinden korkuyorduk. Nitekim öyle oldu, onların ağaçlarına son günlerde kurt düştüğünü, büyük ziyanlar verdiğini duymuştuk. Şirket, bunun altından kalkmak isteyecekti. Bir sabah, bizim koruya baltacıların girdiği haberi köyü dolaştı. Herkes evinden çıkıyor, gene giriyor, komşuya koşuyor, sokaklarda şaşkın, acele gidip geliyordu. Fakat bu şaşkınlık çok az sürdü. Herkesi bir ağırlık, ümitsiz kararlar verdikleri zaman insanlara gelen bir ağırlık kaplayıverdi. Hepimiz, bulunduğu siperde son kurşunu atacağını, sonra orada muhakkak öleceğini bilen bir nefer gibi sakindik. Tıpkı o nefer gibi, dudaklarımızın kenarında acı bir **istihza**[55] vardı. Sansarın ağzındaki bir pilicin, yahut kesilmek üzere olan bir koyunun son çırpınışlarıydı bunlar, delikanlı… Onlar da bunun faydası olmadığını belki çok iyi bilirler ama…”

İhtiyar biraz durdu. Sert bir rüzgâr çıkmıştı. Ormanın bütün dalları, bütün yaprakları ötüyor, haykırıyordu. Bu sesler fırtınalı bir denizin gürültüsüne benziyordu; ağaçlar büyük dalgalar gibi iniyor ve çıkıyorlardı. Ormanın üzerimize devrileceğini zannediyordum. Zaman zaman yükselip alçalan, mütemadiyen makamını değiştiren bu **muazzam**[56] uğultu, ihtiyarın kelimelerini büyütüyor, kıvırıyor ve kendisiyle karıştırıyordu. Onun sözlerini, orkestra içindeki bir flütün diğer aletlerin sesinden ayırt edilmeyen sesi gibi karışık duyuyordum. İhtiyar devam etti:

“Ta ne zamanlardan beri sesimizi çıkarmayıp içimize attığımız şeyler, hep birden uyandı; hepsinin acısını birden duyduk. Bu acı, gençleri, ihtiyarları, kadınları ve çocukları hep birden bir kurt sürüsü haline koymaya kâfi geldi. Elimizde baltalar, sopalarla ormana daldık. İşçiler daha yeni başlıyorlardı. Bir tek ağaca el sürerlerse analarını belleyeceğimizi söyledik; durdular. Azlıktılar ve böyle bir şey beklemiyordular. Derhal eşyalarını toplayarak ormanın kenarına çekildiler. Biz de ağaçların altına, onlara karşı oturduk. İçimizden

birini kasabaya, hükümetin bu işlere karışan memuruna yollayıp bekledik. Bu bekleyiş akşama kadar sürdü. Biz akşama kadar ağzımızı açıp konuşmadık. Hükümetin memuru geç vakit, yanında şirketin bir memuruyla beraber geldi. Bizim yanımızdan geçip gittiler, amelenin başındaki adamla konuştular.

Sonra hükümetin memuru yanındaki iki candarmaya bizi göstererek:

'Sürün bunları ormandan dışarı!' dedi.

Şirketin memuru, ameleye:

'İşinize bakın siz!..' dedi.

O zaman köylü; kadın, erkek, bütün köylü, hiçbir işaret almadan, hiç **kavilleş**meden[57], sanki bir elden idare ediliyormuş gibi, o anda yerlerinden fırladılar. Gözleri kapalı, karşılarında duranların hepsine saldırdılar. Odunlar, balta sapları inip kalkmaya başladı. Ormanın akşamla koyulaşan alacakaranlığında gölge gibi cisimlerin birbirinin üstüne atıldığı görülüyordu. Kapalı ağızlarda hapsedilen kısık ve iniltiye benzeyen seslerden başka bir şey duymak mümkün değildi. Çok sürmeden şirketin işçileri teker teker kayboluverdiler. Geri kalanlar da **selameti**[58] kaçmakta buldular. Fakat hükümetin göbekli memuru ancak köye kadar koşabildi, orada köy odasına saklanarak kapıyı arkadan sürmeledi.

Biz de, artık her şeyin bittiğini, bunu bizim yanımıza bırakmayacaklarını pekâlâ biliyorduk; artık yapacak bir şeyimiz yoktu. Biz işimizi bitirmiştik. Şimdi bekleyebilirdik.

Her şey beklediğimiz gibi oldu:

Ertesi gün imdat alıp gelen candarmalar, çocuklar ve kocakarılardan başka, kadın, erkek bütün köy halkını iplerle bağlayarak kasabaya götürdüler ve memuru kurtardılar.

Sonra duydum ki, delikanlılarla kadınlar onun bulunduğu odayı sabaha kadar durmadan taşlamışlar. Bir şey yapamamaktan, bir şey yapamayacağını bilmekten doğan bir şaşkınlıkla taşlamışlar. Tıpkı şeytan taşlar gibi… İçlerindeki hırsı böylece söndürmeye çabalamışlar… Zavallılar."

İhtiyar sustu. Rüzgâr durmuştu. Ormandan hafif sesler geliyordu. Ağaçların üzerinde, uzun ve atlas bir etek dolaşıyormuş gibi fışıltılar vardı. Yapraklar, içerisinde piyano bulunan bir odada bağrıldığı zaman piyano tellerinin çıkardığı hafif, ince uğultuya benzeyen karışık, birbirinden ayrılmaz, acayip mırıltılarla kımıldıyorlardı. Orman dev büyüklüğünde bir çocuk gibi mışıl

mışıl uyuyordu ve bu sesler onun nefesleriydi.

İhtiyar yeni bir sigara yakarak kalktı. Bilmediğim bir tarafa doğru ağır ağır yürüdü. Ben de atıma binerek bu uyuyan ormanın zifiri karanlığına doğru yavaşça süzüldüm.

1930

Resimli Ay, (7), Eylül 1930

42 Tüysüz, ince, sık dokunmuş kumaş.

43 Nitelik, özellik. **torum:** yavru.

44 Başarmak.

45 Olup bitenler, olaylar.

46 Sarkaç.

47 Sessizlik, durgunluk.

48 Ata, dede.

49 Kesilen, yontulan veya rendelenen bir şeyden çıkan parça.

50 Yararlanmak.

51 (Burada) doğru, doğruluğa yaraşır.

52 Gücü azalmak.

53 Bir kişiyi, olayı hatırlatan nesne veya kişi.

54 Çıkar.

55 Gizli ve ince alay.

56 Çok büyük, alışılmışın sınırlarını aşan.

57 Sözleşmek.

58 Esenlik, güvende olma.

Kazlar

Dudu, elinde mektupla hızlı hızlı öğretmenin evine gitti:

“Şunu okur musunuz?” dedi, “Seyit’ten geliyor!”

Köyde bekârlıktan canı çıkan öğretmen, Dudu’nun çenesinin altından doğru görünen göğsüne yandan bir göz attı. Kadının esmer teninde elbiselerinin hafifçe gölgelediği bir yol, öğretmeni bir iki kere yutkundurdu. Sonra elini uzatarak: “Ver bakalım” dedi.

Dudu’nun kocası üç sene evvel düğün yerinde birisini vurmuş, on sene yemişti. Gerçi ölene kurşun atanlar sekiz kişiydi ve rastlayan kurşunun kimin silahından çıktığı belli değildi, fakat Seyit’le arkadaşı Durmuş’tan **gayrısı**[59] kazadaki **müstantiğe**[60] para yedirip **men’i muhakeme**[61] kararı almışlardı. Vilayet ağır cezası da bu ikisine onar seneyi dayamıştı. Öğretmen mektubu okudu:

Evvela selam edip karısının hatırı şerifini sual ettikten sonra, kendisinin pek o kadar iyi olmadığından, koğuştaki yerinin pisliğinden ve bitten şikâyet ediyor, Dudu gelirken bir iki kaz getirirse başgardiyanla müdüre vererek yerini değiştirteceğini, koğuşun baş taraflarında, biti az, temizce bir yere geçeceğini söylüyordu.

Dudu mektubu öğretmenin elinden çekip aldı. Koynuna iyice yerleşti. Bu esnada öğretmen Dudu’nun göğsündeki gölgeli yolu biraz daha aşağılara kadar takip etmek imkânını buldu.

Dudu okulun kenarındaki gübrelikte yuvarlanan oğlu Hüsnü’yü elinden tutarak düşünceli düşünceli evine döndü; ne yapacağını bilmiyordu.

Topu topu bir kazı vardı; onun da yumurtalarını bakkal İlyas Efendi’ye bağlamıştı. Kaz her gün yumurtlarsa, geçenlerde Hüsnü’ye **içlik**[62] yapmak için aldığı bezin parasını bir ayda ödeyecekti. Şimdi kazı şehre iletirse İlyas Efendi evinde yorgan döşek koymaz, alır götürürdü.

Hem sonra bir kaz… Halbuki Seyit iki tane istiyordu…

Eltisinin evine gitti; bu, Seyit'in ağasının karısıydı. Kocasını daha on beş gün kadar evvel maktulün akrabaları avda vurmuşlardı. Dudu Seyit'e götürmek için bir kaz isteyince yeni dul bağırdı:

"Git şuradan, git! O Seyit olacak gidinin yüzünden kocamı elimden aldılar. **Dam**larda[63] sürünsün de çıkamasın inşallah…" Ve ağlamaya başladı.

Dudu kapıdan döndü ve korkusundan başka akrabalarına gidemedi… Gece gözünü kapayamadı. Evde dört yaşındaki oğlundan başka kimsesi yoktu. Bu gece korkuyordu. Seyit'in düşmanları kocasına yardım etmemesi için onu mütemadiyen tehdit ediyorlardı. Seyit'in ağasını bile, kardeşine ara sıra yardım ettiği için vurmuşlardı. Köyde kime gitse kovulacaktı.

Halbuki Seyit iki tane kaz istiyordu. Hem de kendisi için değil.

Yavaşça yataktan kalktı, avluya indi. Kümesten kazı yakalayarak ayaklarını bağladı. Kaz bağırmaya başladı. Komşu bahçedeki çitin arkasından başka kazlar cevap verdiler.

Dudu biraz düşündü. Sonra çitin bozuk yerine doğru yürüdü. Öteki bahçeye geçti. Birbirlerini itip kakalayarak köşeye sinmeye çalışan kazlardan bir tanesini yakaladı.

Köpek, tanıdığı için sesini çıkarmıyordu.

Dudu, Hüsnü'yü sırtına bağladı. Kazları ayaklarından tutarak bir eline aldı. Öteki eline de bir torba bulgur yüklendi.

Hüsnü'nün eline de ufak bir çömlekle pekmez verdi. Ara sıra ayağı taşa çarpınca pekmezler arkasına dökülüyordu.

Gecenin serinliğinde şehre doğru yürümeye başladı.

Şehirle köyün arası yayan dokuz saatti.

* * *

Seyit aşağı yukarı üç aydan beri hastaydı, hapishane doktoru hastanede yatmasına lüzum gösteriyor, birkaç gün yatıyor, daha ağır bir hasta gelince taburcu ediliyordu.

En nihayet hiç kabul etmeyiverdiler:

Tedavisi kabul olmayacak kadar ilerlemiş olan veremleri hastaneler kabul etmiyorlardı. **Nizamname**leri[64] böyleydi.

Böyle hastaların cezalarının **tecili**[65] ve **tahliye**leri[66] icap ederdi. Fakat Seyit, hastalığının ne olduğunu bilmiyordu.

Hapishanelerin bu gibi dalaverelerini bilen açıkgöz ve pişkin mahpusların da onunla meşgul oldukları yoktu. Çünkü çok fakirdi.

Evrakı ve raporları **müddeiumumilik**[67] kaleminde duruyor, takip eden olmadığı için sıra bekliyordu.

Koğuşun en fena tarafında, aptesliğin yanında yatıyordu. Hem de yarı aç.

Hasta olduğu için çalışamıyor, kimseye hizmet edemiyor, su falan taşıyamıyor ve bir **tayın**la[68] kalıyordu.

Bu bir tayını da üç günde yiyor, kalan ikisini satarak katık yapmak istiyordu.

Ve bütün gün, hiç kalkmadan yatardı.

Biraz ilerideki pencereden bir avuç kadar gökyüzü görünürdü: Masmavi…

Gözlerini oraya diker, hiç konuşmadan beklerdi.

Köye mektup yazdırdıktan sonra uzun müddet yollayamadı. Çift sürme zamanıdır, işler yarım kalır diye tereddüt ediyordu.

Daha fazla bekleyemeyeceğini anlayınca, iki bükülü mektubu kuşağının arasından aldı. Görüşme gününde nizamiye kapısına giden bir mahpusa:

“Şunu bizim gelip giden köylülerden birine ver!” dedi.

Ve daha sabırsızlıkla beklemeye başladı.

Mektubu götürecek olan köylünün bir sürü mahkemeleri vardı, on gün kadar şehirde kaldı; ve Seyit hep bekledi.

Gözleri, avuç içi kadar mavi göğe dikilmiş, yattı. Yalnız akşamüzerleri, yattığı yerde biraz kuru tayınla biraz pekmez yiyor, sonra uyumaya çalışıyordu.

Dudu gelirse nasıl kalkıp kapıya gideceğini düşünüyor, “sürüne sürüne bile olsa gene giderim!” diyordu.

Evlendikten bir ay sonra askere gitmiş, **tezkere al**dıktan[69] yirmi gün sonra hapsedilmişti. Ve Dudu’ya hiç doymamış gibiydi. O da nedense hâlâ gelmiyordu.

Artık bekleyemeyecekti galiba.

* * *

Dudu hapishaneye geldi. Kapının önü tenhaydı. Sokulduğu zaman candarma itti ve “geri git!” diye bağırdı.

Kapıda duran gardiyan, kazları ve torbayı görünce onu çağırmak için elini kaldırdı. Fakat tam bu sırada birkaç hapis bir sedye çıkardıkları için o tarafa gitti

Hapishane kâtibi: “Musallaya götürün, ben kaydına işaret veririm!” diye bağırarak odasına giriyordu.

Başgardiyan da elindeki bir kâğıdı gardiyanlara ve bazı mahkûmlara imzalatıyordu. Bu, ölünün bir yorganı, bir bakır kabı ve bir çift eski kundurası kaldığına dair **müzekkere**ydi.[70]

Sedye kapıdan çıkarken gardiyan biraz ötede duran Dudu’ya sordu:

“Kimi istedin?”

“Opruklu Seyit’i.”

Gardiyan yüzünü buruşturdu. Eliyle, kapıdan biraz evvel çıkan ve bir gardiyanla hafif cezalı iki mahkûm tarafından musalla camiine götürülen sedyeyi göstermek üzereyken, gözleri tekrar kazlara ve torbaya ilişti.

Elini uzattı:

“İçerde ama, bugün görüşme günü değil. Ver onları da sen haftaya gel!”

Torbayı, kazları, pekmez çömleğini aldı, duvarın kenarına koydu; hâlâ daha kapının dibinde oturan Dudu’ya:

“Haftaya gel, dedik ya… Biz bunları kendisine veririz. Hadi bakalım, bekleme!..” diye bağırdı.

Dudu şehirde bir hafta kalabilir mi hiç?

Hüsnü’yü kolundan tutup çekerek yürümeye başladı.

Çocuk dönüp dönüp arkaya bakıyor:

“Hani ya babam?.. Nerde ya babam?.” diye vızıldanıyordu.

Dudu çocuğu hızla bir çekti:

“Ne diye bağırırsın?” dedi, “Göstermediler işte!”

Sonra biraz yumuşadı:

“Harmanda geldiğimizde görürüz!..”

Köye döndüler.

* * *

Köye gelir gelmez Dudu’yu candarmalar yakaladı. Kaz çaldığı için kasabada muhakeme edildi ve üç aya mahkûm oldu. Yalnız, cezasını kaza hapishanesinde yattığı için, harman zamanına kadar, Seyit’in ölümünden haberi olmadı.

59 Başkası.

60 Sorgu yargıcı.

61 Yargılamayı önleme.

62 İçe giyilen şey, iç çamaşırı.

63 (Argo) hapishane.

64 Yönetmelik.

65 Erteleme.

66 Serbest bırakılma.

67 Savcılık.

68 Asker ekmeği.

69 Askerliği tamamlayarak bunu bildiren bir belge almak.

70 Bir üst makama yazılan yazı.

Bir Firar

İki candarma İdris'i aralarına almış götürüyorlardı.

İdris ayaklarına basamayacak haldeydi. Candarmalar çok dövmüşlerdi, fakat seke seke yürümeye çalışıyordu.

Bayram namazında İmamköy Camii'ni bastığını ve orada namaz kılanları soyduğunu en nihayet itiraf etmişti.

Halbuki böyle bir şeyden haberi bile yoktu…

Ne çare?.. Dayak bu… Her şeyi söyletir.

En aşağı yedi sene yiyecekti.

Seke seke yürüyor, ara sıra ayağı bir taşa takılıp sendeledikçe candarmaların birisi koluna yapışıyordu.

Biraz yürüdükten sonra kendisine bir de sigara verdiler…

Bunlar da aslında fena adamlar değildi… Fakat ne yapsınlar, vazife… Takibe çıkarken, "**faili**[71] bulmadan gelirseniz gözüme görünmeyin!" diye yüzbaşı sıkı sıkı emirler vermişti. Köyü soyan çoktan **kirişi kır**mış[72] olacağı için, ne yapıp yapıp fail bulmak lazımdı.

İdris de zaten kaç senedir buralarda serseri serseri dolaşıyor, binbir türlü dalaverelere girip çıkıyordu.

Birkaç kere de sigara kâğıdı ve çakmaktaşı satarken yakalanmıştı.

Asıl mühimi, köylü kendisinden şikâyetçiydi. İlk zamanlarda rahmetli babasının –babası köyün imamıydı– hatırını sayanlar bile onun bu hallerini görünce kaybolmasını istemeye başladılar.

İdris köyde kaldıkça candarmanın ayağı kesilmeyecekti.

Bunun için candarmalar İdris'i yakalayınca, muhtarla köy bakkalı, İdris'i vakadan bir gün evvel İmamköy tarafına giderken gördüklerini söylediler…

Bu kadarı yeterdi. Üst tarafını candarmalar söylettiler…

İdris İmamköy Camii'ni bayram namazında nasıl soyduğunu anlattı…

Şimdi İmamköyü'ne gidiyorlardı.

İdris düşünüyordu; adamakıllı dalmıştı.

Bu dakikada aklında, ne yediği dayak ne de yiyeceği yedi sene vardı. Onun zihnini büsbütün başka bir şey, başka bir düşünce dolduruyordu.

Bu düşünce ona dayaktan ve hapisten daha acı geliyordu.

Fazla işlemeye alışmamış olan kafası bir çare arıyor, bulamıyor, sıkıntısını, dışarıya fırlayan gözlerinde, yüzünün birbirine karışan sinirlerinde gösteriyordu.

Düşündüğü şey şuydu:

İdris dayak yerken, köyü soyduğunu söylemişti. İş bu kadarla bitmiyordu. Deliller de lazımdı. Bunun için paraları ve gümüş saatleri nereye koyduğunu söylemek icap ediyordu.

Ne parası? Ne gümüş saati... Hatta ne soygunu?.. Fakat söylemek lazımdı… Sopa, dipçik ve tekme dayanılır gibi değildi. Beyni kafasından fırlayacak gibi oluyordu: Ne söylesin?

“İmamköyü’nü ben soydum!” demek kolay… Fakat paralarla gümüş saatleri meydana çıkarmak zor…

Hem çok zor…

Değnekler, tekmeler, dipçikler kalkıp iniyordu. Bayılacak gibi oldu. Gözleri karardı. Elini hafifçe kaldırdı:

“Diyivereceğim!” dedi.

Candarmalar bıraktılar. Yüzüne su serptiler. Bir sigara verdiler. O zaman İdris ilk aklına gelen ismi söyledi:

“Paralar İmamköyü’nde kahveci Süleyman Ağa’da!” dedi.

Dayak kesilmişti. İdris’in de o zaman düşündüğü yalnız buydu. Fakat İmamköyü’ne doğru yola çıkınca büsbütün başka şeyler düşünmeye başladı. “Yandı garip Süleyman Ağa!” dedi.

Süleyman Ağa, kendi köyünde olsun, İmamköyü’nde olsun, ona hâlâ yardım eden bir tek kişiydi. Kahvesinde yatacak yer verir, ona nasihat falan ederdi.

Nereden aklına evvela bu zavallının ismi gelmişti?..

Şimdi candarmalar, hiçbir şeyden haberi olmayan ihtiyarı yatıracaklar ve döveceklerdi. Gebertinceye kadar döveceklerdi.

Süleyman Ağa: “Bilmiyorum!” diyecek, binbir türlü yemin edecek, fakat dayağı yiyecekti. Titrek sesiyle yalvaracak, anlatmak isteyecek, kıvrım kıvrım kıvranacak, fakat dayağı yiyecekti.

Ak sakallı ihtiyarın, sakallarından yaşlar akarak ağladığını görür gibi oldu. İhtiyarın iki kat olmuş beline tekmelerin, dipçiklerin indiğini görür gibi oldu. Beyaz, gür kaşların altında, feri kaçıp dışarı fırlayan iki gözün kendisine dikildiğini, "beğendin mi ettiğini, İdris!" demek isteyerek baktığını görür gibi oldu.

Beline tekrar bir dipçik yemiş gibi inledi.

Candarmaların biri ona yandan bir göz attı… Sonra bir sigara daha çıkarıp verdi…

İdris sigarayı göbeğinin üzerinde sallanan kelepçeli elleriyle yakalayarak ağzına götürdü. Sıkı sıkı bir iki nefes çekti.

Beş on adım daha gittiler…

Sigara İdris'in ağzından düştü…

A-ah... Bunu yapamayacaktı…

Karşıdan İmamköy görünmüştü… Evvela bir iki uyuz ağaç, sonra birkaç kerpiç ev… Beş on çıplak çocuk…

Yüz adım daha… Sonra köye geleceklerdi… Ve Süleyman Ağa…

İdris etrafına bir bakındı… Şosenin sağ tarafı **fundalık**tı.[73] Candarmalara baktı: Silahları ellerinde gidiyorlardı.

Bir sıçradı, hendeğin öbür tarafına atladı, düştü, tekrar kalkarak fundalıkta koşmaya başladı. Candarmalar "şırrak" diye mekanizmaları açıp kapadılar, ondan sonra iki tok ses… Havada kısa ve keskin bir vınlama oldu, İdris olduğu yere yıkıldı.

Candarmalar yanına koştular. Ağzından ince bir çizgi halinde kan geliyordu. Gözlerini açtı: "Süleyman Ağa'nın bir şeyden haberi yok…" dedi. Başı yana düştü. Ağzından tekrar ve çok kan geldi. Tekrar gözlerini açarak: "Benim de…" dedi.

Gözlerini bir daha kapayamadan hafifçe gerildi. Olduğu yerde dimdik kaldı.

1933

71 Yapan, işleyen.

72 (Argo) kaçıp gitmek.

73 Çalılık, süpürgeotu ile kaplı yer.

Kanal

Çumra Kanalı'nın suları Beyşehir Gölü'nden çıkarken su rengindedir; Konya Ovası'nda kan renginde…

Siz buna, ovanın kırmızı toprağının rengidir diyeceksiniz; ben, Dedemköylü Mehmet'le kardeşinin kanlarının rengidir diyeceğim.

Konya Ovası'nın ufukları mavi değil, sarıdır, sapsarıdır…

Siz bunun, rüzgârın kaldırdığı tozlardan böyle olduğunu söyleyeceksiniz; ben, Konya Hapishanesi'nde yatan Zağar Mehmet'in benzinin sarılığından diyeceğim.

* * *

Bozkırlardan mahsul tırnakla kazıyarak alınır. Sapan işlemez topraklar devedikeninden ve iki santimlik otlardan başka bir şeyi üzerlerinde yaşatmak istemezler, susuzluktan yanan göğüslerini, çırçıplak gökyüzüne açmak isterler.

İnsan ellerinin açtığı kanal, bu ovaların yalnız susuzluğunu artırır. Bulanık ve tembel, sanki buraya geldiklerine kızıyorlarmış gibi yüzlerini buruşturarak ağır ağır akan sular, biraz ötede çatlaklarını "su!" diye bir karış açan toprakları doyurmak değil, buğuları ve serinlikleriyle olsun avutmazlar. Bir zeytinyağı ırmağı gibi koyu, sıkıntılı bir akışla sallana sallana geçip giderler.

Bu ovadaki uyuz ağaçlı, kül yığınına benzeyen köylerde insanlar parça parça elleri, yanık derili yüzleri, kenarları çok kırışık gözleriyle çalışarak inatçı topraktan bir lokma ekmek söküp almaya uğraşırlar.

Dedemköy, kanalın yakınındadır. Yalnız, sular Beyşehir Gölü'nden gelinceye kadar öyle azalır ki, değil dönüm dönüm tarlaları, üç karışlık bir bostanı bile doyuramazlar.

Yağmur yıllarında gülen yüzler, parlayan gözler kurak senelerde buruşur, kanalın sarı sularına dikilir, faydası olmayacağını bildiği halde bundan medet umar; yağmur yılları da ancak beş senede bir kendini gösterir.

* * *

Dedemköylü Mehmet'le Zağar Mehmet kapı bir komşuydular. Aralarında yaş farkı da yoktu. Küçükken köyün harman yerinde beraber emeklemişler; sokağın gübreli tozlarında beraber yuvarlanmışlar; sıska inekleri, ellerinde boylarından büyük bir değnekle, köyün kıyısından geçen **sığırtmac**a[74] beraber götürmüşler; kanalda beraber kurbağa taşlamışlardı…

Biraz daha büyüyünce analarıyla beraber pazara yağ ve yoğurt satmaya giderler, yedi saat ötedeki dağdan eşekle odun getirirler, hatta bunları beraber satarlar ve bazan acemi ve yabancı bir memurdan beş on kuruş fazla koparırlarsa, bir örnek mintanlık zifir alırlardı.

Delikanlılıklarında beraber düğünlere gitmişler, avrat oynatmışlar, kadın kaldırmışlardı. Bütün Orta Anadolu insanlarında olduğu gibi bunlarda da lakırdı haline gelmeyen bir dostluk vardı. Bu dostluk pek delikanlı zamanlarında, yan yana giderken birbirlerinin elini tutup sallamak şeklinde görünürdü. Biraz sonra topraktan ekmeği dişiyle sökenlere **mahsus**[75] ciddilik onları da ağırlaştırdı. Ev yükü üstlerine çökünce, daha az buluşur oldular, Zağar Mehmet evlenmişti; Dedemköylü Mehmet'in babası öldüğü için anası, bacısı, bir de on sekiz yaşında oğlan kardeşi onun başına kalmıştı.

İki eski arkadaş bazan, akşamüzerleri caminin duvarları dibinde yan yana çömelerek köye dönen sığırlara bakarlar, yarım saat kadar konuşmadan dururlar, sonra birbirlerine bakıp, yalnız ağızlarının kenarında kalan bir gülüşle sırıtarak evlerine giderlerdi.

Nihayet, evin içindeki çalışan elleri artırmak için Dedemköylü Mehmet'le kardeşi Mustafa aynı günde evlendiler. Yaşları yirmiyi geçmeyen iki tane gelin kerpiç kulübenin birer köşesine yerleştiler.

Hayat, yüzyıllardan beri devam ettiği gibi, katı topraktan bir lokma bir şey sökmek için, sessiz bir dövüş halinde ilerlemeye başladı.

Dostluklar, hovardalıklar, kabadayılıklar, yalnız ekmek düşünenlerde yavaş yavaş yok olmaya başlayan bu hisler ve hareketler, bir hatıra bile olamayacak kadar kafalarda sislendi.

* * *

Bir gün Zağar Mehmet, tarlasını kanaldan sularken, arkın yavaş yavaş boşaldığını, meydana sarı bir çamur tabakası çıktığını gördü. Başını kaldırıp

evvela kanala, sonra biraz yukarıdaki Dedemköylü Mehmet'in tarlasına baktı. Suyu orada önlediklerini ve kendi tarlalarını suladıklarını gördü.

Altı yaşındaki oğlunu oraya yolladı. Çocuk çıplak ayaklarıyla tezeklerin üstünden koşarak Dedemköylü Mehmet'in tarlasına gitti ve: "Babam suyu koyuversinler diyor!" diye bağırdı.

Mehmet hiç cevap vermedi. Çocuk biraz daha bekledikten sonra gene koşarak kendi tarlasına döndü.

O zaman iki Mehmetler, aralarında yüz elli adım mesafe olduğu halde, birbirlerine şöyle bakıştılar.

Bu bakış birçok şeyler ve her şeyden evvel, o günden itibaren aralarında barışması olmayan bir dövüş başladığını söylüyordu. Bu bakışta kin yoktu, çünkü aralarında kin doğuracak bir şey geçmemişti. Bu bakışta yalnız toprak ve su kavgasının gölgeleri, insanların içini kapkaranlık yapan gölgeleri vardı. Hatta **ihtimal**[76] biraz da **teessür**[77] vardı: Yaşayabilmek, şu çatlak tarladan bir avuç ekin çıkarabilmek için birbirleriyle ölüme kadar dövüşmeleri lazım geldiğini bilmekten doğan bir teessür.

Çünkü birbirlerine başkaca kinleri yoktu.

Zağar Mehmet iki erkek kardeşle başa çıkamazdı. Bunun için evvela **sulh ol**mak[78] istedi. Böyle bir şeyin mümkün olamayacağını, suyun iki adamı kandıracak kadar çok olmadığını biliyordu. Nitekim Dedemköylü Mehmet onun gönderdiği habere cevap bile vermedi.

Zağar Mehmet gene bekledi. Tarlasına gitti, dibindeki çamurlar kuruyup çatlayan su yollarına, sonra yukarı taraftaki tarlada dolaşan Mehmet'e uzun uzun baktı ve bekledi. Gökyüzüne baktı, bir bulut aradı ve bekledi…

Ekinler, sıska ekinler, yavaş yavaş bir karış kadar oldular.

Ondan sonra güneş bu bir karış yeşilliği kurutmak için işini gücünü bırakıp bozkırların bu köşeciğine dökülmeye başladı. İnce yapraklar güneşin altında, sıcaktan soluyan bir köpeğin dili gibi titreşiyorlardı.

Bir karıştan fazla büyüyemiyorlardı… Zavallı ekinler…

Dedemköylü Mehmet'in tarlası diz boyu oldu. Zağar Mehmet'inki hâlâ bir karış… Ve güneş, görünmeyen bir borudan yalnız Zağar Mehmet'in tarlasına akıyordu. Yapraklar daha bir karışken sararıyorlardı.

Çumra'da sulama idaresi vardı, bu idarenin müdürü, muhasebecileri, memurları vardı, fakat kanal Dedemköylü Mehmet'in tarlasından öteye bir

damla yaşlık bile geçmiyordu.

Zağar Mehmet, bir karışken sararan ekinlerle beraber karısının, akşamlara kadar elinde çapa ile iki kat çalışan altmışlık anasının ve altı yaşındaki oğlunun da sarardıklarını görüyor, düşünüyor ve bekliyordu. Bozkır köylüsünün ne düşündüğünü ve ne beklediğini kimse bilmez.

* * *

Bir gün sabahleyin erkenden, mavzerini alıp tarlaya gitti. Kuru su yolunun içine yattı. Dedemköylü Mehmet'le kardeşi tarlada göründükleri zaman beş el ateş etti.

Bu ölü toprakların üstünde hiçbir şey ölmek ve öldürmek kadar kolay değildir.

Zağar Mehmet koşup gelen karısına, kanalı açmasını, tarlayı sulamasını, bundan sonra kanalın suyunu kimseye kestirmemelerini, çünkü yukarı tarlanın artık erkeği kalmadığını söyledi.

Karısı kanalı açmaya giderken arkasından seslendi, oğlunu **zebil etme**mesini[79], ara sıra hapishaneye beraber getirmesini, kocakarıya da hakaret etmemelerini **tembih et**ti.[80]

Sonra tarlanın kenarına oturdu. Kanalı açan karısına baktı, baktı ve uzaktan doğru gelen muhtarla candarmayı bekledi.

* * *

Dedemköy kanalının suları kıpkırmızıdır: Mehmet'le kardeşinin kanları gibi. Konya Ovası'nın ufukları sapsarıdır: Zağar Mehmet'in benzi gibi… Ve hapishanede, ağasından yıllığını almadan gitmediği için davar çaldı diye iftiraya uğrayarak iki seneye mahkûm olan Dedemköylü bir çoban, Zağar Mehmet'in koğuşundan uzak bir yerde, etrafına toplanan hapislere, gözlerini kapayıp başını biraz arkaya atarak, Dedemköylülerin şarkısını söyler:

Ecel gelir kapımızı dolaşır,
Kara haberimiz köye ulaşır,
Çifte gelin kuzu gibi meleşir.
Yuma hocam, yuma, kanımız aksın,
Dostumuz ağlasın, düşmanlar baksın…

Zağar Mehmet'in bu şarkıyı dinlemeye yüreği dayanmadığı için, kendisi uzaktan görününce hemen susar.

1934

Varlık, (25), 15 Temmuz 1934

74 Sığır çobanı.

75 Özgü.

76 (Burada) belki.

77 Üzüntü.

78 Uzlaşmak.

79 (Burada) iyi yetiştirmek.

80 Uyarmak, öğütlemek.

Candarma Bekir

Hapishanede Çallı Halil Efe'ye hep sorardım:

"Sana ne diye yüz bir sene verdiler? Ne haltlar karıştırdın?"

"Asmadıklarına şükür, efendi!" diye cevap verir, sinsi sinsi gülerdi. Birkaç kere, vukuatını öğrenmek için, sıkı sıkı sordum, nihayet başından savar gibi: "Devlet benden iki başıbozuk, bir candarma, bir mavzer, iki at soruyor" dedi.

Devletin sorduklarını o kadar çabuk sayıverdi ki, ağzım açık yüzüne bakakaldım:

"Ne diye bunları senden soruyorlar?" dedim.

"Kayıpmışlar da, gördün mü diye soruyorlar!" dedi. Tepeden bir gülüşle yüzüme baktı. Efendi olduğum için hapishanede ilk önce bana pek itibar etmezlerdi. Zaman geçtikçe ısındık; Halil Efe'yle de ahbaplığı ilerlettik, o zaman yaptığı vukuatları kısım kısım anlattı.

Bunların her biri ayrı ayrı hikâyelere **mevzu**[81] olabilirler; ben şimdilik yalnız bir candarma, bir at ve bir mavzeri niçin Halil Efe'den sorduklarını anlatacağım.

* * *

"Çal'da Süleyman'ı vurduktan sonra İzmir'e kaçtığımı, orada yakayı ele verince beni Denizli Hapishanesi'ne gönderdiklerini sana anlatmıştım. Mahkememizi bekler dururken, günün birinde beni hapishane müdürünün odasına çağırdılar, 'Çal **Müddeiumumi**si[82] seni istedi, **tahkikat**ı[83] genişletecekmiş, Çal'a gideceksin!' dediler. İzmir'den gelirken tabanlarımda açılan yarıklar yeni iyi olmuştu, yüreğim cız dedi. Sen bilmezsin, karakoldan karakola yayan **sevk ol**mak[84] ne demektir. Hele bu yakaların candarmaları beni hep tanırlardı, dostum olan vardı, düşmanım olan vardı. Müdüre yalvardım: 'Aman etmeyin, beni kaza müddeiumumisine göndermeyin!' dedim. 'Emir çıktı bir kere, gitmemenin yolu yok!' dedi. Ne yapalım, devlet kuvvetine güç yetmez

ki. Hapishanede birisini yaralayıp hakkımda tahkikat açtırsam, iki üç ay daha kalırdım, ama asıl mahkemem görülmemişti. Reis kötü tanırsa **encam**ım[85] iyi olmaz diye düşündüm. Hemşeriler sağ olsunlar, birkaç tayın topladılar, biraz **keş peyniri**[86], biraz da kuru soğan verdiler, hepsini çıkın yaptım, postalları ayağıma sicimle bağladım, nizamiye kapısının altında merkezden gelecek candarmayı bekledim. Kapıcı gardiyan Necip Efendi benden hiç **hazzet**mezdi[87]. Hem efe, hem fakir olduğuma mı kızardı kim bilir… Candarma gelince bir kenara çekti, biraz konuştular, ondan sonra candarma kelepçeyi ille arkadan vuracağım diye tutturdu. 'Aman, ocağına düştüm, uzun yol gideceğiz, insaf et!' dedim. Dinlemedi bile, kollarımı arkaya kanırtıp kelepçeyi vurdu. Düzüldük yola. Denizli'den Çal az yol değildir. Temmuz ortasıydı. Sıcakta yedi sekiz saat yol alıyorduk. O yanlarda karakollar birbirine yakındır, günde iki candarma değiştiği olurdu; uyuya uyuya fıstığa dönmüş candarmaya üç beş saat yol koyar mı? Çabucak öbür karakola ulaştırıp geri döneyim diye beni koşturur, 'Aman, bir kıyıda biraz oturalım, hiç dermanım kalmadı!' deyince dipçiği basardı. En kötüsü, güneş ortalığı kavurduğu zamanlar yanından geçtiğimiz harmanlara uğrar, göğsüne bağrına döke döke ayran bakracını başına diker, köylüler verse bile bana bir yudum içirmezdi.

Üçüncü günü akşama doğru Baklan Ovası'nda tren boyunda Kaklık köyüne geldik. Artık Çal uzak değildir diye içim ferahlamıştı. Bir de karakolda kimi görsem: Bizim Kara Muradın Bekir'i. Candarma olmuş. Beni görünce bir güldü. 'Yandın garip Halil'im, yandın! dedi. Bir mahalleliydik ama, küçükten beri hiç aramız barışmamıştı. Birbirimize diyivermesek bile, içten içe hasım gibiydik. Ben, şu bildiğin karı meselesinden Süleyman'ı vurunca, Bekir büsbütün kanıma yürür oldu. Süleyman'la pek arkadaştılar. Bacısını da galiba rahmetliye vermek niyetindeydi. Ben eşkıya olup dağa çıkınca köyde rahat oturamaz oldu. İki kere de yataklarımı ihbarladı. O zaman: 'Eceline susamadıysa edebiyle otursun. Çallı Halil'in gözüne gayrı dünya görünmüyor!' diye haber saldım… Sesi çıkmaz olduydu. Şimdi karşımda namlı şanlı candarma olmuş, yüzüme bakıp bakıp sırıtıyordu. Sonra yanıma sokuldu, elini omuzuma vurdu: 'Gel bakalım hemşerim, geçmiş olsun, **kasavet et**me[88], zeybek kısmı dayanıklı olur! dedi. 'Allah Allah, oğlan halimize acıdı!' dedim; ama o yıvışık sırıtması hiç durmuyor, gitgide zihnimi karıştırıyordu. Beni aldı, kendi yattığı odaya bitişik olan köyün misafir odasına götürdü, kelepçeyi

çözmeden içeri bıraktı: ‘Yat uyu bakalım da, yarın sabaha kuvvetli bulun!’ dedi. Gene öyle kötü kötü sırıttı. Ben toprak sedirdeki hasırın üstüne uzandım. Bekir’in bu gülüşleri **netameli**[89] ama, Allah hayır verir inşallah dedim, uyudum.

Sabahleyin şafakla beraber uyandım. Odanın iki duvarındaki ufak pencerelerin önünde kalabalık vardı. Ne oluyor ki diye doğrulacak oldum, Bekir içeriye girdi; hep akşamki gibi gülüyordu. Yanıma sokuldu: ‘Kalk bakalım Halil Efe, seninle eski hesapları temizleyelim. Bak ne kadar dostun varsa topladım geldim!’ dedi. Kendi kendime bir daha: ‘Yandın garip Halil Efe, yandın!’ dedim. Gözlerimi şöyle bir pencerelere, kapının aralığına doğru gezdirdim. Amanın ne göreyim! Yedi köyün **âyanı**[90], muhtarı burada… Bekir gitmiş, bana düşman ne kadar köy varsa hepsinin ihtiyarlarını toplamış gelmiş. Hiç renk vermedim. Bekir yanıma sokuldu. Kelepçeye yapışıp bir asıldı, hemen doğruldum. Çeke çeke odanın ortalık yerindeki direğe götürdü, bir ip çıkardı, beni oraya sımsıkı bağladı. Ondan sonra bastı sopayı…

Mahpuslukta adam dayak yemekten yılmaz. Eğer Bekir yalnız dayak atsa, bunu da tenha bir yerde yapsa, hiç ağırıma gitmezdi. Candarma değil mi, helbet dövecek; ama böyle yedi köyün muhtarını başına toplayıp da **envai türlü**[91] hakaret etmesi bana pek dokundu. Beş on değnek vurduktan sonra gidiyor, kapıdan yalak gibi ağzını açıp bakan muhtarlarla, oraya biriken köylülerle konuşuyor, sonra dönüp yanıma gelerek soyuma sopuma sövmeye, suratıma tükürmeye, ötemi berimi tekmelemeye başlıyordu. O tükürünce ben elimi yüzüme götürmek istiyordum. O zaman bağlar bileğimi acıtıyordu… Yüzümü acıdan buruşturunca, bakanların hepsi katıla katıla gülüyorlardı…

Bizim Bekir bir saatten **ziyade**[92] benimle eğlendi; her yanımı dayaktan çürüttü, uyuz ite yapılmayacak hakareti yaptı… Ama ben de ağzımı açıp bir of demedim. Onun **meramı**[93] beni **zebun ed**ip[94] yalvartmaktı. O kadar adamın karşısında ölüm serilse bunu yapamazdım; yine de yapmadım.

Bekir yorulunca yakamı bıraktı, köylülerle beraber yemek yemeye gitti. Ben içimden: ‘Ülen Bekir, sen bir elime düşmeyesin!’ dedim. Ben Çallı Halil Efe olduktan sonra kimsenin ettiğini yanına komazdım.

Az sonra Bekir göründü. Hiç sesini çıkarmadan bağlarımı çözdü, dışarı çıkardı, atına bindi, beni önüne kattı, Çal’a doğru yürümeye başladık. Denizli’den beri hiç atlı candarma ile yürümemiştim; bu da kaderde yazılıymış

dedim.

Şöyle böyle iki saat kadar yürüdük. Ovanın ortasındaydık. Bekir atını ağır ağır sürüyordu, ben de dizime kadar çıkan otların içinde bir yürüyüp bir koşarak sol yanında gidiyordum. Bir aralık baktım, kelepçenin ortasındaki vida sallanıyor. Ellerimi yavaşça iki yana çevirdim, kuvvetli kuvvetli bastım, paslı kelepçenin vidası çıt dedi, düştü. Hiç sesimi çıkarmadan daha bir yarım saat gittik. Ondan sonra Bekir'e döndüm, ellerimi uzattım: 'Bekir Efe' dedim, 'bu kelepçenin vidası düşmüş.' Bekir aklınca kabadayı adamdı. Elinde mavzeri, altında atı olduktan sonra ben nereye kaçabilirdim ki? Hiç istifini bozmadı. 'Çıkar kelepçeyi, koy cebine!' dedi… Dediğini yaptım; biraz daha yürüdük, o zaman kuşağımdan gümüş tabakayı çıkardım, Bekir'e uzattım: 'Al bakalım Bekir Efe, sar bir cıgara!' dedim, 'Ben Çallı Halil, sen Çallı Bekir olduktan sonra, biz daha çok rakılar içeriz, çok kadehler tokuştururuz…'

Yüzüme bir baktı. Durdu, durdu, ondan sonra elini uzatıp tabakayı aldı. Elinde tuttuğu mavzeri dizlerinin üstüne yatırdı, dirseklerini onun üstüne dayadı, tabakayı açıp cıgarayı sarmaya başladı... Şöyle yandan bir göz attım. Hem cıgarayı sarıyor, hem de dirseklerini sıkı sıkı mavzere basıyordu. Silahın namlusu benden yana olduğu için hiç umut yoktu. 'Ülen Bekir, bunu da çaktın!' diye içimden söyledim. Tam bu sırada Bekir cıgarayı, ıslatıp yapıştırmak için, dudaklarına götürdü. Dirsekleri mavzerin üstünden şöyle bir nefes alımı kalktı.

O, daha ne olduğunu anlamadan ben mavzeri kapınca yirmi adım öteye fırlamıştım. Oradan bağırdım:

"İn bakalım Bekir çavuş, şimdi de biz hesap görelim!" Bekir hemen indi, gülerek yanıma sokulmak istedi. 'Olduğun yerde kal!' diye bağırdım, "Kelime-i şahadet getir, seni vuracağım!'

Bey, Bekir'in bu sözleri dediğim zamanki halini bir görmeliydin. Yüzü sararıverdi, **melil melil**[95] yüzüme bakmaya başladı:

'Aman Halil Efe,' dedi, 'yavuklum var, bir garip anam var, canıma kıyma da ne yaparsan yap.'

Yüreğim acımadı değil, ne kadar aramız açık olsa, yine hemşerilik vardı. Bir mahalle delikanlısıydık. Ama onun ettiği hakareti kandan başka bir şey temizlemezdi. Bekir sağ kaldıkça insan içine çıkamazdım: 'Vuracağım seni Bekir, başka yolu yok; bir vasiyetin varsa söyle!' dedim.

Bunu dedim, mavzeri de doğrulttum. O zaman Bekir kurtuluş olmadığını

anladı. Garip garip bana baktı, sonra başını çevirdi, öte yanda yularını sürüyüp otlayan atını bir süzdü. Sonra başını kaldırıp gökyüzüne de bir göz attı. Tekrar bana döndü, ağzını açtı, tam bir şey söyleyecekti, tetiğe dokandım.

Bekirceğiz oraya yıkılıverdi.

Ama sana bir şey söyleyeyim mi efendi, sen istersen gene inanma, benim tetiğe dokunmamla, Bekir'in yere düşmesi bir oldu. Allah bilir ya, garip oğlan kurşundan değil, korkudan öldü. Benim kurşun ona diriyken değil, ölüp yere yıkılırken değdi."

1934

81 Konu.

82 Savcı.

83 Soruşturma.

84 Gönderilmek.

85 İşin sonu, (mecaz) gelecek.

86 Yağı alınmış sütten ya da yoğurttan yapılan peynir.

87 Hoşlanmak.

88 Üzülmek, kaygılanmak.

89 Hizli bir tehlikesi olduğu sanılan, tekin olmayan.

90 İleri gelenler.

91 Çok değişik türleri olan.

92 Daha çok.

93 İstek, amaç.

94 Hüçsüz bırakmak, zavallı duruma düşürmek.

95 (Melul melul) üzgün bir biçimde.

Kağnı

Bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin, Arkbaşı'nda Sarı Mehmet'i vurdu.

Otuz evli köy birbirine girdi. Şaşırdılar. Herkes korku içinde candarmaların gelmesini bekliyordu. Halbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı. Bu, köylünün aklına en geç geldi; ondan sonra köyün ihtiyarları kahvede Hüseyin'in babası Mevlût Ağa'nın etrafına toplandılar. Sarı Mehmet'in bir tek ihtiyar anasından gayri kimsesi yoktu. Onu karşılarına aldılar; davacı olmaması için kendisine nasihat etmeye başladılar. İmam:

"Ülen kocakarı" diyordu. "Dava edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlût Ağa'nın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü **gâvur ed**ersen[96] tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersin, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen **talik ol**ur[97]. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarma seni alır götürür, **gayrı**[98] kendin istesen bile yakanı sıyıramazsın, evin barkın yıkılır. İşte bir kazadır oldu. Cenabı Hak böyle istemiş, Allah'ın emrine mahkeme ile mi karşı koyacaksın? Ne yapsan oğlun geri gelmez. Gel bu işi kapatalım. Sarı Mehmet'in sana zaten bir faydası yoktu ki; düğünde seyranda gezer, sattığın iki **şinik**[99] ekinin parasını avratlara yedirirdi. Bak Mevlût Ağa bundan sonra seni hep kollayacağını söylüyor. Ne dersin?"

Bütün bu sözleri oturduğu yerde başını sallayarak dinleyen ve çapaklı, ağlamaktan kızarmış gözlerini, budaklı bir dala benzeyen iri **mafsal**lı[100], çatlak derili elleriyle silen kocakarı, imam lafını bitirdikten sonra da hep aynı şekilde sallanmakta devam ediyordu. Bir demet kuru ot gibi başındaki yamalı ve kirli örtünün altından fırlayan kınası solmuş kır saçlarını yüzünden ve ıslak yanaklarından çekti. Anlaşılmaz şeyler mırıldandı.

Orada oturanlardan birkaçı daha kocakarının karşısına geçip çömelerek yarı kandırır, yarı tehdit eder şekilde uzun uzun söylendiler: “Öyle değil mi, ha? Diyiversene, ha! Aklın yattı mı? Diyiversene!” diye diller döktüler.

Bu sırada ölü dışarıda, kahvenin bahçesindeki **peyke**de[101] bir hasırın üstünde yatıyordu. Üstüne eski ve pis bir keçe örtmüşlerdi. Başucunda iki üç sinek dolaşıyor, vınlıyordu. Biraz ötede, güneşten gözlerini kırpıştıran bir sürü ufak çocuk, ellerinde boylarından büyük değneklerle ve hiç seslerini çıkarmadan bu üstü örtülü ölünün, keçenin alt ucundan fırlayan ayaklarına bakıyorlardı. Tabanları ve topuğu tamamen delik kalın bir yün çorabın içinde donuk bir sarılık alan bu hareketsiz ayaklar ve bunların üzerinde uçan ve kalkıp inerken güneşe rastlayınca yemyeşil parlayan sinekler onları eğlendiriyordu. Ara sıra içlerinden biri uzaklardan kendisini çağıran anasının sesine koşuyor, biraz sonra yine koşup gelerek eski yerini ve kımıldamayan tavrını alıyordu.

Kahvedekiler yavaş yavaş çıktılar. Kocakarı oğlunun başucuna gidip oturdu. Bir eliyle sinekleri kovmaya, öteki eliyle ihtiyarlıktan ve hastalıktan bir nohut kadar ufalmış olan gözlerini silmeye başladı. Bir hastanın başını bekliyor gibiydi. Elini ağır ağır sallayarak sinekleri kovalıyordu. Bir ihtiyar, kısık sesiyle bağırarak çocukları evlerine gönderdi. Diğerleri de yavaş yavaş dağıldılar. Birkaç delikanlı cenazeyi alıp evine götürdüler. Akşama doğru her şey eski haline gelmişti. Sanki uzun bir hastalıktan sonra eceliyle ölmüş kadar sükûnetle ölü yıkandı ve gömüldü. Mevlût Ağa, ezandan evvel Sarı Mehmet’in anasına iki tane sütlü keçi ile bir torba un ve bir kesekâğıdı şeker yolladı.

Bir ay kadar sonra idi, köye iki süvari candarma geldi. Kahvenin önünde indiler. Bunları görünce muhtarın yüreği “hop” dedi, çünkü bunlar karakolun candarmaları değildi, herhalde vilayetten geliyorlardı. Candarmaların biri kahvede hemen kâğıt kalem çıkardı, muhtardan başlayarak herkesin ifadelerini almaya koyuldu. Öbür candarma köyün meydanında aşağı yukarı dolaşıyordu.

Mesele derhal köye yayıldı. Savrukların Hüseyin’le kavgalı olan ve kasabada pabuççuluk yapan Garip Mehmet, köylülerden duyduğu cinayet işini hemen hükümete bildirmişti. Müddeiumumi evvela kendisi doktoru da alıp gelecekti. Sonra ağustosun bu sıcağında at üstünde günlerce yolculuğu pek gözüne kestiremedi; işi **tahkik et**melerini[102] söyleyerek açıkgöz iki candarma yolladı. Doktor, daha **ihtiyatlı bulun**mak[103] için, eğer bir cinayet varsa cesedi

çıkarıp kasabaya getirmelerini candarmalara sıkı sıkı tembih etti.

Sarı Mehmet'in anası ifadesinde hiçbir şey söylemedi. Yalnız: "Ben kimseden davacı değilim!" dedi. "Oğlun eceliyle mi öldü, vuruldu mu?" sorgusuna bile aynı cümle ile **mukabele** ediyordu[104]. Oğlunun acısı daha içinden çıkmamıştı, fakat hükümet kapısına düşmek ona oğlunun ölümünden çok daha korkunç geliyordu. Otuz sene evvel bir kere kasabanın pazarında köylülerden biri bir torba bulgur çaldırmış ve bunu şahit göstermişti. O zaman tam altı ay mahkemeye gidip geldiğini ve tarlaların yüzüstü kaldığını düşünüyordu. Halbuki o zaman daha gençti de...

Sonra Mehmet geri gelecek değildi, Mevlût Ağa'yı düşman etmekten de hayır çıkmazdı; sonra köyde açlıktan ölürdü. Onun için hep inkâr etti.

İkindiüstü candarmalar mezarlığa gidip köylülerle Mehmet'in ölüsünü mezardan çıkarttılar. Ancak yarım metre kadar toprağın altında olan ceset, şiddetle **taaffün ed**iyordu[105]. Herkes beş on adım geri çekildi. Candarmalar Mehmet'in anasını çağırarak: "Koş bakalım kağnıyı! Oğlunu kasabaya götüreceksin... Doktor muayene edecek!" dediler.

Kadın: "Yavrumu mezarında bile rahat komadılar!" diye iki yanını dövüyor ve bütün Anadolu kadınları gibi ses çıkarmadan ve pek az hıçkırarak ve çömelerek ağlıyordu. Mütemadiyen sallanmakta ve çatlak, kuru yumruklarını ağzına ve gözlerine götürmekte idi. Candarmanın biri ayağıyla hafifçe arkasından dokundu: "Kalk bakalım!" dedi.

Kadın kağnısını koştu, oğlunun kurtlanmış ölüsünü parça parça olmuş bir yorgana sardı, eski bir şilteyi kağnıya serdi, ölüyü onun üzerine yatırarak hepsini birden bağladı. Bunları yaparken ikide birde duruyor ve bir müddet ağlayıp kendi kendine söylendikten sonra tekrar başlıyordu. Gece olduktan sonra yalnızca yola düzüldü. Candarmalar daha evvel muhtarı, imamı, Savrukların Hüseyin'i birbirine bağlayarak önlerine katmışlar ve yollanmışlardı.

İhtiyar kadın, iki sıska ve küçük, birer eşek kadar küçük öküzün çektiği kağnının arkasında çıplak ayakları taşlara takılarak; elinde değnek, ağlamaktan kısılmış sesiyle öküzlere bağırmaya çalışarak, yürüyordu. Yaz gecelerinin parlak ay ışığı altında çakalların sesini bastıran bir gıcırtı ile ağır ağır ilerleyen bu kağnı, hiç de bir ölü taşıra benzemiyordu: Öküzler sırtlarına vuran aydınlık altında canlı ve gürbüz; yamalı yorgan ve köhne kağnı fevkalade

kıymetli bir madenden yapılmış gibi güzel ve yeni görünüyorlardı. Kadının gölgesi, elindeki değnekle beraber, beyaz taşların, çalıların üzerinden atlayarak metrelerce uzanıyor, rakseder gibi sıçrıyordu.

Halbuki altmışlık kadın, kağnıdan yayılan ağır koku ile sersemlemiş, sendeleye sendeleye yürüyor, bazan birdenbire hızlanan öküzlerin yanında gitmeye çabalıyordu. Yavaş yavaş ayakları sürüklenmeye, ağlamaktan, içine akıta akıta ağlamaktan daralan göğsü nefes alamamaya başladı.

Kağnının kenarına tutunarak biraz daha yürüdü. Ayakları birbirine dolaşıyordu. Öküzlere "oooha" diye bağırmak istedi, sesi boğazından çıkmadı; elleri kağnıdan kurtuldu, yere yuvarlandı, tozların içinde tekrar ayağa kalkarak koştu. Karşıdan doğru yeni çıkan serin bir rüzgâr üçetekli entarisini ve şalvarının paçalarını uçuruyor, yırtık yazma başörtüsünü siyah bir bayrak gibi dalgalandırıyordu. Kağnıya yetişemeden tekrar düştü, yüzü yolun beyaz ve kül gibi ince tozlarına gömüldü.

Kağnı, taşlara çarptıkça, üzerinde bağlı ölüyü iki tarafa fırlatarak ve yükselip alçalan uzun, yanık gıcırtılar çıkararak ve ay ışığının altında ve gecenin sessizliği içinde arkasında hafif bir toz bulutu bırakarak, ağır ağır kendi bildiğine ilerliyordu.

Varlık, (53), 15 Eylül 1935

96 Boşuna harcamak.

97 Ertelenmek.

98 Bundan böyle.

99 Tahıl için kullanılan sekiz kiloluk ölçek.

100 Eklem.

101 Duvara bitişik alçak, tahta sedir.

102 Soruşturma.

103 Beklenmedik sonuçlara karşı hazırlıklı olmak.

104 Karşılık vermek.

105 Kokmak.

Kamyon

Kamyon, Zincirli Han'ın dar ve basık kapısından, yan duvarlara sürtünüp sıvaları dökerek ve üzerine bağlanmış sepetlerle çuvalları dört tarafa fırlatarak ıkına sıkına çıktı. Şoför bir eliyle direksiyona yapışmış, dört metre genişliğindeki sokağın karşı tarafındaki berber dükkânlarına girmeden sola manevra yapabilmeye uğraşıyor, öteki eliyle de ağzına peynirli pide tıkıyordu. Toz, çamur, benzin, makine yağı tabakalarının altında elbisesinin ve yüzünün rengi pek belli olmayan şoför yamağı arka tarafta durmuş, iki yana koşarak şoföre:

"İleri!.. Geri!.. Yana!.." diye işaretler veriyor, bir taraftan da soğan ekmek tıkınıyordu. Kamyon, içindeki yirmi iki müşterisiyle beraber sokağa çıkıp biraz ilerledikten sonra durdu. Uzaktan doğru koşup gelen bir çocukla, otomobilde heybesini bacaklarının arasına almış **değirmi**[106] sakallı birisi fiskos edip konuşmaya başladılar. Ara sıra duyulan "Buğday, veresiye defteri, şinik, sekiz metre kara **dimi**..."[107] gibi sözlerden, İzmir'e giden manifaturacının, oğluna, dükkân idaresi ve köylülerle veresiye muamelesinin şekli hakkında son **talimatı ver**diği[108] anlaşılıyordu. İkide birde sabırsızlıkla arkasına dönüp bakan şoföre şöyle bir başını çevirip:

"Dur azıcık... patlamadın a!.." diyor; sonra gözlerini müşterilerde de gezdirerek sözünün yalnız şoföre değil, başka sabırsızlananlar varsa onlara da dokunur olduğunu anlatmak istiyordu.

Bu sırada, sırtında eski bir heybe ile çok genç bir köylü otomobile yaklaştı; tereddüt eder gibi bir müddet şoföre baktıktan sonra:

"İzmir'e mi?" diye sordu.

"Oraya!.."

"Beni de alır mısınız?"

"Yer yok!.."

Delikanlı hemen arkasını döndü, uzaklaşmaya başladı. Fakat şoförün

penceresine dayanarak ona birtakım şeyler havale eden esmer, uzun boylu, sırım gibi incelmiş boyunbağlı birisi arkasından bağırdı:

“Gel buraya! Hey... Delikanlı!..”

Köylü döndü. Esmer, uzun boylu adam şoföre:

“Ne diye yer yokmuş, arkada bir yere sıkışmıştır!..” dedi.

Bu adam kamyonun sahibi idi. Şoför yüzünü buruşturarak indi. Delikanlıdan yarım lira peşin aldı. Sonra, arabanın arka kapağını gevşeterek eğri bir şekle koyan ve üzerine çullarını seren öteki köylüleri sıkıştırıp, yeni gelene bir yer açtı. Zaten dizleri üzerine çömelerek ancak sığışabilen yolcular hem; “olmaz, buraya nasıl sığar!” diye söyleniyorlar, hem de her **setre**[109] pantollunun emrine **itaat**e[110] alışık bir tavırla birbirlerini iterek yer açıyorlardı. Genç köylü bir kıyıya çömeldi, heybesini altına aldı ve kamyon, hızla bir sarsıldıktan sonra yürüdü.

Şoförün yanında oturan siyah elbiseli, gümüş çerçeveli gözlük takmış, yaşlıca, sünepe tavırlı bir adam –Beyşehir taraflarına dava toplamaya giden bir avukat– başını arkaya çevirerek! “Uğurlar olsun cümlenize!” diye bağırdı. İçerdekiler hepsi birden aynı sözü tekrarladılar. Konya’dan çıkıp Beyşehir’e giden yolun başlangıcındaki dik yokuşu tırmanmaya başlayınca, herkes yanındaki ile veya çaprazlama ta öbür baştaki biriyle lafa koyuldu; birkaç kişi yalnız cıgara içip dumanını savuruyordu. Birbiri arkasına dizili tahta sıralarda oturmayıp yarım lira eksiğine en arkada yere çömelen ve kamyonun şiddetle sarsılan bu kısmında ikide birde, başlamak üzere olan uykularından fırlatılan köylüler, cıgara da içmeyerek, boş gözlerle bakışıyorlardı.

* * *

Sonradan gelen genç köylü ilk defa otomobile biniyordu. Benzi sapsarıydı. Bunun yarısı alışmadığı bir şeyde hızlı hızlı götürülmenin verdiği heyecan ve korkudan, yarısı da başka bir şeyden geliyordu.

Konya’ya bir saat ötedeki bir köyden olan bu delikanlı otomobile binmişti, İzmir’e gidecekti. Araba İzmir’e gelince şoför yolcuları **selametle**meden[111] evvel nedense yol parasının üstünü toplamak âdetindeydi. Bunu genç köylü de biliyordu, fakat yazık ki şoförün bu isteğini yerine getirecek vaziyette değildi. Yanında beş parası bile yoktu.

Mahsuller para etmeyince, vergiler ödenmez hale gelince, evde tuz, gaz

tükenip yerine yenisini koyamayınca oğul babasını bir kenara çekmiş:

“Baba, ben gidip şehirlerde çalışayım. Bak, köyün yarısı gitti, İzmir’de çok iş varmış. Fabrikalarda adamına göre yarım lira **yevmiye**[112] bile veriyorlarmış. Kışın burada kalıp yük olacağıma, gidip ekmeğimi ararım, harman zamanında gene gelir, tarlada çalışırım...” demişti. İhtiyar babası aklı ermediği ve fakirlikten söz söyleyemez, fikir ortaya atamaz hale geldiği için peki dedi. Ve on sekiz yaşındaki delikanlı, bundan evvel İzmir’e gidip gelenlerden akıl danışmaya gitti.

İzmir’e gitmek için evvela Konya’dan otobüse binmek lazımdı. Beyşehir, Karaağaç, Ödemiş üzerinden iki üç günde varılıyordu. Yol parası beş lira idi. İzmir’e varınca hemşerileri bulup, ötesini onlardan öğrenmek lazımdı.

Delikanlı bunun üzerine yol parası **tedarik**ine[113] çıktı. Fakat evindeki eski bir çifteye bir liradan fazla veren bulunmadı. Beş lira gibi mühim bir parayı köyde bir araya getirebilmek, bir hafta uğraştığı halde, mümkün olmadı. Ne yapacağını şaşırmış bir halde iken bakkalın oğluna rastladı. Bu çocuk bir zamanlar babasının yanından kaçıp şoför muavinliği yapmıştı. Kendisine akıl öğretti:

“Ülen, sen deli misin? Otomobile de para mı verilirmiş?..” dedi ve ona, şoföre yarım lirayı peşin verdikten sonra bir daha beş para vermemesini, İzmir’e yaklaştıkları zaman usulca arkadan atlayarak tüymesini ve İzmir’e yayan girmesini söyledi. Yalnız şunu da ilave etti:

“Amanın **tetik ol**[114], İzmir’e girmeden otomobili durdurup yol parasını toplarlar. Sen daha evvel atlamazsan yandığın gündür. Şoförler seni yatırıp suyunu çıkarana kadar döverler, üstelik de don gömlekten gayrı neyin varsa alırlar...”

İşte bu on sekiz yaşındaki köylü delikanlısı, cebindeki elli kuruşu peşin verdikten sonra, böylece on parasız otomobile binmiş, İzmir’e ameleliğe gidiyordu.

Yolculuğun ikinci günü akşamına doğru genç köylü olduğu yerde rahat oturamamaya başladı. Yola çıkalıdan beri açtı. Köyden beraber aldığı azıcık yufkayı daha biner binmez yemişti. Yanı başında kuru ve siyah bir ekmeği ağır ağır geveleyen köylülere yutkunarak bakıyor, sanki başı dönüyormuş gibi gözlerini kapayarak kafasını kamyonun sarsılan tahtalarına dayıyordu. Sonra birdenbire irkiliyor, yerinden azıcık doğrularak öne, şoföre doğru bakıyor,

tekrar sıkıştığı yere büzülüyordu. İçinde, otomobil ilerledikçe büyüyen bir korku ona ara sıra açlığını unutturuyor, yahut açlıkla karışarak onu sersemletiyordu. İzmir'e yaklaştıklarını yolcuların konuşmalarından anlamıştı. Fakat ne kadar yaklaştılar? Atlayacak, kaçacak zaman geldi mi? Eğer daha çok varsa bu Allah'ın dağlarında gece yarısı yolu nasıl bulacak, buralarda nasıl geceleyecek? Ya candarmaların eline düşerse?.. Ya şoför parayı vermeden atlayıp kaçtığını karakola haber verirse?.. O zaman candarmalar kendisini dövmezler miydi? Acaba candarmaların dayağı mı daha kötü idi, şoförün dayağı mı? Belki otomobildeki müşterilerden bir merhametli çıkar da bunu dövdürmezdi. Fakat bu kadar adamın içinde rezil olmak vardı. Üstelik don gömlekle kalacaktı. Bu kılıkta İzmir'e nasıl girer, hemşerilerini nasıl arardı? Atlamaktan başka çare yoktu...

Fakat atlamayı nasıl becerecekti? Kamyon, arkasında atılmış pamuk gibi bir toz yığını bırakarak koşuyor, dar dönemeçlerde, içindekileri bir yandan bir yana fırlatarak, kıvrıntılar yapıyordu. Birçok defa gördüğü halde hiç içine binmediği bu acayip şey, çıkardığı gürültü ve insanı sersem eden hızıyla, ciğerlere ve beyne dolan sıcak benzin kokusu ile birdenbire korkunç bir kılık alan bu makine ona anlaşılmaz bir ürkeklik veriyordu. Bu toz, gürültü ve sürat kargaşalığı içinde dumanlanan kafasından, bozuk bir rüya şeridi gibi, köyü, kendisine anlatılan İzmir'in hayalinde yarattığı vuzuhsuz şekilleri, şoförün benzin kokulu yüzü, Beyşehir'de inen gözlüklü avukatın siyah ceketinden fırlayan sıska ensesi geçiyordu.

Ara sıra otomobil herhangi bir sebeple yavaşlar gibi olunca delikanlı yüzünde zapt edemediği bir dehşet ifadesiyle yerinden fırlıyor, "Acaba duracak mı? Para toplamaya mı başlayacak?" diyor; araba tekrar hızlanınca derin bir nefes alarak yerine çekiliyor ve atlamak için kati kararını veriyordu. Fakat nasıl atlayacak? Bu kamyon, bu gitgide gözünde büyüyen, bütün hislerine alışamadığı ve ezici tesirler yapan korku makinesi kendisini bir kıskaç gibi yakalamıştı. Buradan kurtulmasına imkân olmadığını sanıyordu. Gözleri alev alev olmuş, dört tarafına bakınıyor, etrafındaki köylülerin, ön sıralarda oturan efendilerin hep kendisine baktıklarını, biraz kımıldasa yakasına yapışacaklarını zannediyordu. Alnından yanaklarına doğru terler akıyor ve şakaklarındaki ayva tüylerini ıslatıyordu.

Otomobil birdenbire yavaşladı. Yolun sol tarafı sarp bir kesme idi ve sağ

tarafta, iki minare boyunda bir yar, esner gibi ağzını açmıştı. Yol birdenbire darlaşıyordu. Motörün hafifleyen gürültüsü arasında aşağıdan doğru gelen bir su şırıltısı duyuluyordu. Henüz taş bile döşenmemiş olan şosenin bu kısmında çökme ve kayma tehlikesi bulunduğu için yolcular burada yayan yürür ve otomobiller yavaş yavaş ilerlerdi. Bunun için otomobili tamamen durdurmadan şoför başını arkaya doğru çevirdi ve:

"Haydi beyler!" dedi.

Birdenbire arka tarafta bir hareket oldu: Delikanlı, gözleri dönmüş, korkudan titreyerek, kendini dışarıya, yolun üstüne fırlattı. Fakat daha durmamış olan otomobilden bu tersine atlayış ona **muvazene**sini[115] kaybettirdi; olduğu yerde birkaç kere döndükten sonra ayağı boşa gitti ve eliyle çalılara tutunmaya çabalayarak, kafası sivri taşlara çarpa çarpa ve arkasından acı bir hışırtı ile akan topraklar ve ufak taşlarla birlikte, yardan aşağıya, şimdi şırıltısı daha çok duyulan dereye doğru yuvarlandı.

Ayda Bir, (1), Eylül 1935

106 Yuvarlak.

107 Sıkı dokunmuş pamuklu kumaş.

108 Yol göstermek, bir işin nasıl yapılacağını göstermek.

109 Düz yakalı, önü ilikli ceket.

110 Söz dinleme, boyun eğme.

111 Yolcuyu, konuğu uğurlamak, geçirmek.

112 Gündelik, bir günlük çalışma karşılığı.

113 Sağlama, elde etme.

114 Her an uyanık ve hazır bulunmak.

115 Denge.

Kafakâğıdı

Akşamüzeri hapishaneye bir sürü adam getirdiler. Hepsi elli kadar vardı. Bu kadar kalabalığı süngü takmamış iki candarmanın arasında görünce yol parası borcundan buraya geldiklerini anladık.

Nizamiye kapısından girince avluda sıra oldular. Bir gardiyan elindeki kâğıda bakarak yoklama yaptı. Ondan sonra duvar kenarına dizilerek çömeldiler, konuşmadan bekleşmeye başladılar.

Kılıkları pek perişandı. **Potur**ları[116] parça parça sarkıyordu ve çoğunun ayağında kunduraya benzer bir şey bile yoktu.

Sırtlarında devetüyü **çul**dan[117] kısa ve gene parça parça cepkenler, bunun altında solmuş, lime lime yıpranmış ve yamadan görünmez olmuş mintanlar vardı. Siperini sağ veya sol yanaklarının üstüne getirdikleri kasketleri yağ içindeydi ve yırtık siperden koyu sarı mukavvalar fırlıyordu.

Yanlarına koydukları çul heybelerin yan yatan ağızlarından birkaç somun kara ekmek, birkaç dürüm yufka ve bazılarınınkinden birkaç taze soğan yaprağı görünüyordu.

Hangi koğuşa gideceklerini ve ne yapacaklarını söyleyen olmadığı için uzun zaman beklediler. Aralarında ara sıra bir şeyler fısıldaşıyorlardı. Kendi köylerinden birkaç mahpus yanlarına sokulunca isteksiz ve çekingen tavırlarla onun **sual**lerine[118] cevap veriyorlar, ara sıra başlarını başka tarafa çevirip uzaklara bakarak bu konuşmaya devam etmekten pek hoşlanmadıklarını anlatıyorlardı.

Hakikaten, tanımadıkları mahpuslardan ziyade hemşerilerinden utanıyor gibiydiler. Katilden veya başka ağır cürümlerden yatan kendi köylülerinin karşısında, yol parası veremedikleri için hapse düşmüş olmak onlara pek ağır geliyordu.

İçlerinde bir de ihtiyar vardı. Görünüşte altmışı çoktan aşmış olan bu adamın artık yol parası vesaire ile alakası olmasa gerekti. Mavi damarları

fırlamış ve kütükleşmiş ellerinde tuttuğu eğri ve kalın bir sopaya dayanarak kalkabiliyor ve iki kat olmuş belini hemen bir yere yaslamak için duvarın yanına gidiyordu.

Kupkuru ve uzun çenesinde birkaç tel sallanmakta, dökülerek adamakıllı seyrekleşen ak saçlarının altında lekeli ve pul pul olmuş bir deri parlamaktaydı.

Üstü başı ötekiler kadar, hatta daha fazla perişandı. Belindeki **meşin**[119] silahlık, belki altmış senenin kahrını çekmiş olduğu için, tüylenmiş, çatlamış, taban astarı gibi incelmişti.

Yanına yaklaştım. İhtiyarlıktan ufalmış gözlerle bana baktı. Geçeceğimi sanarak başını gene başka tarafa çevirdi.

Yanına diz çöktüm:

"Merhaba, dede!" dedim.

Dönüp baktı. Gözlerinde ufak bir hayret parladı ve döndü.

"Eyvallah!"

Her yeni gelene söylenen beylik cümleyi söyledim:

"Geçmiş olsun!"

"Sağ ol!"

Tekrar önüne baktı. Bir cıgara çıkarıp verdim. Titrek elleriyle aldı, sonra silahlığından teneke bir tabaka çıkararak açtı. İçinde bir tutamdan az tütün tozu ve bir fitilli çakmak vardı. Bunun **seferberlik**ten[120] kalma olduğu besbelliydi. Avcunun içi ile hızlı hızlı çaktı, sonra fitili düzeltip birkaç kere daha denedi. Bir türlü yanmıyordu. Bu sırada benim yakıp uzattığım kibritle cıgarasını ateşledi ve ağır ağır, derin derin çekti.

Ben gene sordum:

"**Vukuat**ın[121] ne, dede?"

"Ne vukuatı oğul, **susa yolu**[122] parası veremedik!"

"Kaç yaşındasın?"

"Ne bileyim? Seksen olmalı!.."

"Nasıl olur? Altmışını geçenlerden yol parası istemezler..."

"Benden istiyorlar..."

"Bir yanlışlık olacak."

"Yanlışlık değil oğul!" dedi ve anlattı:

"Dört oğlum vardı, birisi **katil**den[123] hapse düştü, sekiz sene yattıktan sonra

öldü; ikisi seferberlikte gitti; biri de candarma idi, eşkıya takibinde vuruldu, topal kaldı, şimdi köyde oturur, benim elime bakar. Öbür oğullarımın çocukları yoktu. Bunun da bir tek oğlu oldu, o da sekiz yaşında sıtmadan öldü. Öleli yirmi yılı aşkındır. O zamandan beri topal oğlumla otururuz. Benim kocakarı ile topalın karısı tarlayı sürer, ekerler, ben de harmana yardım ederim, topal da çardakta oturup bostanı bekler, kıt kanaat geçiniriz. Üç sene evvel bizim ağa dere boyundaki ufak tarlamıza sahip çıkar oldu. Bağırdık çağırdık, fayda etmedi. Oğlan sakat, bende de derman yok, hakkımızı kendimiz arayamadık. Mecbur olduk hükümet kapısına düşmeye. İki sene mahkememiz sürdü. Bizim tapumuz filan yoktu ama, bütün köylü o tarlanın bize dededen kaldığını bilirdi. Bunu soran olmadı, ağa yalancı şahit dinletti, mahkemeyi kazandı. Mahkeme sürerken benden kafakâğıdımı istediler, nereden bulayım? Askerden döneli devlet kapısına işim düşmemişti; aradım aradım yok... Sonra **mushaf**ın[124] arasında bizim topalın ölen oğlunun kafakâğıdını buldum. Onun da adı Mehmet'ti. Kafakâğıdı değil mi, hep bir, dedim, vilayete kaydını gördürdüm, yeniden adres verdim.

Mahkemede bir şey çıkmadı. Vilayete gelip giderken öbür tarlayı yüzüstü koyduğumuzla kaldık. Altı ay sonraydı, köye tahsildarlar geldi. Yol parası vereceklerin arasında muhtar beni de okudu. Yanlış olacak diye kulak asmadım. Birkaç kere gelip gittiler, aldırmadım. Yirmi senedir yol parasından **muaf**tım.[125]

Bu sefer tahsildarlar candarmayla beraber geldiler. Yol parası vermeyenlerle beraber beni de aldılar; ben seksen yaşındayım dedim ama, dinleyen olmadı. Nüfusa geldik, defteri açıp baktılar, daha yirmi dokuz yaşındasın dediler. Amanın etmeyin, halime bakın dedim, olmaz, **tevellüd**ün[126] işte burada, adresin de belli, diye dayattılar. Cebimdeki nüfusu çıkarıp verdim, orada da yirmi dokuz gösteriyormuş, o zaman aklım erdi ama, neyleyim? Daha çok kurcalarsan başına iş açılır, dediler. Ben de sesimi çıkarmadım. Altı lirayı bir denkleştirebilsem verir kurtulurdum ama, bu zamanda altı liranın yolu nerde? Kaderde yazılıymış dedik, geldik buraya..."

Gülmeye başlamıştım:

"Ama babacığım, hiç insan torununun nüfus kâğıdını alır mı?" dedim.

Bıkkın bir tavırla elini salladı ve:

"Ne olurmuş sanki?" diye mırıldandı, "Hepsi devletin kâğıdı değil mi?"

116 Bacakları dar, arkası geniş bir pantolon.

117 Kaba kumaş.

118 Soru.

119 İşlenmiş koyun derisi.

120 Savaş.

121 Polisi ilgilendiren olay.

122 (Şose) düzeltilmiş toprak üstüne taş parçaları konup, üzerine kum dökülüp silindir geçirilerek yapılan bir çeşit yol.

123 Öldürmek, cinayet.

124 Kuran.

125 Ayrı tutulmuş, bağışlanmış.

126 Doğum tarihi.

Gramofon Avrat

Azime bu kızı eline geçireli bir sene bile yoktu. Fakat adı şimdiden bütün Konya hovardalarının arasında yayılmış, bunun sayesinde Azime'nin çıkınına yeşil yeşil bangonotlar dolmaya başlamıştı.

Yaşı daha yirmi sularında idi. On beş senelik **oturak** avratlarından güzel oyun oynuyor, bütün türküleri, en zorlarını bile, gözünü kırpmadan söylüyordu. Bir yanık sesi vardı ki... Bu ses için ismi Gramofon Avrat olmuştu. Asıl adı pek malum değildi. Nereden geldiğini de bilenler azdı. Dilinin epeyce düzgün olduğuna bakılırsa herhalde şehirde bir efendi yanında evlatlık kalmış olacaktı. İki sene evvel ilk defa olarak Dereköylü bir delikanlının yanında Meram'da bir oturağa gelmiş, ondan sonra bir iki ay bu çocukla dolaşmıştı. Dereköylü bir gece kavga arasında vurulup ölünce bütün öteki kimsesiz ve efesiz oturak kadınları gibi Azime'nin eline düştü. Azime ne tükenmez hazine yakaladığını bilmez değildi. Kızı evvela terzi Mürüvvet'e götürüp hanımlar gibi giydirdi, ayağına tokalı pabuçlar aldı, bir hafta, on gün **istirahat ettir**di[127]. Ondan sonra bir geceliğine oturağa göndermek için otuz, kırk, yerine göre yüz lira alarak ve sürüyüp götürmesinler diye yanına kendi adamlarından bir silahlıyı "efesidir, yalnız göndermez" diye katarak kızı çalıştırmaya başladı.

Anasının beşibiryerdelerini, babasından kalan iki dönüm tarlayı, Araplar Mahallesi'ndeki eski evi satan her delikanlı paralarını kuşağına basıp Azime'ye geliyor ve bir gececik oynatmak için Gramofon Avrat'ı istiyordu.

Öteki avratlar hep yaşlı kadınlardı. Oyundan anlayan hovardaların beğenebileceği bir oyun, ancak on beş yirmi senede öğrenilebiliyor ve bu müddet içinde yüzler, kalın düzgün tabakaları altında saklanacak kadar çöküyordu. Az ışıklı çıraların veya sönük lambaların ziyasında oynayan bu kadınların yüzlerinden çok ayaklarına ve türlü türlü ahenklerle kıvrılan vücutlarına bakıldığı için yüzlerinin ve yaşlarının pek ehemmiyeti yoktu.

Fakat bu Gramofon Avrat... Daha bu yaşta, yıllanmış kadınlardan güzel ve ustaca oynayan, en kıvrak şarkıları konuşuverir gibi kolayca söyleyen, rakı verirken adamın gözlerinin içine bakıp gülen bu yaman kadın öbürlerine benzemiyordu. Bu kız için millet birbirini kırıyordu. Azime kızı oynatacak olanların akıllı uslu olmalarına ne kadar dikkat ederse etsin, her oturakta muhakkak kavga çıkıyor, silah atılıyor, adam vuruluyordu. Fakat şeytan kız, bunların hepsinden yakayı kurtarmasını biliyordu. Tam kavga alevlenip kendi yüzünden dövüşenler kendisini unutunca usulcacık sıvışıyor, onu getiren ve asla kavgaya karışmayan adamla beraber, kapının önünde bekleyen arabaya atlayıp bağlar arasından dolaşarak "Azime yengesine" geliyordu.

Gramofon Avrat'ın acayip bir huyu vardı: Bir gördüğünü bir daha hiç hatırlamıyordu. Uğruna evini barkını harcayanları bile ikinci görüşünde tanımamazlıktan geliyor, daha doğrusu sahiden tanımıyordu. Çünkü karşısındaki kendisini ona hatırlatmak için: "Nasıl bilmezsin canım, Silleli'nin bağına gittik ya... Orada Küçük Ali beni bıçakladı da dört ay hastanede yattım ya!.." dedikçe öyle masum bir tavırla: "Bilemedim hay efendiciğim, bilemedim işte!" derdi ki, yalan yaptığını söylemek insafsızlık olurdu.

Kendisini alıp götüren ve oynatanların, hatta bir iki gece yanlarında alıkoyanların ne zengin ne de "aslan gibi delikanlı" olmaları, bunların Gramofon Avrat'ın kafasında yer bırakmalarına yetmiyordu. Yalnız bir kişiyi ve uzun zaman unutmadı:

Azime'nin eski dostlarından Rumelili bir Hüseyin Ağa vardı. Konya'da istasyondan çıkınca insanın karşısına dizilen bir sürü çift atlı paytonların belki dörtte biri bu adamındı. Azime'ye araba lazım oldu mu, buna haber salar, Hüseyin Ağa da işin sonunda bazan vukuat da çıkabileceği için en genç ve kuvvetli arabacısı Murat'ı yollardı.

Bu delikanlı, hiç konuşmadan, hiç arkasına bakmadan kendisine söylenen yere atları sürer, hangi bağa gidilirse, kapısının önünde bekler, çağırılsa bile içeri girmez ve sabaha karşı oturak bitince yahut bir vukuat çıkıp silah sesleri ve bağırışlar arasında Gramofon Avrat bağdan dışarı fırlayınca hemen atların torbalarını alır, dörtnala şehre dönerdi.

Ne kadın ona, ne o kadına bir laf söylemiş değildiler. Aylardan beri onun doru atları ve hafif arabası kadını birçok yerlere götürdüğü, birçok yerlerden, bazan arkalarından atılan kurşunlara rağmen, selametle evine getirdiği halde,

belki bir kere adamakıllı birbirlerinin yüzüne bakmamışlardı.

Fakat bir gece Murat hastalanıp yerine başka arabacı gelince Gramofon Avrat bindiği arabadan atladı ve gitmem diye dayattı; ne yalvarmak, ne bağırmak fayda vermedi. Azime pohpohlamak için birkaç gün sonra bunu oğlana söyleyince o, aldırış etmezmiş gibi, omuzlarını silkti.

Bir gün Meram'ın ta öbür başında bir oturağa gittiler. İçerde sazlar çalınıp şarkılar titreşen dut yapraklarında dolaşırken, dönen ve oynayan kadınların kaşık sesleri taşlı bir yolda dörtnala koşan at nalları gibi geceye yayılırken, her zamanki şey oldu: Bağırmalar, sövüşmeler başladı. Birkaç silah sesi duyuldu. Murat başını çevirerek bağın tenha kapısına baktı, neredeyse bu kapıdan çıkıp arabaya atlayacak olan kadını ve "efesini" gözledi. Fakat bunun yerine içerden keskin bir kadın sesi çınladı:

"Amanın Murat yetiş, beni vurdular!"

Oğlan yerinden sıçrayarak bahçe kapısını omuzladı. İçerde hâlâ boğuşanlar vardı. Birkaç kişi kadını kucaklayıp bağ evine sokmaya çalışıyorlardı. Kadın Murat'ı görünce ellerini ona doğru uzattı ve ilk defa olarak ona, hem de çok şeyler söyleyen gözlerle, baktı. Murat yavaşça ceketinin cebinden iri **nagant**ını[128] çıkararak oradakilere doğru sıktı; onlar, nereden geldiğini anlamadıkları bu ateşten şaşırdıkları sırada çabucak kadını yakalayıp dışarı fırladı ve arabaya atlayarak şehrin aksi tarafına, dağlara doğru sürdü.

Fakat buraları iyi tanımadığı ve sığınacak kimsesi olmadığı için birkaç gün sonra candarmaların eline düştü, kendisini hapishaneye, kadını hastaneye kaldırdılar. Gramofon Avrat hastaneden çıkınca ilk işi Murat'ı sormak oldu. Tabanca attığı zaman yaralananların biri öldüğü için, delikanlı, **esbabı muhaffefe**si[129] filan çıktıktan sonra, tam on iki buçuk sene yemişti.

Bu günden sonra kadın ne bir oturağa gitti, ne eline kaşık alıp oynadı, ne de güzel ve yanık sesini duyan oldu. Evvela yaşlıca birinin yanına kapatma girdi. O kendisini kapı dışarı edince de umumhaneye düştü. Fakat her salı günü muhakkak hapishaneye gidip Murat'ı görür, ya birkaç kuruş para, yahut da yağ, bulgur, cıgara gibi bir şey bırakırdı. Aralarında bir iki kelime bile konuşmadıkları halde kendi uğruna hiç düşünmeden adam vuran bu çocuğu, vücudunu satıp kazandığı paralarla besliyor, belki de artık yalnız bunun için çalışıyordu.

127 Dinlendirmek.

128 Bir tür tabanca.

129 “Hafifletici sebepler” dolayısıyla ceza indirimi.

Arap Hayri

Mektep kitaplarındaki haritalarda bir insan eli kadar küçük görünen Anadolu, çeşit çeşit birbirine benzemez insanlarla doludur. Öbek öbek kasabacıklar, kendi içlerine kapanmış birer küçük dünyadır. Gerçi, bozkırları altmış kilometre ile geçen trenin ara sıra durduğu tenha istasyonlardan veya **tenezzüh**[130] otomobillerinin yarım saat için mola verdiği ağaçlı hükümet meydanlarından bu dünyayı görebilmek kolay, hatta mümkün değildir, fakat yirmi beş yolcu taşıyan bir Şevrole kamyonla buralara gelip üç dört gece kıraathanenin üstündeki otel kılıklı yerde yahut avlusu çamur ve benzin kokan handa kalanlar, eğer gözleri kör değilse, hayatın akışına sessizce uyup giden, başlıbaşına bir dünya görürler. Fakat bu da görmek değildir. Oralarda uzun zaman oturmak, akışa kapılarak yaşamak lazımdır. Birkaç büyük şehrimizi dolduran ve dünyayı oradan ibaret sananlar bu kasabalara geldikleri zaman, ne kadar ayrı bir âlemin insanları olduklarını anlarlar. Kendileri için **ehemmiyetli**[131] olan birtakım şeylerin buralarda adının bile anılmadığını, senelerin burada ancak resmi birkaç binada ve kahvenin mermer masasının üzerinde çay lekeleriyle yatan bir iki gazetede yürüdüğünü, yaylı arabanın yerini tutan otomobilin, küçük bir daire üzerinde ağır ağır dönen hayatta bir değişiklik yapmadığını fark edince şaşırır ve hemen kaçmak isterler.

Bilmezler ki bu donmuş sanılan hayatın da büyük dalgaları, şehirlerdekine nazaran daha az aktörce, daha çıplak ve içten ihtirasları, daha sarsıcı maceraları vardır. Bu maceralar büyük bir olağanlık içinde geçip gittiğinden roman veya piyes haline konulmazlar, pek seyrek olarak bazı gazetelerde bir taşra muhabirinin mektubu olarak çıkar ve unutulurlar.

Bizim burada anlatacağımız vaka bu **nevi**dendir[132]; fakat şimdiye kadar hiçbir gazetede çıkmamıştır.

* * *

Beyşehir'in en mühim ve lüzumlu adamı, muhakkak ki boyacı Arap Hayri idi. Berberin kapısının kenarında küçük sandığına ayaklarını, çamur sıvalı duvara sırtını dayayarak uyuklarken onun bu ehemmiyetinin farkına varılmazdı. Diz boyu toz içinde yüzen bu kasabada herkes kundura boyatmanın saçmalığını biliyor ve böyle bir lüksü bayramlara saklıyordu. Hatta bunun için Hayri yalnız Beyşehir'i değil, dört beş saatlik yerlerdeki Seydişehir'le Akseki'yi de idare ediyordu. Konya'dan bir kamyon gelince hemen şoförün yanına gider, onun makine yağı içindeki postallarını temizleyip boyar ve makine Seydişehir'e doğru kalkıp giderken kutusuyla beraber çamurluğa yapışırdı.

Hayri'nin kıymeti **muayyen**[133] günlerde ve birdenbire anlaşılırdı. Valinin, kolordu kumandanının veya bunlara yakın mertebede başka bir devletlinin otomobili, Beyşehir Gölü'nün üst tarafından doğru, iki yanı bağlar ve ağaçlarla sarılı şoseyi toza bulayarak sökün etti mi, derhal kasabayı bir telaş kaplar, gelen ile "**teşerrüf**[134]" edecek olan veya bunu ümit eden ne kadar memur ve eşraf varsa birer adam göndererek Hayri'yi çağırtırlardı. Kendisine kimsenin muhtaç olmadığı zamanlarda bile ağır bir **istiğna**yı[135] her haliyle belli eden bu boyacı, kendisine Arap ismini verdiren ve koyu kahverengi bir köseleye benzeyen yüzünün derisini hafifçe buruşturur, koşup gelenleri, gülümsemeye benzeyen bir ifade ile karşılardı.

Hâkimin gönderdiği mübaşir, kaymakamın gönderdiği candarma, **istihkâm taburu**[136] kumandanının gönderdiği odacı birbiriyle Hayri'yi paylaşamazlar ve çekişmeye başlarlardı. O zaman Hayri çamur sıvalı duvara dayadığı başını ve arkaya doğru kaykılan vücudunu azıcık bile kımıldatmadan dik gözlerle, önünde bağırıp çağıranları süzer ve nihayet sabrı tükenen kaymakamın candarması ötekileri hızla itip:

"Kalk ülen! Basarım tokadı ha!" diye bağırınca ağır ağır sandığını yakalayarak candarmanın önüne düşerdi.

Bazan bu arayıcılar onu her zamanki yerinde bulamazlar, soruşturmaya başlarlardı. O zaman, gölgeli dükkânında bir başçavuşun veya bir köy muallimin bıyıklarını kırpan berber başını çevirmeden bağırırdı:

"Akseki'de, Akseki'de, Arap'ı aradınızsa Akseki'de!.."

Ve üç dört gün sonra Beyşehir'e dönerek kendi yokluğunda arandığı haberini duyan Hayri, eski yerine oturur, önünden geçen kaymakamın tozlu ve burunları yukarı kıvrık sarı iskarpinlerine gülerek bakardı.

Hayri'nin kıymeti bir de kasabaya tuluat kumpanyaları gelince anlaşılıyordu. Para vaziyetleri yüzünden bir arada beş altı kişiden fazla seyahat edemeyen bu kumpanyalar ikinci derecedeki aktörlerini indikleri yerin garsonlarından, çıraklarından ve boşta gezenlerinden seçmek âdetinde idiler ve onların Beyşehir'deki gediklileri bu Hayri idi. Bir oyuncu kumpanyası gelir gelmez Hayri'nin yüzü büsbütün tuhaf bir ciddilik alır, tavırları daha bir kurumlu olurdu. Sandığını kahve ocağına saklatır, heyetin adeta **vekilharç**lığı[137], rehberliği, hatta bir dereceye kadar direktörlüğü vazifesini üstüne alırdı... Kahvenin üstündeki otelde ancak bir tek çıplak oda tutabilen bu "Genç Türk" veya "Asrî Temsil" heyetinin gıdasını tedarik için kolunda sepetle alışverişe çıkan ihtiyar kantocu Şaziment'le beraber zerzevatçı ve kasapları dolaşır, beraber pazarlık eder, paranın üstünü kendisi sayıp alır, elleri dolu olan kantocunun çantasını açıp bunları oraya attıktan sonra, öteberinin de yarısını kendisi yüklenirdi.

Temsillerde esas vazifesi perdecilik olmakla beraber rollere çıktığı, hatta bazan birkaç laf ettiği de olurdu. Onu görünce seyircilerin hepsi kahkahayı bastığı halde Hayri gülmez, hatta kızgın ve **istihfaf ed**en[138] bir bakışla aşağıyı süzerdi.

Kasabaya son gelen kumpanya, "Sahir Süha"nın "Sanatkâr Gençler" temsil heyeti idi. Hanay Kahve dedikleri iki katlı gazinonun üst katında, daha geldikleri akşam, elbiselerinde otomobil yolculuğundan kalma tozlarla oyun vermeye başlamışlardı.

Bu gelenlerin arasında, Sahir Süha'nın karısı olduğu söylenen Adalet isminde bir genç kadın vardı. İlk akşamdan itibaren derhal göze çarptı. Zayıf ve ufak tefek olduğu için, güzelliğine rağmen, bu gözü ette olan seyircilere hoş görünmeyebilirdi; fakat çok güzel oyunlar oynuyor, nefis halk şarkıları söylüyordu. Birçok oturak âlemi kadınlarının, Meram bağlarında bir gençlik bıraktıktan sonra, ancak otuz beş kırk yaşında erişebildikleri bir ustalık ve hünerle kıvrılan, koşan ve dönen bu genç kadına bakarken insan, etrafı kerpiç duvarlı bir bağda, kötü fener ışıkları arasında, uçar gibi rakseden ve hareketlerinin görülmemiş güzelliği ve ahengi içinde yüzlerinin buruşukları ve boyaları silinen o oyuncu kadınlardan birini gördüğünü sanıyordu. Bu aktris Adalet, ayaklarının ve ellerinin hareketine köy oyunlarının güzelliğini ve sadeliğini, oturak oyunlarının sarhoş edici kıvrıntılarını koymasını bilmişti. Bu

yüzden, köylü, efendi, esnaf, bütün seyirciler hep birden kendisine tutuldular. Onun küçük avuçlarının arasında tahta kaşıklar kırıldıkça oturanların göğsünden iniltiler fırlıyordu. Sesi insanın gözlerini yaşartacak kadar yanıktı ve söylediği şarkıları o kadar benimseyerek söylüyordu ki,

Uzun uzun kavaklar,
Dökülüyor yapraklar;
Ben yârime doymadım,
Doysun kara topraklar...

derken gözlerin önünde, sarı yapraklarını hafif bir rüzgâra kaptıran ince uzun kavaklar ve bunların dibinde küçük bir tümsek belirir gibi oluyordu. Perde açıldığı zaman gazino tekmeler ve alkışlardan yıkılacak gibi sarsılıyor ve herkes kendine göre tutkunluğunu gösteriyordu. Sarhoş bir **saraç**[139] çırağı ağlıyor; bir nüfuzlu zat otelci ile hususi konuşmalara girişiyor; istihkâm taburunda **ihtiyat zabitliği**[140] yapan bir edebiyat muallimi gözlüğü buğulanarak başka dünyaları dolaşıyor ve kulağından kafasına bir şurup gibi akan bu halk şarkılarına kalbinin avuçlarını uzatıyordu. Fakat, sahnede, perdelerin büzülüp toplandığı sağ köşenin arkasında oturan ve elinde perde iplerini tutarak gözlerini oyuncu kadına diken Hayri bu tutkunların en sahicisi idi. Çok kere kadının oyunu bittiği halde o dalgın dalgın bakmakta devam eder, seyircilerin gürültüleri ve alaycı kahkahaları başlayınca kendine gelerek silkinir ve iplere asılırdı.

Öteki kadınların oyununu, bulunduğu yerde, arkalıksız bir iskemleye oturarak[141] seyrederdi ve galiba müşterilerden ayrı olmamak için iskemlesini biraz sahneye sürerek başını perdenin kenarından çıkarır, herkesin baktığı taraftan sahneye bakmak isterdi.

Fakat Adalet ortaya gelince derhal iskemlesini içeri çeker, seyrederken kimse tarafından görülmek istemezdi.

Ancak genç kadın kendisini adamakıllı oyunun humması içine atınca Hayri de yavaş yavaş kendini unutur gibi olur, adım adım ilerler ve kenara toplanan perdenin arkasından evvela öne doğru uzanmış başı, sonra eski elbiselerinin içinde titriyormuş gibi görünen gövdesi meydana çıkardı.

Oyundan başka zamanlarda da Adalet'in yanından ayrılmıyor ve göl kıyısına

gezmeye giderlerken olsun, kahvede oturup hesaplaşırlarken olsun, hep hazır bulunuyor ve emir bekliyordu. Sahir Süha böyle bir adamları olduğu için adeta iftihar duymakta idi ve aklına bir şey gelmesine de imkân yoktu. Nitekim bütün kasabada da hiç kimsenin aklına ciddi olarak Hayri'nin Adalet'e tutulacağı gelmezdi. Yalnız Adalet bunun farkına varmış görünüyordu. Bu çok pişmiş ve ruhu muhakkak ki çok kazınmış kadında zavallı Hayri'ye karşı adeta acımaya benzer hisler belirmişti. Ona bir şey sipariş ederken sesine okşamak isteyen tonlar karışıyordu. Hayri'nin gözleri kadının yüzüne, binlerce defa onun uğruna ölebilecek bir bağlılıkla dikilirken, Adalet tatlı bir gülümseme ile çocuğa isteyebileceği şeylerin hepsini birden vermiş oluyordu.

* * *

Kumpanyanın gideceği günün gecesi kasabanın ileri gelen memurlarından birkaçı, istihkâm taburunun göldeki tombazlarıyla[142] bir göl ve ay ışığı safası tertip ettiler. Dört tombaz yan yana getirildi ve üzerine kalaslar kondu, masalar yerleştirildi, rakılar ve yemekler kenarlara dizildi, aktris Adalet ile kocası denilen Sahir Süha da bu eğlentiyi şereflendirdiler. Arap Hayri ve birkaç neferle bir iki odacı sofralara hizmet ediyorlardı. Hayri pek sessiz ve durgundu. Hizmet ettiği masalardan kendisine rakı uzatıyorlardı; o bunları alıp bir nefeste dikiyor, fakat hiç değişmeden işine bakıyordu. Gitgide herkes cıvıttı. Adalet fitil gibi oldu ve Sahir Süha bir kenarda sızdı. Göğsü bağrı çıplak genç kadın birkaç ayık hovardanın kucağında dolaşıyordu. İki neferden başka ayakta hiç kimse yoktu. Arap Hayri diz çökmüş, yaşlıca bir adamın kucağında yatan ve gözleri kendisine rastlayınca yüzünü "anlarsın ya!" demek isteyen bir sarhoş gülüşü kaplayan Adalet'e bakıyordu. Sal gölün orta yerlerinde hafif hafif sallanıyor ve demir teknelere çarpan minimini dalgalar cıvıldar gibi sesler çıkarıyordu. Aşağıların rüzgârsızlığına karşı gökteki küçük bulutlar o kadar çabuk koşuyorlardı ki, ay, bunların birinden çıkıp ötekine girerken, kalasların üzerine serilen bu sarhoş yığınının üstünde bin bir türlü gölge oyunları yaratıyordu.

Hayri, koyu meşin yüzü ay ışığından ve gözleri kendinden parlayarak, hep diz üstü çökmüş ve elleri dizlerinin üzerinde, Adalet'e bakıyordu. Hem yaşlı adam hem de kadın uyumuşlardı. Adalet'in gerdanı açıktı. Ay onun yükselip alçalan beyaz göğsüne yeşilimtırak bir ışık gönderiyordu.

Sal yavaş yavaş sallanmaya başlamıştı, neferler ön tarafta sahile doğru kürek çekiyorlardı. Yüz metre kadar ötede, gölün kıyısında siyah ve bodur söğütler görünüyordu. Hayri hafifçe eğildi, yaşlı memurun uzun ve pis tırnaklı ellerini genç kadının göğsünden çözdü ve onun zaten küçücük olan vücudunu kucaklayarak **tombaz**ın kıyısına sürükledi; orada, ayın birdenbire bulutlardan kurtularak dökmeye başladığı serin ışık altında, kadının yüzüne uzun uzun baktı; ince ve rengi kaçmış dudaklar hafif hafif kıpırdıyor ve dağınık siyah kaşların altındaki göz kapakları bir nabız gibi atıyordu.

Hayri uyuyan kadını kalasların üzerine yatırdıktan sonra kendisi kenara tutunarak yavaşça aşağıya, göle doğru süzüldü, ay ışığı altında göğsü kabarıp inen kadını gürültüsüzce kendine doğru çekti; bir eliyle kenarı tutuyor, ötekiyle onu kucaklıyordu. Hayri'nin kucağından aşağı doğru uzanan ayakları suya dokununca kadın gözlerini açar gibi oldu; fakat bu sırada çocuk salın kenarını bıraktığı için birdenbire ve gürültü çıkarmadan ikisi de suya gömüldüler.

Ay sarhoşların yağlı ve şiş gözlerine vurarak parlıyordu. Neferler hiçbir şeyin farkında olmadan, gözleri kıyıdaki karanlık söğütlerde, suları şıpırdatarak kürek çekiyorlardı. Tombazların demir gövdelerine vuran sular kuş cıvıldamalarına benzeyen sesler çıkarıyordu.

Varlık, (44) 1 Mayıs 1935

130 Gezinti.

131 Önemli.

132 Tür, çeşit, cins.

133 Belirli.

134 Bir kimseyle tanışmaktan onurlanma şeref duyma.

135 Tokgözlülük, nazlanma.

136 Savaşta birliklerin saldırısını kolaylaştıran, yapı işleriyle uğraşan askeri sınıf.

137 Alışveriş yapmakla görevli kimse.

138 Hafifsemek, küçümsemek.

139 Eyer ve koşum takımları yapan veya satan kimse.

140 Yedeksubaylık.

141 İçkili, çalgılı ve kadınlı eğlence.

142 Irmaklarda işleyen altı düz kayık.

Apartman

Sivri damın üzerinde, keskin bir koku dağıtan yaş tahtalara keseri vuruyor, bir taraftan da batıya doğru inmeye başlayan güneşi gözlüyordu. Ağustosun sonuna yaklaştıkları için mal sahibi çatının çabuk örtülmesini istemişti. Yağmurlar başlar diye korkuyordu. Bunun için sekiz kişi iki gündür hep çatıda uğraşıyorlardı.

Öğleyin şöyle on dakika dinlenip biraz ekmekle yarım karpuz yemiş, hemen işe başlamıştı. Böyle yüksekte (apartman beş katlı idi) ve yarı yatmış, yarı ayakta durarak yaş tahtalara abanmak ve mütemadiyen başının üst tarafında keser sallamak insana sersemlik, hatta baş dönmesine benzer bir şey veriyordu.

Bir akşam olsa, bir eve gitse, bir arka üstü yatsa ve karısı ile küçük kızına şöyle göğsünü kabarta kabarta bir bağırıp çağırsa!..

Mal sahibi karşı apartmanda oturuyordu (orası da kendi malı idi). Onun için burada bağırmak değil, hızlı bile konuşamıyorlardı. Herif bazan pencereyi açıp göbeğini kenara dayayarak saatlerce baktığı ve ara sıra: “Orasını iyi kapat!” yahut: “Lakırdıyı bırakalım!” diye emirler verdiği için işçilere, o olmadığı zaman da devam eden bir çekingenlik gelmişti. Sessiz sessiz çalışıyorlardı.

Birdenbire irkildi. Etrafına bakınırken ilerideki sokak başında küçük bir küfecinin iki kat olmuş geldiğini gördü. İçi, safrası kabarmış gibi, allak bullak oldu. Eliyle yarı çivilenmiş tahtalardan birine yapıştı, aşağıya doğru dikkatle bakmaya başladı.

Küfeye yükletilen eşyanın altında, ayakları sokağın bozuk taşlarına yapışıkmış gibi adımlar atarak ilerlemeye çalışan küçük hamal kendi oğlu idi.

Bir gün iş bulup on gün bulamadığı sıralarda, onu, zaten sebebini anlamadan iş olsun diye gönderdiği mektepten almış, bir daha göndermemişti.

Bir karısı ve bu oğlundan başka iki de kız çocuğu vardı. Ayın en çok on gününde aldığı en çok altmışar kuruşla bunları doyuramıyordu. Küçük oğlan ufaktan çalışmaya başlamalıydı.

Ucuzca bir eski küfe aldıktan sonra onu pazarlara gönderdi ve çocuk gününe göre yirmi yirmi beş kuruşa kadar kazanıp getirmeye başladı. Büyüdükçe belki beş on kuruş daha fazla da çıkarabilirdi.

Fakat bu sefer fena yüklemişlerdi. Alnına güneş vurdukça terlerin parıldadığını o buradan görebiliyordu. Çocuğun yanında giden uşak kılıklı bir adam ara sıra ona durup bir şeyler söylüyor, galiba: “Yürüsene be!” filan diyordu.

Yaklaştıkları zaman küfenin içinde neler olduğunu da seçmeye başladı. Bir sürü şişelerin arasında irili ufaklı konserve kutuları vardı, renkli kâğıt kuşaklara sarılmış teneke kutular. Ve sonra şişeler, kısa, tıknaz, fıçı biçiminde, huni biçiminde, dar boğazlı, şiş gerdanlı ve içinde beyaz, yeşil, vişne rengi ve kan rengi sular bulunan birçok şişeler. Çocuk bu ağır yüklerin altında yıkılacak gibi yürüyordu.

Çocuğun yanında yürüyen adamı tanıdı: Apartman sahibinin uşağı idi. Herhalde bu akşam karşıda ziyafet olacaktı. Bu içkiler, bu çeşit çeşit balık ve konserve kutuları bunu gösteriyordu.

Küfeci ve uşak karşı apartmanın kapısına geldiler. Çocuk ufacık elleriyle duvara tutunarak bir ayağını merdivene attı. Babası yukarıdan bu ayağın pazılarının nasıl titreye titreye gerildiğini gördü. Fakat çocuk öteki ayağını bir türlü kaldıramıyordu. Yük herhalde çok ağır olacaktı. Uşak canı sıkılmış bir tavırla ve eli arkada seyrediyordu. Çocuk bir hamle daha yaparak o basamağı ve aynı güçlükle öteki üç basamağı çıktı, kapıdan içeri girdi.

Babası yukarıda adeta nefes bile almayarak bekliyordu. Ustabaşı damın öbür ucundan: “Hey... durma!” diye bağırdı. Silkinerek, keseri başının üzerindeki tahtalara vurmaya başladı. Fakat aklı hep arkada, karşı apartmanda idi. Ara sıra gene durarak dinliyor, fakat kalbinin gümbürtüsünden başka bir şey duymuyordu. Biraz sonra, keser seslerinin arasında, kulağına şangırtıya benzeyen bir ses geldi. Durdu, geriye ve aşağıya doğru eğilerek dinlemeye başladı. Karşı apartmanın içinde kalın bir ses bağırıyordu. Fakat söylenen sözleri anlamak mümkün değildi. Ara sıra ince bir vızıldanma kulağına gelir gibi oluyordu. Biraz sonra sesler kapıya yaklaştı.

Yukarıdaki adam büsbütün eğilerek bakmaya başladı. Kapıdan, önce oğlu çıktı. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve bir eliyle küfesini ipinden tutup sürüklüyor, öteki eliyle de sağ dizini ovuşturuyordu. Bu ayağı kan içindeydi.

Arkasından uşak göründü. Çok kızgındı:

“Haydi bakalım, çek arabanı!” diye çocuğa bağırdı.

Çocuk büsbütün ağlamaya başladı. Bu arada anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu. Öteki hızla bağırdı: “Defol ulan! Senin yüzünden ben de laf işittim! Taşıyamayacaktın da ne diye yüklendin...”

Çocuk yine bir şeyler mırıldandı. Uşak:

“Pamuk yükletecek değildik ya!..” dedi.

Çocuk gözlerini silmeye başlayarak:

“O kadar yerler dolaştırdınız, paramı verin hiç olmazsa!” diye yalvardı.

Öteki omuzlarını silkti:

“İki şarap şişesi kırıldı, yüz ellişerden üç lira... Bir de para mı istiyorsun?” diyerek apartmanın köşesindeki ufak kapıdan içeri girdi. Çocuk hâlâ orada duruyor ve uuuf, uuuf... diye ağlıyordu. Ayağından sızan kanlar apartmanın önündeki beyaz parkeleri kırmızıya boyamıştı.

Babası yukarıdan donmuş gibi bakıyor, bir şey söyleyemiyordu. İşe karışır ve çocuğun kendi oğlu olduğu anlaşılırsa mal sahibinin kendisini kovacağını zannediyordu. Öyle ya, “Çocuğu niçin ağlattınız?” yahut, “Çocuğun parasını verin!..” demeye kalksa derhal **defedil**irdi[143]. İşinden ayrılıp aşağıya da gidemezdi. Zaten bunları bu anda hiç düşünmüyordu. Yalnız aptal gözlerle aşağıya bakıyor ve göğsünü parçalayacakmış gibi çarpan kalbini tutuyordu.

Birdenbire karşı pencere açıldı, apartman sahibinin evvela büyük göbeği, sonra kırmızı başı göründü. Dışarı uzanmaya çalışarak gürler gibi bağırdı:

“Hey!.. Zırlamasana pencerenin önünde!.. Defolup gitsene!..”

Uşak hemen girdiği kapıdan fırladı.

Küfesinin üstüne oturarak ve yaralı dizine baka baka ağlayan çocuğu omuzundan tutarak kaldırmak istedi.

Çocuk bağırıyordu:

“Görmüyor musun be!.. Cam kırıkları dolmuş içine... Uuuf...”

“Haydi git başka yerde ağla!..”

“Beş kuruşumu verin!..”

Penceredeki adam hırsından kıpkırmızı kesilerek bağırdı:

“At şu piçi şuradan be!..”

Uşak, küfeciyi kolundan yakalayarak sürüklemeye başladı. O, küfesini bir eliyle tutuyor ve hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Kalktığı yerde parkeler kıpkırmızı

idi ve güneş orasını donuk donuk parlatıyordu.

Çatının üstündeki adam hiç kımıldamadan aşağıya bakıyordu. Gözlerinin içi yanıyor ve beyni karıncalanıyordu. Yakası boğazına dar geliyormuş gibi bir hisle elini boynuna götürdü.

Çocuk gitmek istemiyordu. Şimdi para filan istediğinden değil, ayağının acısından olduğu yerde kalıyordu. Gözleri penceredeki adama ilişen uşak çocuğu hızla itti; o, küfesiyle beraber yüzükoyun yuvarlandı. Artık ağladığı bile duyulmuyordu.

Çatıdaki adam gözlerinin büsbütün karardığını ve güneş vurmuş gibi beyninin içinde gürültüler olduğunu hissetti. Çatının kenarına dayanan ayakları titriyordu. Yavaş yavaş dizlerinin gevşemeye ve bükülmeye başladığını fark ederek elleriyle başının üst tarafındaki tahtalara tutunmak istedi. Fakat parmakları da gevşemişti ve hiçbir şeye sıkıca yapışamıyordu. Vücudu yaş tahtaların üstünde hafif bir gıcırtı çıkararak ağır ağır kaydı. Çatının kenarına kadar gelip orada bir an takılır gibi olduktan sonra, aşağıya, sokağın ortasına, içi toprak dolu bir çuval gibi boğuk bir ses çıkararak düştü.

Çocuğu kaldırmaya uğraşan uşak onu bırakarak beri tarafa koştu ve penceredeki adam bir şeyden tiksiniyormuş gibi yüzünü buruşturduktan sonra, kanatları hızla vurarak içeri çekildi.

Ayda Bir, (3), Kasım 1935

143 Bir yerden atılmak, kovulmak.

Arabalar Beş Kuruşa

Akşam, caddelerin kalabalık zamanında, köşe başına bir kadınla bir çocuk gelirdi. Siyah bir çarşafa bürünen kadın elleriyle çarşafını yüzüne kapatır, yalnız iki siyah göz, sokağın yarı aydınlığında, parıltısız, önüne bakardı. Çocuk yanında ayakta dururken o çömelir, küçük bir çuvaldan birtakım oyuncaklar çıkarırdı: Bunlar bir değneğin ucuna takılmış bir çift tahta tekerlekti. Tekerleklerin üzerinde, iki yuvarlak tahtanın arasına çivilenmiş dört çubuktan ibaret **kameriye**[144] gibi bir şey duruyor ve tekerlekler yerde yürütülünce bu kameriye fırıl fırıl dönüyordu.

Oyuncaklar kadının önünde dizilince çocuk bir tanesini eline alıyor, kaldırımda ileri geri götürerek incecik sesiyle bağırmaya başlıyordu:

"Arabalar beş kuruşa... Beş kuruşa... Arabalar beş kuruşa!.."

Ve sokaklar tenhalaşıncaya kadar, belki üç dört saat, burada duruyorlardı.

Çocuk sekiz yaşında vardı, fakat ilk görüşte altı yaşından fazla denilemezdi. Zayıf ve minimini idi. Sonra, hiç durmadan bağıran sesi küçük bir kızın sesi gibi ince ve titrekti. "Beş kuruşa!" derken "ş"lere basıyor ve dudaklarının arasından onları ezerek çıkarıyordu.

Kendisi de annesi gibi hep önüne bakar ve başını kaldırmazdı.

Bulundukları köşenin biraz ötesinde parlak vitrinli bir tuhafiye mağazası vardı. Büyük kristallerin arkasında türlü göz alıcı renklerde boyunbağları, şık tokalı kemerler, yün kazaklar, eldivenler ve daha birçok, insanlara lazım olan ve olmayan şeyler, geçenlerin yüzüne gülüyordu. Ana oğul bunların önünden geçerken, geçtikten sonra köşelerine yerleşirken, başlarını hiç çevirmemeye gayret ederlerdi. Eğer sokağın çamurlu kaldırımlarına akseden ve orayı yer yer parlatan ışıklar da olmasa belki böyle bir mağazanın bulunduğunu bile fark etmeyeceklerdi.

Halbuki gelip geçenlerin çoğu, bilhassa çocuklar, bu parlak camekânların önünde durup, orada bir köşeye, ustaca bir karmakarışıklık içinde yığılmış

oyuncaklara gözlerini dikiyorlar; sonra, **mahzun**[145] bir tavırla yollarına koyulunca karşılarına çıkıveren tahta tekerlekli arabalara dudaklarını kıvırarak ve adeta hayallerinde vitrinden kalan güzel şekilleri bozuyormuş gibi canları sıkılarak bakıyorlardı. Fakat küçük satıcı onların bu isteksizliklerini fark etmez, önüne bakarak kısa aralıklarla bağırırdı:

"Beş kuruşa, arabalar beş kuruşa..."

* * *

Büyücek bir otomobil, mağazanın önünde durdu; içinden süslü ve şişmanca bir kadınla sekiz dokuz yaşlarında, beyaz bereli ve tozluklu, yumuşak lacivert paltolu bir çocuk indi. Beraberce mağazaya girdiler.

Biraz sonra çocuk iç vitrinleri seyrede ede dışarı çıktı, sokağa indi ve oyuncakların olduğu köşeye bakmaya başladı. Tam bu sırada küçük satıcının sesi işitildi.

"Arabalar beş kuruşa!.."

Başını çevirip baktı, sonra koşarak o tarafa gitti, siyah çarşaflı kadının yanındaki çocuğun elini tutarak:

"Aaa!" dedi, "Sen burada araba mı satıyorsun?"

Satıcı başını kaldırıp baktı. Hemen yüzü güldü, o da "Aaa" dedi ve ilave etti: "Annem yalnız gelemiyor, sonra bağıramıyor da... Onun için ben de geliyorum!.."

Beyaz tozluklu çocuk, yün eldivenli ellerini paltosunun cebine sokarak küçük bir kesekâğıdı çıkardı, içinden bir badem ezmesi alıp ağzına attı, bir tane de arkadaşına verdi. Ağzını şişirerek sordu:

"Derslere ne zaman çalışıyorsun?"

"Mektepten çıkınca... İki saat filan çalışıyorum, dersleri yapıyorum. Ondan sonra buraya geliyoruz. Hem gece zaten çalışamam ki. Gaz masrafı çok oluyor."

"Bizim öğretmeni gördün mi? Şimdi buradan geçti!.."

"O benim araba sattığımı biliyor!"

Ve ileride birkaç çocukla bir kadının geldiğini görünce sözünü keserek bağırdı:

"Arabalar beş kuruşa!.."

İkisi de el ele tutuşmuşlardı. Çarşaflı kadın hazin gözlerle bunları

süzüyordu. Beyaz tozluklu çocuk hesap vazifesini yapıp yapmadığını sordu:

“Ben demin evde uğraştım, yapamadım, gece beybabama soracağım!” dedi. Öteki:

“Nesini soracaksın, çok kolay...” dedi ve anlattı.

Adamakıllı lakırdıya dalmışlardı. Hatta küçük satıcı artık “arabalar beş kuruşa” diye bağırmayı bile unutmuştu.

Öteki, arkadaşının kolunu sarstı ve: “Hişt!” dedi, “Benim yanımdaki çocuğun ağzı kokuyor, ben söyleyeceğim de senin yanında oturacağım... Hem daha iyi çalışırız!..”

“Benim yanımdaki kalkmaz ki; hem ben söyleyemem. Mahalle komşumuzdur... O da bizim gibi fıkaradır...”

Sözüne devam etmedi. “Onu kaldırdı da yerine zengin çocuğu oturttu derler...” diyecekti, vazgeçti.

Başka şeylerden bahsetmeye başladılar.

Fakat tam bu sırada beyaz bereli, yumuşak lacivert paltolu, beyaz tozluklu çocuğun annesi mağazadan çıktı, iki tarafına bakındı. Ellerinde paket vardı. Şoför koşarak onları aldı ve kendi yanına yerleştirdi. Kadın köşeye doğru bakınca çocuğunu gördü ve aldığı şeylerin keyfi ile gülümseyen yüzü birdenbire sertleşti. Hızlı adımlarla o tarafa yürüdü. Çocuk, annesinin böyle hiddetle kendisine doğru geldiğini görünce hemen susmuş, şaşkın, fakat gülümseyen bir bakışla gözlerini ona dikmişti. Bir an hepsi birden kımıldamadan durdular.

Küçük satıcının annesi başını kaldırmış, yuvarlanır gibi gelen bu kürk mantolu ve yılan derisi iskarpinli kadına bakıyordu.

Kadın yaklaşınca, hâlâ şaşkın şaşkın gülümseyen oğlunu bileğinden yakaladı:

“Bu ne hal?” diye bağırdı. “Kimlerle konuşuyorsun?”

Ve öteki elindeki şemsiyeyi, elini hâlâ unutarak arkadaşının avucunda bırakan küçük satıcının omuzuna vurdu. Sonra haykırdı:

“Pis, baksana, senin konuşabileceğin insan mı bu?”

Çocukların kolları birbirinden ayrılıp aşağı sallanıverdi. Siyah çarşaflı kadın duvarın dibine büzülmüştü ve küçük satıcının gözleri kolunun acısından yaşla dolmuştu.

Arkadaşının gözündeki yaşları gören çocuk, henüz birçok şeyleri

öğrenmediği için, ruhundan fışkıran bir isyanla:

“Anneciğim”, dedi, “o benim mektep arkadaşım!”

Kadın, yüzü kıpkırmızı kesilerek, oğlunun sözünü kesti:

“Ben yarın mektebinize de telefon edeceğim. Seni kendi seviyende olmayanlarla temas ettirmeyi gösteririm!..”

Oğlunu kolundan çekti. Geride kalan küçük satıcı ile anasına, yerin dibine geçirmek ister gibi **tahkir ed**ici[146] ve ezici bakışlar atarak yürümeye başladı. Oğlu hâlâ dönüp geri bakıyor ve yaşlı gözlerini başka taraflara çeviren arkadaşını görünce kendinin de gözleri yaşarıyordu.

Küçük satıcı, o titrek ve ince sesiyle bağırıyordu:

“Beş kuruşa... Arabalar beş kuruşa!..”

Ayda Bir, (6), Şubat 1936

144 Bahçede oturulmak için yapılan kafes biçiminde, üstü kubbeli ya da çatılı, yeşilliklerle sarılı çardak.

145 Üzgün.

146 Aşağılamak, onur kırmak.

Ses

I

Bizi Beyşehir'den Konya'ya götüren kamyon, Barsakderesi dedikleri bir boğazda sakatlandı. Şoför ve muavini motör kapaklarını açtılar. Oturdukları minderi kaldırıp onun altından çıkardıkları bir sürü âlet ve edevatı ortaya döktüler. Ondan sonra saatlerce süren bir tamir başladı. Bazan her ikisi makinenin altına sürünüp arkaüstü yatıyorlar ve elleriyle motorun alt kısmını kurcalıyorlar, bazan da biri şoför mahallinde gaza basıyor ve motörü işletiyor ve diğeri bu esnada porselen başlıklı birtakım memeleri yerlerinden oynatıyordu.

İkindi güneşi altında kamyonun muşamba kaplı **karoseri**[147] tahammül edilemeyecek bir hal almıştı. Yolcular birer birer atlayıp dağıldılar. Bir kısmı merakla şoförü seyrediyor ve o dinlenmek için motörden biraz başını kaldırıp duracak olsa:

"Bitti mi?" diye heyecanla soruyordu.

Daha az meraklı birkaç yolcu ile ben ve arkadaşım boğazın **garp**[148] tarafına, gölge bir yere doğru yürüdük ve birer taşın üstüne oturup beklemeye ve etrafımıza bakınmaya başladık.

Kamyonun durduğu yerin biraz ilerisinde, yolun kenarında iki çadır ve bunların etrafında birkaç kazma kürek ile bir el arabası vardı. Daha uzakta ise taş kırmakla ve kum taşımakla meşgul bir miktar yol amelesi görülüyordu.

Güneş arkamızdaki sırta gömüldükçe, karşı taraftaki tepenin üzerine serpilmiş bulunan çam ağaçlarına gitgide kırmızılaşan bir ışık yolluyor, vadiyi süratle artan bir loşluğa terk ediyordu. Serin bir ilkbahar günü idi ve orta yerde akan küçük dere mırıltıya benzer seslerini duyurmaya başlıyordu.

Yoldan birkaç araba ve otomobil gelip geçti. Bizim kamyonun yanında biraz

durdular ve şoföre bir şey lazım mı, diye sordular. İçerisinde boş yer bulunan bir kamyon, vakit geçtikçe telaşları artan ve mütemadiyen şoföre söylenen bizim yolculardan iki kadını aldı, Konya'ya götürdü.

Diğer yolcular grup grup oturmuşlar, bir şeyler anlatıyorlardı. Bizim yanımızda bulunan ve buraya yakın köylerden birinde bakkal olduğunu söyleyen tahta ayaklı bir ihtiyar, kalkıp otomobile gitti, çuvalını sırtladı, şoföre birkaç küfür savurduktan sonra yola düzüldü.

Adamakıllı akşam olmuştu. Yol amelesi, çadırlarına dönerek ateş yakmaya başlamışlardı. Bizim kamyon şosenin bir kenarında muazzam bir hayvan ölüsü gibi hareketsiz duruyordu. Şoför ve muavini, üstleri yağ ve toprak içinde, yüzlerinden siyah terler damlayarak, bir kenara oturup uzunca bir dinlenme yapıyorlardı.

Yolcuların **ekserisi**[149] bu gibi hadiselere alışık oldukları için, sadece başlarını sallıyorlar ve sepetlerini, çıkınlarını açarak bir şeyler yiyorlardı.

Bir müddet daha geçip, ortalık adamakıllı kararınca şoför, yol amelesinden bir fener alarak yeniden işine koyuldu. Biz yolcular, birdenbire çöken **sükût**un[150] içinde, olduğumuz yerlere uzanmış, kımıldamadan duruyorduk.

Arkamızda güneşin kaybolup gittiği tepenin ağaçları birdenbire mavimtırak ve soluk bir ışığa gömüldü. Arkadaşımın yüzüne baktım. O, gözlerini karşıya dikmişti. Yamacın üzerine seyrekçe serpilmiş olan siyah çamlar, süratle aydınlanan gökyüzüne titrek siluetler çiziyorlardı. Arkadaşım bir müddet bunları seyrettikten sonra:

"Neredeyse ay görünecek!" dedi.

Tam bu sırada, kekik kokuları ve ince çıtırtılarla dolu havayı hafiften gelen bir saz sesi titretti. Müzikle uğraşan ve bir müzik mektebinde vazifesi olan arkadaşım doğruldu. Kaşlarını çatarak dinlemeye başladı.

Yol amelesinin çadırı tarafından gelen saz sesi, ustaca çalınan bir **meyan**dan[151] sonra, susar gibi oldu ve bir erkek sesi o zamana kadar duymadığımız, fakat bize yabancı da gelmeyen bir halk şarkısı söylemeye başladı:

Döndüm daldan kopan kuru yaprağa
Seher yeli, dağıt beni, kır beni;
Götür tozlarımı burdan uzağa

Yârin çıplak ayağına sür beni...

Bu sefer ben de doğruldum. Saz tekrar kıvrak bir ara nağmesine başladığı halde, kulağımda hâlâ deminki sesin çınlamaları vardı.

Arkadaşım:

“Bu ne?” demek ister gibi yüzüme baktı.

“Fevkalade!” diye mırıldandım.

Ses tekrar ve bütün vadiyi çınlatırcasına başladı:

Aldım sazı çıktım gurbet görmeye,
Dönüp yâre geldim yüzüm sürmeye,
Ne lüzum var şuna, buna sormaya,
Senden ayrı ne hal oldum, gör beni.

Ömrümde bu kadar gür, tatlı bir erkek sesi dinlememiştim. Bir insan gırtlağından bu kadar manalı ve sarıcı seslerin nasıl çıkabildiğine hayret ediyordum. Arkadaşım kalktı, beni de kaldırdı. Amelenin çadırına doğru yürümeye başladık.

Ovada, çadırın önünde, dört beş kişi oturmuşlardı. Etraflarında kazma ve kürek serpilmiş duruyordu. Çadırın kapısına asılmış bir fener sallandıkça, vadinin içine doğru uzanan ve başları karanlıkta kaybolan gölgeler belli belirsiz kımıldıyorlardı.

Yirmi yaşından fazla göstermeyen bir delikanlı çadırın önünde, yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak saz çalıyordu. Başı göğsüne yatmış ve gözleri yere dikilmiş olduğu için çehresini tamamen görmeye imkân yoktu. Fenerin aydınlattığı alnı ter damlalarıyla kaplı idi. Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahluk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan, sanki o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok manalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu.

Çadırı ve bulunduğumuz yeri bir aydınlık yalayıp geçti, vadinin öbür ucuna kadar uzandı. Başımızı kaldırdık, karşımızdaki sırtı aşıp yukarı fırlayan ayı gördük.

Saz çalan delikanlı da başını kaldırdı ve gözlerini biraz yumarak, tam

karşısında beliren bu aydınlık yüzlü dinleyiciyi süzdü. Sonra saza vuran eli yavaşladı, gözleri kapandı, boğazı gerildi ve yüzü kırmızılaştı. Biz hayretle onu seyrederken, ince dudaklarının arasından beyaz dişler göründü ve delikanlı, bu sefer aya hitap eder gibi, şarkısına devam etti:

Ayın şavkı vurur sazım üstüne,
Söz söyleyen yoktur sözüm üstüne
Gel ey hilâl kaşlım, dizim üstüne,
Ay bir yandan, sen bir yandan sar beni.

Otomobilin diğer yolcuları da toplanmışlardı. Herkes hayretle bu kıpkırmızı yüzlü gence bakıyorlardı. O, esrarlı bir dil konuşan ellerini sazın üzerinde hareket ettirmeye başlamış ve gözlerini yere yahut kucağından fırlamak ister gibi sıçrayan sazına dikmişti. Pek az bir duraklamadan sonra, bu sefer başını kaldırmadan, daha yavaş, fakat eskisi kadar tatlı ve derinden gelen bir sesle şunları okudu:

Sekiz yıldır uğramadım yurduma,
Dert ortağı aramadım derdime,
Geleceksen bir gün düşüp ardıma,
Kula değil, yüreğine sor beni.

Ve sazını, iki kuvvetli vuruştan sonra, yanına bırakarak başını kaldırdı. Orada bulunanlardan birkaçı, yaşa, diye bağırdılar. O, gözlerini hiç kimsenin üzerinde durdurmayarak, boşlukta dolaştırmaya başladı. Hafifçe tebessüm etmeye de çalışıyordu.

Arkadaşım yanına sokularak sordu:

“Senin adın ne oğlum?”

“Ali!”

“Nerelisin?”

“Sıvaslıyım!”

“Sazı nerede öğrendin?”

“Ne bileyim? Küçükten beri çalarım.”

“Söylemeyi?”

“Onu da öyle... Sonra bir iki usta âşık yanında gezdim.”

Arkadaşım bana baktı:

“Harikulade bir ses azizim, yıllarca arasak bulamayız. Ben bu oğlanın arkasını bırakmam!” dedi. Sonra tekrar ona dönerek yaşını sordu. Yirmi iki imiş. Cebinden defterini çıkararak bir şeyler not etti ve delikanlının adresini almak istedi. Çocuk evvela şaşırdı. Verecek bir adresi yoktu. Bugün burda, yarın orda amelelik yapıyordu. “Beyşehir yolunda Sıvaslı Ali desen olmaz mı?” diye soruyordu. Nihayet Konya’da, gelip geçtikçe uğradığı bir hanın ismini söyledi. Dostum onları da kaydetti. Bu sırada, epeyden beri yanımızda durup bizimle saz dinleyen şoför:

“Beyler, otomobil hazır!” dedi.

Delikanlıya birkaç şarkı daha söyletmeye hazırlanan arkadaşım, diğer yolcuların hemen yerlerinden fırladıklarını ve torbalarını, çantalarını kavrayıp kamyona doğru yollandıklarını görünce içini çekti, sonra yerinden doğrulmuş olan Ali’ye döndü:

“Seni arattırıp bulursam hemen gel. Sana paralı bir iş bulurum, daha usta âşıkların yanında çalışır, sazını ilerletirsin, olmaz mı?”

Ali hiçbir şey anlamadan tasdik etti!

“Olur beyim!”

Omuzuna vurup:

“Hadi bakalım, allahaısmarladık!” dedik.

Bütün amele hep birden:

“Selametle” dediler ve biz ayrılırken, Ali’nin etrafına toplanıp gülüşerek onunla konuşmaya başladılar. Herhalde, arkadaşımın sözlerini kendi kendilerine izaha ve bundan Ali için parlak neticeler çıkarmaya çalışıyorlardı.

II

Dostum, Ankara’ya geldikten sonra, hakikaten o delikanlının işi ile hiç durmadan meşgul oldu. Onu bir müzik mektebinde yetiştirmeye muhakkak **azmet**mişti[152]. Bu kadar üstüne düştüğü bu iş hakkında konuştuğumuz zaman:

“Bilmezsin, kardeşim” diyordu. “Oğlanın sesi kulaklarımdan gitmiyor, ben bu işin acemisi değilim, aşağı yukarı kendime insan sesi esnafı diyebilirim, fakat böyle bir sesi az dinledim.”

Ben de kendisi gibi düşünmekle beraber, daha akıllı görünmek için şöyle

diyordum:

“Hakkın var. Fakat o sesin bizim üzerimizde bu kadar kuvvetli bir iz bırakmasında onu dinlediğimiz gecenin hiç tesiri yok mu idi acaba? Mehtap! Şırıltısı kâh duyulan, kâh kaybolan küçük dere... İki dağ arasında uzanan kıvrıntılı dar vadi ve nihayet hiç beklemediğimiz bir amele çadırından tabiatın içine yayılıveren bir ses... Bütün bunlar, o gecenin ürkek sessizliğinde bizi garip bir romantizm içine atmış ve alelade veya biraz daha iyice bir sesi bize fevkalade gibi göstermiş olamaz mı?”

Fakat bunlara rağmen, Sıvaslı Ali’yi buldurup Ankara’ya getirmek ve onu burada da dinleyerek sesini **terbiye**[153] ve **inkişaf**[154] **ettir**mek, itiraz edilecek bir fikir değildi. Ne kadar yanılmış dahi olsak, herhalde birinci sınıf bir **istidat**[155] karşısında bulunduğumuz inkâr edilemezdi.

Arkadaşım şimdiden hülyalar içinde yüzüyordu. Sıvaslı Ali’nin bir gün meşhur ve dünyaca tanınmış bir opera tenoru olarak Avrupa şehirlerinde konserler verdiğini düşünüyor:

“Onun frak içindeki vücudunu ve beyaz yakasından fırlayan kırmızı yüzünü görmek, harikulade bir şey olacak!” diyordu.

Nihayet istediğini yaptırdı. Birçok yerlere başvurarak Sıvaslı Ali’nin Ankara’ya getirilmesini **temin et**ti[156]. Bu işlerle uğraşan makamlar, zaten yeni istidatlar aramakta idiler. Sık sık imtihanlar yapılıyor ve opera **muganni**si[157] yetiştirmek için talebe seçiliyordu. Bu meyanda Konya’ya yazıldı. Pek uzun olmayan bir araştırmadan sonra bizim genç tenor bulduruldu. Yol parası Konya Belediyesi’nce temin edilerek Ankara’ya gönderildi.

İmtihanın yapılacağı mektebin müdür odasına girer girmez, bir kenarda elinde sazıyla bekleyen Sıvaslı Ali’yi tanıdım. Yüzü biraz daha kırmızı, bakışları adamakıllı ürkekti. Ökçesi basık ayakkabılarının arkasından topukları delik çorapları görünüyor ve üzerinde bulunduğu halı, tabanlarını yakıyormuş gibi sık sık ayak değiştiriyordu. Sazını bir silah gibi sağ ayağının kenarına dayamış, sapını iki parmağıyla yakalamıştı. Odada konuşup gülüşenlerin yüzüne bakmıyor, gözlerini yerde ve karşı duvarda gezdiriyordu.

Odadakilerle selamlaştıktan sonra Ali ile konuştum. Yolculuğun nasıl geçtiğini sordum. “Kötü değil!” dedi. Elindeki saz yeni idi. Gülümseyerek yüzüne baktım, derhal anladı: “İndiğim handa buldum, sekiz kâğıt verip aldım. Benim kırık saz ile efendilere çalmak yakışık almaz herhalde!” dedi.

Siyah ve güzel gözleri, şimdi aydınlıkta ve açık olduğu halde, bana o akşam gördüğüm gibi yarı kapalı hissini verdiler. Dikkat edince, bu büyük ve dalgın gözlerin daimi bir rüya içinde yaşadığını fark ettim. Bir anda kendimi onun yerine koymak istedim.

Buraya kim bilir neler düşünerek gelmişti? Herhalde dostumun kafasından geçen opera muganniliği ve fraklı Avrupa konserleri, ona yabancı idi. Olsa olsa Ankara'da "büyüklerden" birkaç kişinin kendisini dinleyeceğini, belki beş on kuruş vereceğini düşünmüş olabilirdi. Hatta belki de daha sağlam bir **istikbal**in[158] kendisini beklediğini sanıyor, beğenildiği takdirde hademelik, kapıcılık gibi bir işe konularak kayırılacağını ve ara sıra "büyük" meclislerde saz çalıp beş on kuruş alacağını ümit ediyordu. Bazan valilerin bile böyle âşıkları koruduklarını, onlara meclislerinde saz çaldırdıklarını herhalde duymuştu.

Mektebin **muhtelif**[159] milletlere mensup müzisyenlerinin Türkçe, Almanca, Fransızca konuşmaları ortalığı doldururken, müdür odasının kapısı vuruldu ve içeriye iki kişi girdi. Bunlardan biri, bir **maarif müfettişi**[160] idi. Biraz evvel **vekâlet**e[161] müracaat eden ve imtihan edilmek isteyen bir çocuğu getiriyordu. Orta mektep mezunu olduğunu ve sesini hocalarının beğendiğini söyleyen bu çocuk; sarışın, oldukça şişman, dalgalı saçlı, cesur bakışlı bir delikanlı idi. Odada bulunanlar: "Hay hay!" dediler. Zaten bir tenoru imtihan edeceklerdi, ikisini beraber de dinleyebilirlerdi.

Hep birlikte çıktık. Arkadaşım memnun ve kendisinden emin bir tavırla imtihan odasını açtı. Burası parke döşeli, bir tarafında yeni kurulmuş sahnemsi bir yer bulunan geniş bir salondu. Sahneye yakın köşelerden birinde de bir kuyruklu piyano vardı. Oda birdenbire doldu. Grup grup Türkçe ve Frenkçe konuşmalar başladı. Bazan **münakaşa**lar[162] birbirini bastırıyor ve anlaşılmaz bir gürültü benim bile başımı ağrıtıyordu. Genç bir Alman kadını piyanoya geçip tuşlara dokundu. Sıvaslı Ali ömründe hiç görmediği bu alete hayret dolu bir göz attı, sonra, ihtimal acemilik göstermemek için, lakayt bir hal almaya çalıştı. Bu sırada genç müzisyenlerden biri sahneye beyaz boyalı demir bir iskemle koyarak Ali'ye:

"Otur bakalım!" dedi.

Diğer bir müzisyen atıldı:

"Canım, iskemleye oturup şan yapılır mı? Ayakta söylesin!"

“Amma yaptın ha, ayakta saz çalıp şarkı söyleyen halk şairi gördün mü?”

Bu münakaşa esnasında Ali, gözleriyle odanın bir hastane ameliyathanesine benzeyen beyaz, çıplak duvarlarını, büyük, perdesiz pencerelerini seyrediyor ve odayı sesleriyle dolduran bu bir sürü adama, ameliyat masasına yatacak bir hastanın doktorlara bakışına benzeyen ürkek **nazar**lar[163] fırlatıyordu.

Benim yanımdaki genç müzisyenlerden birine:

“Bunu iskemleye oturtup söyletmek doğru olmaz, bağdaş kurup söylemeye alışmıştır, belki sıkılır!” dedim.

O bir an “doğru” der gibi bana baktı, fakat sonra:

“Yok canım, ne münasebet! Frenklere karşı bağdaş kurup oturtmak olur mu? Herifleri kendimize güldürürüz!” dedi.

Ali, beyaz demir iskemleye, ateş üstüne oturuyormuş gibi ilişti. Sazı tutan eli titriyor ve kırışan alnından kirpiklerine ve ayva tüylü yanaklarına terler süzülüyordu.

Konuşanlar yavaş yavaş seslerini kestiler. Herkes bir köşeye yaslandı veya bulabildiği bir iskemleye oturdu, gözlerini sahnenin ortasında tek başına kalıveren Ali’ye dikti.

Genç adam iki dizini sımsıkı birbirine yapıştırmış, dişlerini sıkmıştı. Sazı kucağına aldı. Fakat bir türlü yerleştiremedi ve şaşırıp etrafına bakındı. Üzerine dikilen gözleri görünce büsbütün şaşırdı. Terler sarı mintanına arka arkaya damlamaya başlamıştı. Sağ eline kiraz kabuğundan tezenesini aldı, tellere birkaç kere dokundu.

Bu sesler onu bir an için açar gibi oldular. Yüzüne sükûnete benzer bir ifade geldi. Biraz daha çaldıktan sonra söylemeye hazırlanarak boynunu oynattı. Öksürmek isteyip utanıyormuş gibi bir hali vardı. Nihayet gözlerini üzerimizden çekip tavanın bizim tepemizdeki köşesine dikerek, bir halk şarkısına başladı.

Sesi yine güzel, fakat birtakım hışırtılarla karışıktı. Yükselince pek belli olmayan bu yabancı sesler alçaklara inince derhal kendilerini gösteriyorlardı. Ali de bunun farkında idi. Kendini toplamak istedi, fakat bu hareketiyle ancak boğazının adalelerini biraz daha gerdi ve yüzü daha çok kırmızılaştı.

Müthiş bir gayret sarf ediyordu. Çenesinin yanlarından aşağı doğru uzanan ve iki çelik direk gibi kımıldamadan duran yuvarlak, katmerli et parçaları açıkça görünüyordu. Ali göğsünden kuvvetle fırlattığı sesi bu **cendere**nin[164]

arasından geçirebilmek için ter döküyordu. Nihayet şarkıyı bitirdi ve sazı eline alarak ayağa kalktı.

Alman müzisyenlerden biri derhal:

“Fena değil, fena değil... Ötekini de dinleyelim...” dedi ve başıyla sarışın genci gösterdi.

Yüzünde kendinden emin bir tebessümle sahnenin dört ayak merdivenini çıkan delikanlı hemen, hatta odadakilerin susmasını bile beklemeden, plaklara geçmiş bir halk şarkısına başladı. Evvela hafif ve tatlı çıkan sesi, yavaş yavaş büyüdü ve bütün odayı dalga dalga dolduruverdi. Hakikaten güzel söylüyordu. Birkaç yerde, hanende taklidi bayağı hünerler yapmaya özenmesine rağmen, mükemmel bir ses materyaline sahip olduğu meydanda idi. Şarkıyı bitirir bitirmez yine deminki Alman “Bravo!” diye söylendi. “Bu çocuğu yetiştirebiliriz!”

Bu aralık gözlerim Ali’ye ilişti. Bu odada olanların hiçbiriyle alakası yokmuş gibi gözlerini boşluklarda gezdiriyor ve canı sıkılan bir adam tavrı alıyordu. Piyanodaki genç kadın, eliyle onu yanına çağırdı. **Namzet**lerin[165] kulak terbiyeleri denenecekti. Sağ eliyle basit bir melodi çalarak Almanca:

“Bunu aynen tekrar et!” dedi.

Türk müzisyenlerden biri izah etti:

“Piyanoya göre söyle bakalım!”

Ali bir bana, bir de gözleriyle arayarak dostuma baktı. Ben, “eyvah!” dedim. Zavallı delikanlı ömründe görmediği, sesini duymadığı, adını işitmediği bir aletin karşısına getirilmişti. Kendisine söylenen sözün manasını bile anlamıyordu. İzah etmek istedim:

“Oğlum, bu hanımın çaldığına göre ses çıkar.”

Piyanodaki kadın aynı melodiyi tekrar etti, Ali büyük bir gayretle tekrar boynunu gererek:

Bir haber yolladım cânan iline...

diye başladı. Oradakilerden birkaçı güldü ve Ali derhal sustu.

“Yok, iki gözüm” dedim, “şarkı söyleyecek değilsin, bu sesleri çıkaracaksın.”

Sıkıntı içinde gırtlağından birkaç ses fırladı, orada canı sıkılmış gibi duran

Almanlardan biri eliyle sarışın tenoru çağırarak, “Bu söylesin” dedi.

Piyanonun arka arkaya çaldığı birkaç küçük melodi bir ses nehri halinde ve berrak olarak delikanlının ağzından dökülüyordu. İşi çabuk bitirmek isteyenler, usulen Ali’ye bir şarkı daha söylettiler. Bu sefer birinciye nazaran çok fazla gayret sarf eden ve her şeyin bu bir tek şarkıya bağlı olduğunu sezen Ali, en güzel şarkısını söyledi. Hiç de fena değildi. Hatta orada bulunanlar: “Mükemmel!” der gibi başlarını sallıyorlardı. Fakat şarkı bitip Ali sazıyla bir kenara çekilir çekilmez onu derhal unuttular. Sarışın delikanlı yine plaklardan öğrenme bir tango söyledi. Muhakkak ki güzel bir sesi vardı. Artık imtihan kâfi görülerek bu çocuğun ne yolda yetiştirilmesi lazım geldiğine dair münakaşalara geçildi. Bütçe meselesi ortaya atıldı. Hazirandan evvel talebe olarak alınırdı, alınamazdı gibi sözler oldu. Hiç kimse aynı odada bir kenarda bir de Sıvaslı Ali’nin bulunduğunun farkında değildi. Onu ta buralara kadar getirten dostum, münakaşa edenlerin yanında, hiçbir şey dinlemeden duruyordu. İkimiz de Ali’nin yanına gitmeye cesaret edemiyor, hatta onun yüzüne bile bakamıyorduk.

Ben yavaşça gözlerimi kaldırınca, hayret içinde kaldım. Ali’de hiç de feci bir halde bulunan bir insan tavrı yoktu. Boş gözlerle biraz evvelki gibi duvarları süzüyordu. Sanki bu odadakiler onu zerre kadar alakadar etmeyen kimselerdi. Yüzünde en ufak bir **teessür**[166], en küçük bir hiddet yoktu. Hatta oldukça uzun süren bir sıkıntıdan, bir işkenceden kurtulmuş gibi sakin, dinlenen bir hali vardı. Gözleri sarışın tenora rastladıkça bir müddet duruyor, belki biraz hayret ve merakla onu süzüyordu. Bu bakışlarda küçük bir haset, hatta gıpta aradım ve bulamadım.

Sazı yine silah gibi sağ ayağının yanında idi ve bu ayağı gayet küçük bir hareketle yerden kalkıyor ve tekrar parkelere dokunuyordu. O zaman içimde bir şeyin burkulduğunu hissettim. Genç adamın bütün **yeis**i[167], bütün **inkisar**ı[168], bütün kırılan ümitleri bu ufak ayak hareketlerinde kendini gösteriyordu. Vücudunun her tarafına hâkim olan, yüzünün en ufak bir ürpermesiyle bile içindekileri dışarı vurmayan gözleri sonsuz bir derinlik ve sükûnet içinde yumuşak bir ışıkla parlayan bu adam, farkında olmadan kendini sağ ayağının bu minimini ve sinirli kımıldamasıyla boşaltıyordu. Ömrümde hiçbir insan yüzü, hiçbir ağlayış bana bu kadar acı, bu kadar manalı görünmemişti.

Kendimi toplayarak, onun yanına doğru yürüdüm. Onunla muhakkak

konuşmak, ona bir şeyler söylemek lazımdı. Konya'ya dön, biz işin olunca seni buldurur, haber veririz."

Ali bütün bunları, fevkalade ehemmiyetli bir şeymiş gibi, kaşlarını hafifçe kaldırarak dinliyor, adeta ezberlemeye çalışıyordu. Fakat gözleri bana, ilişince irkildim. Nedense bu siyah ve büyük gözler bana, sahibinin bu lafların bir tekine bile inanmadığını ifşa eder gibi geldi.

Herhangi bir şey yapmış olmak için:

"Gelin, bir lokantada yemek yiyelim!" dedim.

Odadakilerin münakaşası hâlâ devam ediyordu. Bizim çıktığımızın farkına bile varmadılar.

Bir kebapçıda karnımızı doyurduk ve bu esnada hemen hemen hiçbir şey konuşmadık. Onu kandırmaya imkân yoktu. "Seni çağırıp zahmet verdik, affedersin!" de denilemezdi.

Ben bunları düşünürken kebapçıdan çıktık. Ali bir şey söylemek ister gibi birkaç kere yutkundu ve boynunu bükerek:

"Sizi mahcup çıkardım, beyim, sakın kusura kalmayın!" dedi.

Sonra, hayret edilecek bir şeyden bahsediyormuş gibi, gözlerini hafifçe açarak ilave etti:

"Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım!"

Ve yanımızdan ayrılıp gitti.

Ertesi sabah, aramızda topladığımız birkaç lirayı kendisine vermek ve onu Konya otobüslerine bindirip selametlemek için Haymana Hanı'na giden arkadaşıma hancı, Sıvaslı Ali'nin, sazını iki liraya satıp yol parası yaptığını ve şafakla kalkan bir kamyona binip Konya yolunu tuttuğunu söylemiş.

Her Ay, (4), Haziran-Temmuz 1937

147 Otomobilde motor, makine, tekerlek vb. dışında kalan bölüm, kaporta.

148 Batı.

149 Çoğunluğu.

150 Susma, sessizlik.

151 Şarkıda makam geçişinin yapıldığı ve melodinin nakarata bağlandığı bölüm.

152 Bir işteki engelleri yenmeye karar vermek.

153 Eğitmek.

154 Geliştirmek.

155 Yetenek.

156 Sağlamak.

157 Şarkıcı.
158 Gelecek.
159 Çeşitli.
160 Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi.
161 Bakanlık.
162 Tartışma.
163 Bakış.
164 Pres, (mecaz) manevi baskı.
165 Aday.
166 Üzüntü.
167 Karamsarlık.
168 Kırılma, gücenme.

Çaydanlık

Hastanenin bodrum katındaki küçük ve pencereleri demir parmaklıklı odada beş kişi yatıyorduk.

Hapishanenin doktoru ve reviri olmadığı için hasta mahpuslar ağırlaşıncaya kadar koğuşlarında kalırlar ve araba parası tedarik edebilirlerse belediye doktorunu getirtirlerdi. Ak saçlarını pek itina ile ortadan ikiye ayıran bu ihtiyar ve zayıf adamcağız, yüzünde besbelli bir tiksinmeyle, ellerini sürmeden hastalara bakar ve mevcut olmayan bir **mesuliyet**ten[169] korkarak, ekserisini hastaneye havale ederdi.

Fakat hastanede mahpuslara ayrılan koğuş beş kişiden fazla almadığı için, **mütehassıs**[170] tarafından –asla yaptırılamayacak olan– bir reçete ile birlikte geri gönderilen mahpusların, yol kenarlarında oturup dinlenerek ve kelepçeli ellerine jandarmaların sıkıştırdığı bir sigarayı hırsla çekerek hapishane yolunu tuttukları her zaman görülürdü.

Ben bir kulak sancısı yüzünden yatıyordum. Bir bardak sıcak suya damlatılan buğuyu bir kesekülah vasıtasıyla sabah akşam burnuma çeker, nadiren kitap okur ve çok zaman gözlerimi beyaz sıvalı tavana dikerek uzanırdım.

Yanımdaki yatakta, esrarkeşlikten dolayı altı ay hastanede tedaviye mahkûm edilen bir bakkal vardı. Hemen hemen hiç odada durmaz, koridorda jandarmalarla ahbaplık ederdi. Hasta olmadığı ve uzun zamandır burada yattığı için hademeler ve jandarmalarla arası pek iyi idi ve günlük esrarını tedarikte hiç sıkıntı çekmiyordu.

Onun ötesinde, rüşvet ve **irtikâp**tan[171] iki buçuk seneye mahkûm eski icra memuru Süleyman Efendi yatıyordu. Hastalığı zatürree idi, fakat ihtiyarlığına rağmen tehlikeyi atlatmış görünüyordu. Genç dahiliye mütehassısı sabahları vizitede gülerek sırtını okşuyor ve:

“Yakayı kurtarıyorsun, Beybaba!” diyordu.

Diğer iki hasta, adam vurmaktan on beşer seneye mahkûm iki köylü idi. Biri hasmını, öteki su meselesinden tarla komşusunu öldürmüştü. Her ikisi de bir türlü iyi olmayan bir bağırsak hastalığı çekiyorlardı. Müthiş zayıflıkları ve sapsarı yüzleri, onları, insanı şaşırtacak kadar birbirine benzetiyordu.

Odadakilerin içinde Süleyman Efendi'den başka konuşan yok gibiydi.

Esrarkeş bakkal yatağında bulunduğu zamanlar, bağdaş kurup oturur ve gözlerini beyaz boyalı karyolanın ayakucuna dikerek saatlerce susardı.

İki köylüden biri yataktan kalkamayacak kadar halsizdi. Bütün gün başını duvardan tarafa çevirip yatar, hiç kımıldamazdı.

İsmi Satılmış olan diğer köylü bir parça daha dermanlıydı. Ara sıra konuştuğu da olurdu. Hatta bir kere ormanda nasıl pusu kurup babasını vuran adamı devirdiğini bile anlattı.

Fakat Süleyman Efendi, halsizliğine ve nefes almakta çektiği güçlüklere rağmen bütün gün hiç durmadan söylenirdi.

Sabahleyin erkenden yatakları düzeltmeye gelen hademelere çatmaktan başlayarak, kahvaltı getiren hastabakıcıya, hatır soran hemşireye, vizite yapan doktora boyuna **dırlan**ırdı[172]. Kendisini memnun etmeye imkân yoktu. Karşısına kimi alırsa derhal ötekilerden şikâyete başlıyordu. O kadar ki, esrarkeş bakkal hakkında ağzına geleni söyleyip benim dinleyip dinlemediğime bakmadan:

"Nasıl, dediğim gibi değil mi?" diye sorarken, bakkal içeri girince, onu yatağının kenarına oturtur, bana da duyuracak bir sesle benden bahsederdi:

"Aptal mıdır nedir? Boyuna kitap okuyup düşünür. Biz de çok okuduk ama, faydası olmadı. Neyine kibirlenir acaba? Biz de efendiyiz ama, kimseye kem baktığımız yok…"

Karşısındaki, bazan bir bahane bulmaya bile lüzum görmeden kaçıncaya kadar o devam ederdi. Ara sıra yorgunluktan gözlerini kapayıp başını yastığa koyarak dinlenir, yahut öksürük nöbetine tutularak gözleri yerinden fırlar, fakat biraz kendine gelir gibi olunca yeniden söylenmeye başlardı.

"Aman!.. Doktor mu bunlar… Ben onlardan iyi anlarım bu işlerden… Bacak kadar çocuk gelmiş de bana akıl öğretecek. Hardal lapası neyse, onu biz de yaparız. Zaten doktora da ben söyledim… Ama o iğneleri lüzumsuz yere vuruyor… **Satlıcan**a[173] iğne kâr eder mi? Sonra tutmuş 'çay içme!' diyor. Allah Allah… Çaydan da zarar geldiği görülmüş mü?.."

Sözünün burasında bağırırdı:

“Satılmış… Getir çaydanlığı!..”

Satılmış, uzandığı yataktan fırlar, eski ve kocaman hastane terliklerini sıska ve topukları balmumu gibi sararmış ayaklarına geçirir, kızgın sac sobanın üzerinden çaydanlığı ve pencereden çay fincanını alarak “Beybaba”nın yanına varırdı.

Süleyman Efendi Satılmış’ı, fikrini almaya lüzum görmeden kendisine hizmetçi seçmişti. O kadar **salahiyet**[174] ve **tabiilik**le[175] emirler veriyordu ki, itaat etmemek oğlanın aklından bile geçmiyordu.

“Satılmış, oğlum, uzat şu tükrük hokkasını”: yahut; “Satılmış, jandarmaya seslen, şu çeyreği de ver, bana şeker alsın!..” dediği zaman, sıska delikanlı değnek gibi parmaklarıyla karyola demirlerine tutunur ve söyleneni yapardı. İhtiyarın **tahakkümü**[176] karşısında jandarmalar bile itiraz edemiyorlar, ardı arası kesilmeyen angaryalara, ara sıra söylenerek de olsa, tahammül ediyorlardı.

Satılmış çay bardağını doldurup Süleyman Efendi’ye uzatınca ihtiyar doğrulup sırtını duvara dayar, tepesindeki saçları dökülmüş kocaman başını ağır ağır sallar, ağzına dökülen gür bıyıklarını sıvazlayarak içmeye hazırlanırdı. Onu bu vaziyette gören hemşireler birkaç kere sırtını duvara vermemesini, yorgandan çıkmamasını söyledilerse de o arkalarından **istihfaf**[177] dolu bir gülüşle baktı ve bildiğini yapmaya devam etti.

Çayını içtikten sonra Satılmış’tan çaydanlığı tekrar ister, kopuk kapağı kaldırarak içine bakar, sonra, bir çiftlik bağışlıyormuş kadar ehemmiyetli bir velinimet tavrıyla:

“Bunu da sen iç!” diyerek ona bir şeker uzatırdı.

Çay içini biraz ısıtıp öksürük nöbetlerinin arası uzayınca çenesi büsbütün açılıyordu. Odada herhangi birimiz herhangi bir meseleden bahsedecek olsak derhal lafı yarıda kestiriyor:

“O senin bildiğin gibi değil!..” diye kendisi söze başlıyordu. Herkesin bir kusurunu bulur, herkese bir şey, hatta birçok şey öğretmeye kalkardı. Zavallı Satılmış nasıl vukuat işlediğini anlatırken bile Süleyman Efendi’nin müdahalesinden kurtulamamış, kendi başından geçen vakanın doğrusunu ihtiyardan öğrenmek mecburiyetinde kalmıştı. İhtiyar adam öksüre öksüre:

“Yok, yok… Senin bildiğin gibi değil… Sen orada yatarsan adam değil kuş

bile vuramazsın… Pusuyu nereye kurduğunu bile bilmiyorsun…” diyerek cinayet mahalline dair uzun **tafsilat**a[178] girişiyor ve asıl fail bu **izahat**ı[179] hayret, hatta biraz da hürmetle dinliyordu. Bu ihtiyar efendinin dedikleri gerçi hakikate uygun değildi, ama öyle bir akıllıca sayıp döküyordu ki, herhalde doğru olacaktı.

Mevsim ilkbahar başlangıcıydı. Odanın küçük sac sobası hiç durmadan yanıyordu. Akşam serinliği basınca koridorda üşüyen jandarmalar da iskemlelerini alıp içeri giriyorlardı. Sönük ampulün ışığı altında, silahlarını kucaklarına dayayıp bekleşiyorlar, ara sıra esrarkeş bakkalla yarenlik ediyorlardı.

Akşamları ateşi yükseldiği halde Süleyman Efendi de onlara laf yetiştirmekten geri kalmıyordu. Jandarmalara kâh nasihat verir, kâh onları azarlar veya ateşi biraz daha yükselirse, abuk sabuk söylenip bağırmaya başlardı.

Son günlerde hastalığı tekrar ağırlaşmıştı. Bunda hem geceleri arkasına hardal lapası korken sırtını yarım saat açık bırakıp üşüten hastabakıcıların, hem de kendisinin kabahati vardı. Odanın sık sık bozulan havasını değiştirmek için pencereyi açtığımız zaman, yorganına iyice sarılmasını söylediğimiz halde, o dinlemez, göğsünü açıp pencereden gelen rüzgâra vererek:

“Bu rüzgâr adama dokunmaz… Sizin bildiğiniz gibi değil… Bu rüzgâr Takkeli Dağ’dan geliyor. İnsana şifa getirir…” diye mart rüzgârını hasta ciğerlerine çekerdi.

Satılmış günde bir bardak az şekerli çay **mukabil**inde[180] ona hizmetkârlık etmeye devam ediyordu. Aylardan beri perhiz eden midesi doktordan gizli içtiği bu birkaç yudum sıcak mayii belki de hasretle bekliyordu. Yalnız Süleyman Efendi artık çaylarını sırtını duvara dayayarak içemiyordu. Satılmış yardım etmezse üstüne döktüğü bile oluyordu. Elleri titremeye, gözleri adamakıllı çökmeye başlamıştı. Köylü delikanlısını esrarkeş bakkalın yatağına oturtup:

“Senin bildiğin gibi değil… Öyle adam öldürülmez… Bak ben sana anlatayım…” derken birdenbire sözü sapıtıyor:

“Başkâtip çaldığı paralarla iki ev aldı da yine kolunu sallaya sallaya geziyor. Hapislik bize düştü” diye, başka zaman hiç ağzına almadığı mahkûmiyetinden bahse başlıyordu. Cezasının bitmesine bir buçuk ay kalmıştı.

Bunun için haftada bir iki kere uğrayan oğluna dışardaki işleri hakkında talimat veriyor ve on sekiz yaşında kadar göründüğü halde gözleri beş yaşında bir çocuk şaşkınlığı ile odada dolaşan biraz aptalca oğlu bu sözleri hiç cevap vermeden, tasdik makamında başını sallaya sallaya dinliyordu.

Birkaç gün içinde ihtiyar büsbütün fenalaştı. Yüzünün kemikleri fırlayıvermiş, gözleri garip bir parlaklıkla daha çukura gömülmüştü. Günün ekseri saatlerinde kendinden geçmiş olarak yatıyor ve sayıklıyordu. Geceleri çırpınıyor, boğulacak gibi öksürüyor ve durmadan inleyerek hiçbirimizi uyutmuyordu. Esrarkeş bakkal iki gece uykusuzluktan sonra:

“Hâlâ geberemedi yahu!..” diye söylenmeye başlamıştı. Yalnız Satılmış hizmetinde kusur etmiyor, ihtiyarın her sayıklayışında yastığından başını doğrultarak:

“Bir şey mi istedin, Beybaba!” diye soruyordu.

Nihayet bir gece sabaha karşı ses kesildi. Son günlerde sık sık bizim odaya uğrayan nöbetçi hemşireler derhal bir sedye getirterek ölüyü kaldırdılar. Yatakları dışarı çıkardılar. Daha onların işi bitmeden dördümüz de derin bir uykuya dalmış bulunuyorduk.

Hemen sabah vizitesinden sonra bizim odanın önündeki koridorda ayak sesleri ve konuşmalar peyda oldu. Jandarmalardan biri başını kapıdan uzatarak:

“Beybaba’nın soyu sopu buraya toplandı!” dedi.

Biraz sonra ölenin aptal oğlu içeri girdi. Babasının çıplak yatağına oldukça büyük bir bohça sererek pencere içlerinde ve yatak altlarında ölüden kalan ne varsa onun içine doldurmaya başladı. Birkaç kere bakkalın eşyasına da el attı, fakat o hemen müdahale etti:

“Bırak o saati… Babanın öyle saati var mıydı? Açıkgözlük etme!..”

Oğlan ne buldu ise derleyip toplayarak dışarı çıktı. Bu sırada kapının aralığından koridorun bir parçası göründü. Dışarıda birkaç kadınla bir sürü çocuk vardı. Bütün akraba gelmişe benziyordu. Bunların arasındaki şişmanca ve yaşlıca bir kadın oğlanın dışarı çıkardığı bohçayı yere serdirip açtırdı. İçindekileri birer birer saydı. Sonra telaşla oğlana dönüp bir şeyler söyledi. Tekrar içeri giren çocuk etrafına bakınarak:

“Bizim çaydanlık nerede?” diye sordu.

Dört beş günden beri çay pişirilmediği için bu kapağı kopuk, sırları

dökülmüş küçük emaye çaydanlık ortadan kalkmıştı. Herhalde Satılmış bir yere koymuş olacaktı. Kendisini biraz evvel midesinden su almak için laboratuvara götürmüşlerdi.

Esrarkeş bakkal:

“Telaş etme bulunur!” dedi.

Bu söz üzerine kapıdan içeri şişman ve kıpkırmızı bir kadın başı uzanarak:

“O da ne demekmiş? Helbet bulunacak!..” dedi, sonra oğluna dönerek, sertçe:

“Sen bunlara bakma, aramana bak Vecihi, belki başka şeyler de kalmıştır…”

Fakat çaydanlık ortada yoktu. Satılmış’ın karyolasının baş-ucunda sallanan ve zavallının varını yoğunu içinde taşıyan amerikanbezinden bir torbayı dışından adamakıllı sıkıştırıp yokladılar; içinde çaydanlığa benzer bir şey yoktu.

Kadın kapının önünde söylenip duruyordu. Oradan geçen bir hemşire ile bir hastabakıcıyı durdurdu, onları da alıp içeri girerek hep beraber etrafı aramaya başladılar.

Daracık odada birbirlerini itip kakarak yatakların altını, soba odunlarının yığılı durduğu köşeyi, hastaların torba ve bavullarını karıştırıyorlardı. Ben yüzümü duvara çevirmiş, sessiz yatıyordum. Ölenin karısı arkamdan dürterek: “Hişt, görmedin mi çaydanlık nereye gitti?” dedi. Hemşire atıldı:

“Hastaları rahatsız etmeyin, sonra bulunur!” Fakat kadın bunu bekliyormuş gibi bağırmaya başladı:

“Ne demekmiş sonra bulunur!.. Şimdi bulunmazsa gitti gider, dahi gider… Hanım, burası neresi? Mahpus koğuşu, hırsız yatağı. Adamın gözünden sürmeyi çalarlar. Uğurlu adamın burda işi ne…” Sonra bize dönerek tehdit eder gibi:

“Söyleyin bakayım, nerede?.. Hanginizde ise çıkarsın!..” dedi ve gözlerini teker teker hepimizin üzerinde gezdirdi.

Hemşire onu kolundan tutarak yavaşça dışarı aldı, fakat karı bir türlü susmuyor.

“Müdüre çıkacağım, başhekime gideceğim…” diye koridorları çınlatıyor ve jandarmaların koluna yapışıp:

“Haydi evladım, siz bilirsiniz usulünü, şunları söyletiverin de nereye koydularsa çıkarsınlar!” diyordu.

Bu aralık iki hademenin kolunda Satılmış içeri girdi. Çektiği azaptan sonra

bitkin bir halde idi. Daha kapıda iken bakkal kendisine sordu:

“Ulan Satılmış, ihtiyarın çaydanlığını gördün mü?”

Köylü, hademelerin yardımıyla yatağına yatarken, başıyla evet diye işaret etti, sonra hademelerden birine:

“Getiriver!” dedi. Başını bize çevirdi:

“Akşam Beybaba ağırlaşıverdi…” dedi. “Baktım vakti gelmişe benzer, başında candan adamı yok, ağzına bir yudum su akıtacak oldum. Çaydanlığı hademe İsmail’e verip mutfağa saldım. Ilıkça su getirsin dedim… Su gelmeden rahmetli can teslim etti. Nasip değilmiş. Kısmeti bu kadarmış…”

Hademe İsmail çaydanlığı getirip kadına verdi. Anaoğul bohçayı yeniden bağladılar.

Bu aralık hastanenin idari müdürü oraya geldi ve kadına bir şeyler söyledi. Kadın, yüzü tekrar kıpkırmızı olarak:

“Ne demekmiş o?… Devlet elinde can verdi, ölüsünü de devlet kaldırır. Elimi sürmem. On para da vermem. Ahir vaktinde kocamı hapishane köşelerinde öldürdünüz de ölüsünü bana mı kaldırtacaksınız… İstemem. Ne yaparsanız yapın…”

Bohçayı oğlunun koluna takarak:

“Ne duruyorsun, yürü..” dedi. “Az daha dursak bizi soymaya kalkacaklar…” Oradaki diğer kadınlara ve çocuklara döndü: “Hadisenize siz de!”

On yaşlarında kadar bir oğlan:

“Amcamı bir görmeyecek miyiz?” dedi.

“İstemem… Göremem… Yüreğim kaldırmaz. Aslan gibi **ayal**imi[181] kim bilir ne hallere koydular. Amanın çocuklar… Yürekler dayanır mı… Yandım!”

Avaz avaz bağırarak ağlıyordu. Kocasının **meziyet**lerini[182], haksız yere damlarda öldüğünü sayıyor, ruhunun bütün **rikkat**iyle[183] hıçkırıyordu.

Bu sefer oğlu onu itmeye başladı. Çoluk çocuk ağlaşarak koridorun öbür ucuna doğru uzaklaştılar.

Bu sırada içeri giren hademe İsmail’e köylü Satılmış:

“Şu torbayı çözüver!..” dedi.

Amerikan bezi torbanın ağzını açtı, içinden bir çift yün çorapla bir iki çevre ve bir kat çamaşır, en sonra da küçük bir kese çıkardı. İçini önüne boşalttı. Beyaz yatak örtüsünün üzerine üç tane on kuruşluk yuvarlandı. Satılmış bunlardan ikisini İsmail’e uzatarak:

“Al şunu da, sevaptır, bir testi alıver. Rahmetliyi mezarda kefensiz yatıracaklar, hiç olmazsa toprağına iki testi su döküver…” dedi.

Torbasını tekrar toplayıp başucuna astı, halsiz başını yastığa koyarak gözlerini bembeyaz tavana dikti…

1938

169 Sorumluluk.

170 Uzman.

171 Memurun görevini kötüye kullanarak kendine ya da başkasına haksız kazanç sağlaması.

172 İnsanı bezdirecek biçimde söylenmek.

173 Zatülcenp.

174 Yetki.

175 Doğallık.

176 Baskı, zorbalık.

177 Aşağılama, küçümseme.

178 Ayrıntı.

179 Açıklamalar.

180 Bir şeyin karşılığı olarak.

181 Eş, zevce.

182 Bir kişiyi ya da nesneyi benzerlerinden üstün kılan özellikler.

183 İncelik.

Öykülerin Yer Aldığı Kitaplar

Değirmen (1. basım: 1935, Remzi)
Değirmen • 13 • Kırlangıçlar • 27 • Bir Orman Hikâyesi • 32 • Kazlar • 40 • Bir Firar • 46 • Kanal • 50 • Candarma Bekir • 56

Kağnı (1. basım: 1936, Yeni Kitapçı)
Kağnı • 62 • Kamyon • 67 • Kafakâğıdı • 73 • Gramofon Avrat • 77 • Arap Hayri • 81 • Apartman • 89 • Arabalar Beş Kuruşa • 94

Ses (1. basım: 1973, Yeni Kitapçı)
Ses • 99

Yeni Dünya (1. basım: 1943, Remzi)
Çaydanlık • 113

Sabahattin Ali (25 Şubat 1907, Gümülcine – 2 Nisan 1948, Kırklareli). İstanbul İlköğretmen Okulu'nu bitiren Sabahattin Ali, Yozgat'ta bir yıl öğretmenlikten sonra, 1928 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nca Almanya'ya gönderildi. 1930'da döndükten sonra Aydın, Konya ve Ankara ortaokullarında Almanca öğretmenliği, Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde memurluk ve Devlet Konservatuvarı'nda dramaturgluk yaptı. 1945'te Bakanlık emrine alındı, İstanbul'da *Markopaşa* adlı mizah gazetesini çıkardı. 1948'de bir yazısı yüzünden tutuklandı, üç ay kadar hapis yattı. Sürekli izlendiği için yurtdışına kaçmak istedi, ancak Kırklareli dolaylarında öldürüldü. İlk yazıları Balıkesir'de *Irmak* dergisinde çıkan (1925/26) Sabahattin Ali, 1930'lu yıllarda öyküye gerçekçi ve yeni bir soluk getirdi. Öykü kitapları: *Değirmen* (1935), *Kağnı* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943), *Sırça Köşk* (1947). Halk şiirinden esinlenerek yazdığı şiirlerini *Dağlar ve Rüzgâr*'da topladı (1934). *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940), *Kürk Mantolu Madonna* (1943) adlı romanlarında, okurların gerçekliği daha derinden algılamasını sağladı. Sağlığında yayımlanmış dokuz kitabına, *Varlık* dergisinde tefrika edilen *Esirler* (1936) oyunu da eklenince on kitabı, yedi ciltlik bir külliyat halinde Varlık Yayınları arasında tekrar basıldı (1965/66). *Bütün Eserleri* önce Bilgi Yayınevi'nde, sonra Cem Yayınevi'nde yeniden basıldı. Öyküleri 1997'de YKY'de *Bütün Öyküleri* adı altında bir araya getirildi. *Kürk Mantolu Madonna* (1998), *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler* (1998), *İçimizdeki Şeytan* (1998), *Kuyucaklı Yusuf*'un (1999), yeniden basımları yapılırken *Bütün Şiirleri* 1999'da yayımlandı. Öyküleri 2003'te ilk baskıları esas alınarak *Değirmen*, *Yeni Dünya*, *Sırça Köşk*, *Kağnı-Ses-Esirler* adıyla ayrı kitaplar olarak yayımlandı. *Bütün Romanları*'nın eleştirel basımı ise Ocak 2004'te Delta dizisinden çıktı. Ayrıca Sabahattin Ali'nin yazdığı ve ona yazılan mektupların toplandığı kitap *Hep Genç Kalacağım* 2008'de külliyata eklenmiştir. 1997'de *Kuyucaklı Yusuf* (*Youssouf le Taciturne*), 2007'de *Kürk Mantolu Madonna* (*La Madone au manteau de Fourrure*), 2008'de *İçimizdeki Şeytan* (*Le Diable qui est en nous*) Éditions du Rocher tarafından

yayımlanmıştır. Sindlinger-Burchartz 1991'de *Kağnı'*yı (*Ochsenkarren*); Unionsverlag 2007'de *İçimizdeki Şeytan*'ı (*Der Dämon in uns*); Dörlemann da 2008'de *Kürk Mantolu Madonna'*yı (*Die Madonna im Pelzmantel*) yayımlamıştır.

Sabahattin Ali'nin
YKY'deki kitapları:

Bütün Öyküleri I *(1997)*
Bütün Öyküleri II *(1997)*
İçimizdeki Şeytan *(1998)*
Kürk Mantolu Madonna *(1998)*
Markopaşa Yazıları ve Ötekiler *(1998)*
Kuyucaklı Yusuf *(1999)*
Bütün Şiirleri *(1999)*
Çakıcı'nın İlk Kurşunu *(2002)*
Yeni Dünya *(2003)*
Sırça Köşk *(2003)*
Kağnı/Ses/Esirler *(2003)*
Değirmen *(2003)*
Mahkemelerde *(2004)*
Bütün Romanları *(Delta, 2004)*
Öyküler, Şiirler ve Oyun *(Delta, 2005)*
Hep Genç Kalacağım *(2008)*
Canım Aliye, Ruhum Filiz *(2013)*
Bütün Eserleri *(2013)*
Sabahattin Ali / Anılar-İncelemeler-Eleştiriler *(2014)*

Doğan Kardeş:
Kamyon - Seçme Öyküler *(2008)*